

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

A

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

80

Η δυαδική σχέση μάνας – παιδιού
και
Τα Νανουρίσματα

Μέλη της επιτροπής:

1. Τζούλης Χρήστος
2. Σταύρου Λάμπρος
3. Παπαϊωάννου Απόστολος
4. Κυριακίδης Πάυλος
5. Παπακώστας Ιωάννης
6. Καψωμένος Ερατοσθένης
7. Παπαδιώτη Βασιλική

Ιωάννινα 2003

"Παράξενο ρίγος διέτρεξε το χλιορυπιδωμένο κορμί του Γκουάρντι Γκουέχ. Είχε βυθιστεί στα έγκατα της μνήμης του κι είχε ανασύρει εκείνο το νανούρισμα μόνο και μόνο για να το μεταδώσει όσο καλύτερα μπορούσε. Όμως τώρα που τ' άκουγε να ξαναγυρίζει σ' αυτόν ολόσωστο, δροσερό κι απλοϊκά χαριτωμένο του φάνηκε σα να 'χε πετάξει τυχαία στον αέρα μια φούχτα βότσαλα που αιφνίδια είχαν αρχίσει να κατρακυλούν στο πηγάδι του χρόνου ξεσηκώνοντας με την πτώση τους στα μυστηριώδη του βάθη, ήχους και ψιθύρους φυλαγμένους εκεί μέσα από πάντα και για πάντα. Έτσι αν και τα ακαταμέτρητα χρόνια της ζωής του τον είχαν κάνει να μην έχει πια συγκινήσεις και η εκπληκτική του ισχύνητα τον είχε εξαϋλώσει, δεν μπόρεσε να μην ανατριχιάσει από πίκρα και τρυφεράδα."

Joseph Kessel*

* Kessel, J. "Les Cavaliers". Εκδόσεις Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος, "Οι καβαλάρηδες", Αθήνα, 1995.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	8

Μέρος Α'

Κεφάλαιο 1^ο. Παρουσίαση και σημασία του προβλήματος ..	34
1.1. Ιχνιλασία των νανουρισμάτων.....	35
1.2. Είδη του δημοτικού νανουρίσματος	44
1.3. Δομικά στοιχεία των νανουρισμάτων	51
Κεφάλαιο 2^ο. Οι επιδράσεις των νανουρισμάτων.....	59
2.1. Νανουρίσματα και η επίδρασή τους στη σωματική ανάπτυξη του παιδιού.....	59
2.2. Τα νανουρίσματα και η συναισθηματική τους ..επίδραση.....	65
Κεφάλαιο 3^ο. Προσεγγίσεις των Νανουρισμάτων.....	70
3.1. Κοινωνιολογική προσέγγιση των νανουρι- σμάτων.....	70
3.2. Ψυχολογική και παιδαγωγική προσέγγιση των νανουρισμάτων.....	81
3.3. Τα νανουρίσματα : μέσο επικοινωνίας μάνας- παιδιού.....	102

Μέρος Δευτερο

Κεφάλαιο 4^ο. Μέθοδος έρευνας.....	115
4.1. Το πρόβλημα και ο στόχος της έρευνας.....	115
4.2. Το δείγμα της έρευνας.....	117
4.3. Η Μέθοδος της έρευνας.....	117
4.3.1. Επιλογή κατηγοριών ανάλυσης.... .	120
4.3.2. Οι κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου.	122
4.3.3. Εφαρμογές της έρευνας.....	124
4.4. Υποθέσεις της έρευνας.....	128

Μέρος Τρίτο

Παρουσίαση και ανάλυση των ερρημάτων.....	130
--	------------

Μέρος Τέταρτο

1. Συμπεράσματα.....	175
2. Επίμετρο Ι.....	184
3. Επίμετρο ΙΙ.....	218
4. Βιβλιογραφία.....	251
4.1. Ελληνόγλωσση.....	251
4.2. Ξενόγλωσση.....	257

Πρόλογος

Ο χώρος της δημοτικής μας ποίησης, αναμφισβήτητα, έχει μελετηθεί σε πλάτος και βάθος από πολλούς Έλληνες και ξένους μελετητές (Πολίτης, Πετρόπουλος, Αναγνωστόπουλος, *Fauriel*, *Passow*) και έχει θεωρηθεί “.....η αληθινή εθνική ιστορία της νεότερης Ελλάδας, και ο πιο πιστός πίνακας των εθίμων των κατοίκων της”(Fauriel C.)¹.

Τα νανουρίσματα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της δημοτικής μας ποίησης. Με αυτά μεγάλωσαν γενιές και γενιές. Είναι τραγούδια των μητέρων και έχουν τις ρίζες τους βαθιά μέσα στο χρόνο, γνωστά σαν "βαυκαλήματα" ή "καταβαυκαλήσεις" από την αρχαία Ελλάδα ή αργότερα και σαν νανουρίσματα, ή ναναρίσματα (από τη λέξη νάνι). Τα νανουρίσματα είναι απαλές και ήρεμες μουσικές συνθέσεις. Διαφέρουν ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τους και διακρίνονται σε απλά και σ' αυτά που έχουν περίτεχνη σύνθεση. Διαθέτουν μελωδία και ρυθμό, “...έχουν τη δική τους μουσική, το δικό τους συνδυασμό ήχων, που είναι διαφορετικός από τον ήχο των άλλων δημοτικών τραγουδιών” (Τζούλης, Χ.,2000)². Λέγονται με σκοπό να ηρεμή-

¹.Fauriel, C., *Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια*. Εκδ. επιμέλεια Πολίτης Αλέξης

².Τζούλης, Χ., *Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου*. Ιωάννινα 2000. σελ. 158.

σουν και να αποκοιμίσουν το παιδί, συνήθεια που κρατάει και αυτή από τα αρχαία χρόνια. Στο περιεχόμενό τους εμπεριέχονται πληροφοριακά στοιχεία για τις αγωνίες, τους φόβους, τις σκέψεις, τις ιδέες και τους προβληματισμούς της μάνας για φροντίδα, αγωγή, μόρφωση και μελλοντική αποκατάσταση του παιδιού της. Παρόλη την ευρεία παράδοση τα νανουρίσματα είναι το είδος της δημοτικής μας ποίησης που έχει αγνοηθεί από μελετητές και ερευνητές της λογοτεχνίας μας. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που ασχολήθηκαν ή κάνουν αναφορά στα νανουρίσματα.

Η Μπάντη Λουίζα στην ερευνητική μελέτη με τίτλο “Τα λαϊκά Νανουρίσματα ως ποιητικό είδος” προσέγγισε τα νανουρίσματα ως μαρτυρίες της αυθεντικής λυρικής ποίησης και ανέδειξε τη σχέση τους με το δημοτικό τραγούδι και άλλα μνημεία του λόγου (Μπάντη, Λ., 1997)¹.

Ο Τζούλης Χρήστος, έχει αφιερώσει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στα νανουρίσματα, αναλύει το περιεχόμενο μερικών από αυτά και επισημαίνει την επίδρασή τους στο δίδυμο μάνας – παιδιού (Τζούλης, Χ., 2000)².

¹ Μπάντη, Λ. (1997). Τα λαϊκά Νανουρίσματα ως ποιητικό είδος.

² Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου. Ιωάννινα.

Ο Αυδίκος, Ε. στο βιβλίο του με τίτλο "Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία", θεωρεί τα νανουρίσματα μέσο έκφρασης των προσδοκιών της οικογένειας και μεσο διαπαιδαγώγησης του παιδιού (Αυδίκος, Ε. 1996)¹.

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να εντοπίσει, να διερευνήσει και να μελετήσει όλα εκείνα τα πληροφοριακά στοιχεία που εμπεριέχονται και που αναδεικνύουν την ψυχολογική επί-δραση και παιδαγωγική πράξη που συντελείται μέσα από την αναπτυσσόμενη δυαδική σχέση μάνας – παιδιού.

Για τη διερεύνηση του θέματος απαιτήθηκε η συγκέντρωση νανουρισμάτων από διάφορα διαμερίσματα της Ελλάδας. Χαρακτηριστικό στοιχείο της συλλογής μας είναι η ομαδοποίηση των νανουρισμάτων, σύμφωνα με την ιεραρχική ταξινόμηση των αναγκών του ατόμου κατά τον Maslow², σε μια προσπάθεια ψυχολογικής, παιδαγωγικής και κοινωνιολογικής προσέγγισης των νανουρισμάτων.

¹ Αυδίκος, Ε. (1996). Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Αθήνα. Σελ. 258.

² Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. N.Y. Harper & Row and Coleman J., 1974 James C. Coleman. *Contemporary Psychology and Effective Behavior*. Scott, Foresmen and Company, Glenview, Illinois. 1974. Pp. 100.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση, αλλά και την ανάγκη να ευχαριστήσω, όλους όσους βοήθησαν για να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή.

Πρώτα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον δάσκαλο μου, Καθηγητή κ. Χρήστο Τζούλη, για τον πολύτιμο χρόνο που αφιέρωσε για τις προτάσεις, παρατηρήσεις, υποδείξεις, διορθώσεις και την παρακολούθηση της εργασίας σε όλα της τα στάδια.

Ευχαριστώ, επίσης, τον Καθηγητή κ. Λάμπρο Σταύρου και τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Α. Παπαϊωάννου, για την πρόθυμη συμμετοχή τους στη τριμελή επιτροπή και για το ενθαρρυντικό ενδιαφέρον, με το οποίο παρακολούθησαν την εξελικτική πορεία της εργασίας.

Εισαγωγή

Ο κύριος χώρος της εργασίας μας είναι η προφορική και ζώσα παράδοση και ιδιαίτερα τα παιδικά άσματα, που έχουν πάρει κατά την πορεία τους, μέσα στο χρόνο, ποικίλα ονόματα: ναναρίσματα ή νανουρίσματα, ταχταρίσματα, λαχνίσματα, πρωτοβαδίσματα, κυκλικά παιγνίδια, χελιδονίσματα, κάλαντα.

Με την εργασία μας αυτή θα μελετήσουμε τα νανουρίσματα ή ναναρίσματα, τραγούδια που τραγουδούσαν οι μητέρες, για να κοιμήσουν τα παιδιά τους. Είναι τραγούδια συνθεμένα με μητρική στοργή και τρυφερότητα και στοχεύουν στη δημιουργία της ηρεμίας. Ειδικότερα θα εξετάσουμε τη στενή σχέση του παιδιού με τη μητέρα που είναι πανταχού παρούσα στα νανουρίσματα και αυτή που φέρνει το παιδί σε επαφή με τη μητρική γλώσσα, το γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας, το ρυθμικό ήχο, και το εισάγει στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, με την τέχνη του λόγου και τους ήχους.

Παράλληλα θα διερευνήσουμε και θα μελετήσουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που εμπεριέχονται στα ναναρίσματα και που αναδεικνύουν την ψυχολογική επίδραση και την παιδαγωγική πράξη, η οποία συντελείται μέσα από την αναπτυσσόμενη δυαδική σχέση Μάνας - παιδιού.

Επιλέξαμε αυτό το θέμα γιατί σχεδόν λείπουν οι συστηματικές εργασίες για τα νανουρίσματα και γιατί στις συλλογές και

εκδόσεις των νανουρισμάτων διαπιστώνουμε είτε ακαταστασία, είτε επεμβάσεις στο κείμενο για λόγους παιδαγωγικούς και γλωσσικούς.

Η στροφή και επιστροφή στις ρίζες, στις γνήσιες πηγές του λαϊκού προφορικού πολιτισμού αποτελεί αδήριτη εθνική ανάγκη και επιταγή, προκειμένου να διασφαλιστούν τα διαχρονικά ριζώματα του Ελληνισμού. Στα πλαίσια αυτά, παρόμοιες εργασίες έχουν (πρέπει να έχουν) ιδιαίτερο ειδικό βάρος, όταν μάλιστα αποτελούν πονήματα των εκπαιδευτικών, οι οποίοι, όπως είναι φυσικό και προσδωκόμενο, κατανοούν περισσότερο την εξαιρετική σημασία που έχει η εφαρμοσμένη Λαογραφία και γι' αυτό απόδύονται, σ' ένα αγώνα βιωματικής προσέγγισης της ζώσας προφορικής παράδοσης. Το σχολείο άλλωστε ως κιβωτός παιδείας και πολιτισμού λειτουργεί ως πρόμαχος της κοινωνίας και πρωτοστατεί σε παρόμοιες ανάλογες ενέργειες, αφού εξ ορισμού έχει την ευθύνη και την κύρια αποστολή να καλλιεργήσει στις ψυχές των παιδιών την αγάπη για την ιστορία, την πατρίδα, τη γλώσσα που είναι η άλλη όψη της πατρίδας, τον πολιτισμό, καθώς και το σεβασμό προς τις διαχρονικές αξίες και αρχές της ζωής.

Από την άλλη μεριά ο Έλληνας εκπαιδευτικός έχει χρέος να εμπλουτίσει τη φαντασία των παιδιών με υλικά από την

ζείδωρη ελληνική παράδοση. Ο λαϊκός προφορικός πολιτισμός, τον οποίο τα τελευταία χρόνια όλο και πιο πολύ τον αγνοούμε επηρεασμένοι από τις γνώσεις που σήμερα όχι απλώς πολλαπλασιάζονται αλλά κυριολεκτικά συσσωρεύονται, κρύβει πανάρχαια μυστικά της φυλής, έξοχα γνωρίσματα του Έλληνα, όπως η λεβεντιά, η αισιοδοξία, η ελπίδα, η πίστη, η αγωνιστικότητα, η χαρά της θυσίας, η ευτυχία του μόχθου, η περιφρόνηση του βολέματος, η αγάπη προς την πατρίδα και την ελευθερία.

Στο τραγούδι, όπως και στο παιγνίδι, ο λαός έβαζε τον παλμό της καρδιάς του και άνοιγε χώρους ομορφιάς στην ψυχή του, ενώ παράλληλα αποκτούσε το μέσα πλούτο με τα υλικά της ψυχής του (δυναμογόνα κύτταρα) που σαν πολυδύναμα στοιχεία του πρόσφεραν αντοχή και διάρκεια σε δύσκολες εποχές. Και όπως μας λέει ο Καζαντζάκης¹ “όποιος δεν έπινε το νερό του τόπου του ή δεν έφαγε το χώμα της πατρίδας του, δεν μπορεί να είναι ούτε διεθνιστής, ούτε κοσμοπολίτης”. Ο Έλληνας αγαπά τον τόπο του, τον πολιτισμό του, που όπως είπαμε είναι η άλλη όψη της πατρίδας και ταυτόχρονα αισθάνεται αγάπη προς τους ξένους λαούς. Άλλωστε μόνο στη δική μας γλώσσα, στην ελληνική γλώσσα, η λέξη ξένος σημαίνει φίλος από φιλοξενία.

¹ Καζαντζάκης, Ν. Αναφορά στο Γκρέκο. Σελ. 17

Έχουμε, λοιπόν, σήμερα ανάγκη και υποχρέωση να μελετούμε τη λαϊκή μας παράδοση, για να μπορούμε ως εκπαιδευτικοί να βοηθήσουμε το παιδί, προσφέροντάς του γνήσια πνευματική τροφή. Αλλά για να μπορέσουμε να συνδέσουμε το παιδί με την πνευματική μας κληρονομιά, το λαϊκό προφορικό πολιτισμό, πρέπει πρώτα εμείς να τον γνωρίσουμε. Μέσα από τα παραδοσιακά παιδικά άσματα, τα παραδοσιακά παιγνίδια θα εισαγάγουμε το παιδί στον όμορφο χώρο της λαϊκής μας παράδοσης, στο χώρο που τον λαμπρύνουν οι διαιώνιες πολιτισμικές αξίες.

Τα μικρά παιδιά από τα πρώτα κιόλας βήματα της ζωής τους θα έλθουν σε επαφή με τα πολυποίκιλα μορφώματα της τέχνης, θ' ακούσουν τη μουσική του ανώνυμου συνθέτη, θα χαρούν τη μελωδία της, θ' αγαπήσουν την ποίηση, που έχει ρυθμό, μέτρο, αρμονία, θα διαμορφώσουν αισθητική αντίληψη και θα δούν με καλή και καθαρή ματιά τη φύση και τον κόσμο της, τον άνθρωπο και τα έργα του.

Είναι λοιπόν πολύ σημαντικό να ακούν τα παιδιά σ' αυτή την τρυφερή ηλικία παιδικά τραγούδια και ποιήματα, νανουρίσματα, ταχταρίσματα, να δένουν μ' αυτά το λόγο τους, να τρέφουν το συναισθηματικό τους κόσμο και να έχουν την πρώτη επαφή με την τέχνη. Η μητέρα αρχικά και η (ο) βρεφονηπι-

αγωγός στη συνέχεια είναι αυτοί που θα εισαγάγουν το παιδί στο χώρο της τέχνης. Η διαπίστωση αυτή θα έχει αξονική θέση στην εργασία μας, όπως θα δείξουμε στη συνέχεια.

Σ' όλα τα τραγούδια της κούνιας τα πρόσωπα που κυριαρχούν είναι η μάνα και το παιδί. Η μάνα είναι το πρόσωπο που κυριαρχεί ως προς τις συναισθηματικές και ηθικές επιπτώσεις της ζωής. Είναι το κέρας της Αμαλθείας. Το ίδιο παρατηρούμε στην ελληνική ποίηση και στη μυθολογία. Ο Αισχύλος, λόγω χάρη τη μητέρα του Ξέρξη θα επιλέξει για να θρηνήσει την κατάστροφή του περσικού στόλου στη θάλασσα της Σαλαμίνας. Η καταστροφή και ο θάνατος των Περσών πολεμιστών απηχεί δραματικότερα στην ψυχή της μάνας του Πέρση βασιλιά. Η Άλκηστη στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη, γίνεται πρόσωπο τραγικό που μας θυμίζει τις μεγάλες ηθικές μορφές του χριστιανικού ολοκαυτώματος, για να θεμελιώσει την οικογενειακή αγάπη και συνοχή με τη θυσία της. Στο δράμα "Η Θυσία του Αβραάμ" η Σάρρα είναι αδύνατο να εννοήσει τη βουλή του Θεού. Προέχει γι' αυτή, η επιβίωση του Ισαάκ. Ακόμη και η θεομήτωρ στους ύμνους και τα εγκώμια των παθών του Κυρίου, πάσχει, θλίβεται, οδύρεται " βλέπουσα τον Υιόν της ως άρναν επί του Σταυρού", όπως λέγει ο ιερός υμνωδός. Απαράλλαχτα και στα δημώδη άσματα και ειδικότερα στα νανουρίσματα η

μάννα είναι η μορφή της Πλατυτέρας που κυριαρχεί στο ναό των παθών του παιδιού της.

Αλλά και το παιδί τίποτε δεν επιθυμεί περισσότερο παρά να είναι η επιθυμία της επιθυμίας της μάννας που γι' αυτό είναι το αρχιερωτικό αντικείμενο. Προκρίνουμε εδώ την ανάγκη προσφυγής στην ψυχολογία και ιδιαίτερα στην ψυχολογία του βάθους, για να στηρίζουμε την άποψη ότι η πιο ευτυχισμένη στιγμή του παιδιού είναι η δυαδική σχέση, διότι διαρρέεται από το γαλαξία της μητρικής παρουσίας. Κρίνουμε απαραίτητο να επιχειρήσουμε μια μικρή χαρτογράφηση της ψυχικής ανάπτυξης του παιδιού.

Ως γνωστόν, το πρώτο πρόσωπο που αντικρύζει το παιδί είναι η μάννα. Η μάννα είναι για το παιδί το αρχιερωτικό αντικείμενο. Ονομάζουμε τη μητέρα πρώτο ερωτικό αντικείμενο", γράφει ο Freud¹, στο εικοστό κεφάλαιο της "Εισαγωγής στην ψυχανάλυση". Ο Λακάν, αργότερα θα επιμείνει στην προσκόλληση του παιδιού στη μητέρα. Αυτή όμως η ευδαιμονική δυαδική σχέση (*Relation duelle*) δεν θα διαρκέσει πολύ. Θα παρέμβει ο πατέρας ή το όνομα του πατέρα ή ο νόμος του πατέρα, θα απαγορευτεί η αιμομικτική σχέση, που είναι σχέση του φαντασιακού (*imaginaire*) και η μητέρα ως πρώτο ερωτικό αντικείμε-

νο για το παιδί θα απωθηθεί στο ασυνείδητό του, δίνοντας τη θέση της στο υποκατάστατό της, ή σε μια αλυσίδα υποκαταστάτων ή σημαινόντων, συμβόλων δηλαδή που την ανακαλούν (τα σύμβολα παίρνουν τη θέση της απουσίας των πραγμάτων). Η πατρική παρέμβαση, παρόλο που είναι στερητική, απαγορευτική, οδυνηρή, είναι ταυτόχρονα και ευεργετική για να μπορέσει το παιδί να αποκτήσει ατομικότητα, υποκειμενικότητα, μοναδικότητα και να ενταχθεί ομαλά στην τάξη των συμβόλων ως μέλος του οικογενειακού αστερισμού.

Ο ψυχοκοινωνιολόγος Gerard Mendel², ανιχνεύει και ερμηνεύει τη μετέπειτα συμπεριφορά μας με βάση τις πρώτες εσωτερικεύσεις του μητρικού μορφοειδώλου (*imago maternelle*), που δεχόμαστε κατά την παιδική ηλικία. Η λιβιδινική (*Libidinale*) στροφή προς τη μητέρα, που τη θεωρούμε ως πηγή της ζωής, της αγάπης, της θαλπωρής, των διαφόρων αισθητηριακών ικανοποιήσεων και η δωρηματική απόκριση της μητέρας σ' αυτές τις ανάγκες – επιθυμίες (*Besoins-desir*) πρόκειται να εσωτερικευτούν, να προσωποποιηθούν και να ενωθούν στο ασυνείδητο, σ' ένα μορφοείδωλο της “καλής” μητέρας (*image*

¹. Freud, S., *A General Introduction to Psychoanalysis*. N.Y : Washigton Square Press. Pp. 310.

². Mendel, G. (1968). *La revolte contre le pere*. Payot, Paris.. Από το βιβλίο του Χ. Τζούλη. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας – από τη θεωρία στην πράξη. Γιάννενα. 1997

de la mere "Bonne"). Αν συμβεί το αντίθετο, αν έχουμε ματαιώσεις και στερήσεις των επιθυμιών και αναγκών στην παιδική ηλικία, εσωτερικεύουμε, προσωποποιούμε και ενώνουμε στο ασυνείδητό μας το μορφοείδωλο της "κακής" μητέρας (*image de la mere "mauvais"* (Lemaire, A., 1977)¹.

Βγαίνει το παιδί από τη δυαδική σχέση (*relation duelle*) και εισάγεται στο οιδιπόδειο, που είναι ο πιο δύσκολος σταθμός της παιδικής ανάπτυξης, είναι ο πορήνας των νευρώσεων (Freud, S., 1920)². Το παιδί, κατά τη φάση αυτή βιώνει τους γονείς με μια αμφιθυμική συμπεριφορά, με μίσος και αγάπη, στρέφεται στο γονέα του αντίθετου φύλου κυρίως και στη συνέχεια, κατά την έξοδό του από το οιδιπόδειο, αρχίζει η μακρά διαδικασία της ταύτισης με τον ομόφυλο γονέα. Όλη η βρεφονηπιακή και παιδική ηλικία του παιδιού είναι περίοδος ενδοψυχικών συγκρούσεων, γιατί το Εκείνο έχει χαρακτήρα ευχαριστιακό και συγκρούεται με το Εγώ που υπακούει στην αρχή της πραγματικότητας.

Σύμφωνα με τον Φρόυντ το παιδί κατά τα πρώτα χρόνια της ψυχοσεξουαλικής του ανάπτυξης περνά το στοματικό, το

¹ Lemaire, A., (1977). Jacques Lacan. Rierre Martaga. Bruxelles. Από το βιβλίο του Χ. Τζούλη. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας – από τη θεωρία στην πράξη. Γιάννενα. 1997. Σελ. 172

² Freud, S., *A General Introduction to Psychoanalysis* N.Y : Washington Square Press (Originally published 1920). Pp. 311

πρωκτοσαδιστικό και το φαλλικό στάδιο (Freud, S., 1920) ¹. Στη συνέχεια, κατά τη σχολική του ηλικία, διανύει το στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας. Πλημμελές ξεπέραςμα ενός από τα παραπάνω στάδια επιφέρει καθήλωση (Fixation), καθώς και παλινδρόμηση σ' ένα από τα προηγούμενα στάδια, τα οποία το παιδί αισθάνθηκε περισσότερο ικανοποιημένο. Κατά την εξαετία της φοίτησής του στο δημοτικό σχολείο το παιδί διανύει την περίοδο του λανθάνοντος ερωτισμού, κατά την οποία μέρος των ορμών του και κυρίως μέρος των ερωτικών ορμών μετουσιώνεται σε ενδιαφέροντα διανοητικά και καλλιτεχνικά (Freud, S., 1920)².

Από άποψη γνωστικής ψυχολογίας το παιδί της προσχολικής ηλικίας βρίσκεται στο προσυλλογιστικό στάδιο. Η σκέψη του είναι ατελής και χρησιμοποιεί προέννοιες, η νόησή του έχει χαρακτήρα πραξιακό, και αντιλαμβάνεται τις συγκεκριμένες πράξεις από τις οποίες δεν ελευθερώνεται εύκολα. Άλλο η διανοητική γνώση, που απαιτεί διαφορετικά λογικά σχήματα, τα οποία διευκολύνουν τα παιδιά, κι άλλο η αισθητική γνώση, η οποία ταμιεύεται τουλάχιστον πρωτογενώς, από τις σωματικές

¹.Ο.π. σελ. 311

².Ο.π. σελ. 312

αισθήσεις (Τζούλης, Χ., 1997)¹. “Δυστυχώς, έχουμε παγώσει την αισθαντικότητα και το ποιητικό αντίκρισμα του κόσμου, που φύσει διαθέτει το παιδί, όπως έχουμε αμβλύνει ή και αδρανοποιήσει τη δημιουργική του σκέψη, δουλεύοντας στο βωμό της νοησιарχίας και αφήνοντας απέξω άλλες ριζικές δημιουργικές δυνάμεις του παιδιού όπως είναι η φαντασία, το όνειρο, το συναίσθημα και άλλες” (Τζούλης, Θ., 1996)².

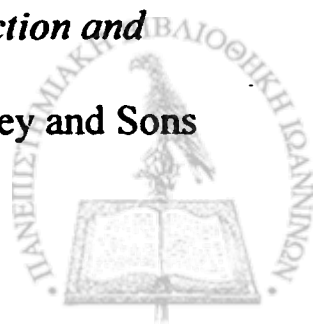
Το παιδί, καθώς λέγει ο Adler³, σχηματίζεται βιολογικά και πνευματικά στο σπίτι. Δέχεται από αυτό τα πρώτα αρχέτυπα ζωής και δράσης και μέσα στο χώρο της οικογένειας προσανατολίζει, με τρόπο συγκεχυμένο και αφηρημένο βέβαια, τα επαγγελματικά του σχέδια. Εκεί διαμορφώνεται και η τάση προς επικράτηση, από την οποία δεν απαλλάσσεται σε όλη του τη ζωή, εφ’ όσον δεν ισορροπεί ψυχικά, μέσα στο χώρο της οικογένειας. Είναι αποδεδειγμένο δε από παιδαγωγούς και ψυχολόγους (Paterson, 1977- Salkind 1985)⁴, ότι η βιοτική στάθμη

¹.Ο.π. σελ. 192

².Τζούλης, Θ. (1996). Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία. Εκδ. Οδυσσέας. Αθήνα.Σελ.94

³ Adler, A. *The Practice and Theory of Individual Psychology*. N.Y : Harcourt, Brace and World. Pp.143

⁴. Patterson, C.H. (1977). *Foundation for a Theory of Instruction and Educational Psychology*. N.Y; Harper and Row. Pp. 212
- Salkind, N., (1985). *Theories of Human Development*. Willey and Sons Inc.Pp.17

της οικογένειας ασκεί τεράστια επίδραση στην αγωγή και τη σταδιοδρομία του παιδιού. Από στατιστικές έρευνες σε αναμορφωτικά ιδρύματα μεταξύ παιδιών με το στίγμα της αλητείας και της διαφθοράς, αποδείχεται, ότι το σύνολο των παιδιών αυτών προέρχεται από οικογένειες με χαμηλότατο εισόδημα και με ελλιπή μόρφωση.

Το συναίσθημα του συνανήκειν γεννιέται και αναπτύσσεται μέσα στο σπίτι και παρέχει στο παιδί την ασφάλεια του οικογενειακού χώρου που τη στερείται το υιοθετημένο παιδί (Debesse M.)¹. Δεχόμαστε, λοιπόν, ως αυταπόδειχτη την επίδραση της οικογένειας πάνω στο παιδί και ξεκινώντας από αυτή τη "θέση" θα επιχειρήσουμε να βρούμε τρόπο και μέθοδο να αυξήσουμε τον ποιοτικό προσδιορισμό της οικογένειας, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό, την αγωγή του παιδιού.

Η αγάπη της μάνας, η στοργή, η ευγένεια, η συναναστροφή και η επικοινωνία με το παιδί διαμορφώνουν τον ήπιο και ενάρετο χώρο της ανατροφής και της ενηλικίωσής του. Και το παιδί έχει τόση ανάγκη αγάπης, όση έχει και τροφής. Γι' αυτό και, σύμφωνα με την ψυχολογία, και ιδιαίτερα την ψυχολογία του βάρους, τα παιδικά μας χρόνια, ανάλογα με την ποιότητα που τα χαρακτηρίζει, αποβαίνουν η μήτρα της μετέπειτα

¹. Debesse, M. Οι σταθμοί της αγωγής. Μεταφρ. Λ. Κούλα, σελ. 102

ψυχικής μας αυτάρκειας και ισορροπίας ή των ταλαιπωριών και της δυσπραγίας μας (Spitz, 1954)¹.

Η παιδική ηλικία είναι η “πραγματική” χώρα μας (πραγματική και απωθημένη στο ασυνείδητο παιδιόθεν), η οποία περριρρέεται, όπως και παραπάνω τονίσαμε, από την ασίγαστη αλλά και ακατάληκτη επιθυμία ένωσής μας με τη μητέρα, με το μητρικό προοιδιπόδειο μορφοείδωλο (*imago maternelle*) καλύτερα. Η επιθυμία ένωσης με τη μάνα απωθείται στο ασυνείδητο του παιδιού και αντικαθίσταται από υποκατάστατα, δηλαδή από την τάξη των συμβόλων. Όμως η πανίσχυρη (φαντασιακά πανίσχυρη) δυαδική σχέση, με πόλο έλξης τη μητέρα, αφήνει στο ασυνείδητο του παιδιού μνημονικά ίχνη (*traces mnessi-ques*).

Από εδώ και πέρα αρχίζει το αιώνιο κυνηγητό του χαμένου αντικειμένου και ο ανικανοποίητος μύθος του, που εκφέρεται στο δίχτυ των μεταφορών και των μετωνυμιών. “Το πραγματικό αντικείμενο της έλλειψης (*manque*), της ανάγκης (*besoin*) και της ενόρασης (*pulsion*) έχει χαθεί για πάντα, απωθημένο στο ασυνείδητο του παιδιού. Το υποκείμενο είναι διαιρημένο

¹. Spitz R. A. (1954), *Genese des premières relations objectales*. Revue Franc. De Psychanal., XVIII, No 4. (14-16)

σε δυο μέρη : στην ασυνείδητη αλήθεια και στη συνειδητή γλώσσα που καθρεφτίζει μερικώς αυτή την αλήθεια”¹.

Μπορούμε να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα ότι τα νανουρίσματα δεν είναι μόνο ένας συνδυασμός ήχων για να κοιμηθεί το παιδί, αλλά περικλείουν στο περιεχόμενό τους, τους πόθους, τα όνειρα και τις αγωνίες ή τις προσδοκίες της μάνας. Τα λόγια της μάνας αφήνουν στο ασυνείδητο του παιδιού τα μνημονικά ίχνη. Θα μπορούσαμε, ίσως, να πούμε, τραβώντας προς τα άκρα τη σκέψη μας, ότι ο λαϊκός προφορικός πολιτισμός στο σύνολό του και ιδιαίτερα τα νανουρίσματα, όπως και γενικότερα η τέχνη είναι μετωνυμία αυτής της αρχαϊκής έλλειψης, που σημαδεύει τραυματικά εξαρχής το άτομο.

Η γνωστή σημειολόγος και ψυχαναλύτρια Julia Kristeva², στο βιβλίο της “Η επανάσταση της ποιητικής γλώσσας (1974)” ξεκινώντας από τη διάκριση ανάμεσα στο πραγματικό (*Le reel*), το φανταστικό (*imaginaire*) και το συμβολικό (*le symbolique*) στο ψυχαναλυτικό πεδίο, διατυπώνει μια άλλη άποψη, αυτή του σημειωτικού (*semiotique*) αντιπαραβάλλοντάς το προς το συμβολικό. Η Kristeva είναι επίσης επηρε-

¹ Lemaire, A. (1977). Jacques Lacan, (ed) Rierre Mardaga. Bruxelles., sel.250.

² Kristeva, J., (1974). Η επανάσταση της γλώσσας. Σελ. 81

ασμένη από τον “Τίμαιο” του Πλάτωνα και ιδιαίτερα από τις αναφορές που κάνει ο Αθηναίος φιλόσοφος στην έννοια της χώρας: “Η χώρα είναι κάτι το μητρικό, είναι ο τόπος της γέννησης, της παραγωγής του υποκειμένου και των προγλωσσικών, προοιδιπόδειων λειτουργιών του. Η χώρα είναι ο τόπος και το σώμα που το υποκείμενο θα εγκαταλείψει, για να μπορέσει να μιλήσει από τη θέση μιας απουσίας, ενός αποχωρισμού” (Μελόπουλου Έ., 1985)¹. Μέσω της γλώσσας το παιδί θ’ αναζητήσει την επανένωσή του με τη μητέρα, την αποκατάσταση της πρώτης δυαδικής σχέσης, που είναι για πάντα χαμένη, δηλαδή απωθη-μένη στο ασυνείδητο (γι’ αυτό μιλούμε για μύθο του χαμένου αντικειμένου). Κάτι ανάλογο συμβαίνει στην περίφημη ανάλυση του παιγνιδιού με την μπομπίνα, που κάνει ο Freud στο έργο του “Πέρα από την αρχή της απόλαυσης”. Το παιδί μέσα από την επανάληψη του παιγνιδιού (πετά την μπομπίνα δεμένη μ’ ένα σπάγκο, ώστε να μη φαίνεται, και την επανεμφανίζει με ήχους χαράς: (Fort-da) προσπαθεί να επαναφέρει κοντά του (φαντασιακά) την απύσχα μητέρα του, όπως επαναφέρει το παιγνίδι του (επανάληψη της φαντασίωσης της παρουσίας και απουσίας της μητέρας) και συνάμα (που είναι

¹. Μελόπουλου, Έ. Από τη σημειωτική στην ψυχανάλυση. Εισαγωγή στη μετάφραση του βιβλίου της Julia Kristeva, “ Στην αρχή ήταν η αγάπη”, εκδ. Άγρα, Αθήνα 1985, σελ. 20 – 21.

συνέπεια του πρώτου) να ξεπεράσει το άγχος, που του δημιουργεί αυτός ο χωρισμός (Kofman, S., 1970)¹.

Η Kristeva² μιλάει, για το ρεύμα ενορμήσεων, που διαπερνά τη γλώσσα κατά την προοιδιπόδεια φάση, τότε που κυριαρχούμεστε από την έλξη της μητέρας ως πρώτου ερωτικού αντικειμένου και μορφωειδώλου. Κατά τη γνώμη μας, υπαινίσσεται μια σωματικότητα και θηλυκότητα της γλώσσας, που απορρέουν από την επαφή του παιδιού με το σώμα της μητέρας. Δεν έχει άδικο λοιπόν ο Roland Barthes, όταν λέει (αναφερόμενος φυσικά σε μια φανταστική σχέση) ότι “ο συγγραφέας παίζει με το κορμί της μητέρας”³.

Ανάλογες είναι και οι απόψεις που διατυπώνει και ο Winnicott⁴, σχετικά με το δυνητικό χώρο (*espace potentiel*), όπου το παιδί παίζει και λαβαίνει χώρα η πολιτισμική εμπειρία (*experiencce culturell*). Όταν λέει δυνητικό χώρο, εννοεί μια Τρίτη περιοχή, ούτε μέσα (*dedans*), ούτε έξω (*dehors*), αλλά ανάμεσα στο άτομο και στο περιβάλλον, που αρχικά ενώνει και χωρίζει το βρέφος από τη μητέρα, όταν η αγάπη της μητέρας

¹. Kofman, S. *L' enfance de l' art, une interpretation, de l' esthetique freudien*, ed. Petite bibliotheque Payot, Paris 1970, sel.107.

². Kristeva, J., (1974). *Η επανάσταση της γλώσσας*. Σελ.82

³. Barthes, R. *Le Plaisir du texte*, (ed.) Du Seuil, Paris 1973

⁴. Winnicot, D.W., (1954). *Transitional Objects and Transitional Phenomena*. Int. J. Psychoanal. 34,2, 89 – 97.

παρέχει στο βρέφος την αίσθηση της εμπιστοσύνης. “Η εμπειρία μιας ομορφιάς, το είδος της αισθητικής ομορφιάς, η στάση μας απέναντί της, ακόμα και οι ιδιαίτερες κατηγορίες του υψηλού, του μεγαλειώδους, του απαλού, λείου, μπορούν να σχετίζονται με τα συναισθήματα του δυνητικού χώρου ή να απορρέουν από τα μνημονικά – σωματικά ίχνη της σχέσης του βρέφους με τη μητέρα και ιδίως με το στήθος της. Το έργο τέχνης είναι ένα δώρο ευχαριστιακό, ένα φαλλικό υποκατάστατο, που προσφέρεται στη μητέρα, όπως λέει η Sarah Kofman, στην προσπάθειά της να παρουσιάσει μια Φροϋδική αισθητική”¹. Ο Winnicott από τη μεριά του αφήνει να εννοηθούν σχέσεις αναλογίας ανάμεσα στο μεταβατικό αντικείμενο (*Transitional object*) και στο έργο τέχνης, επηρεασμένος, όπως φαίνεται, από όσα λέει η Melanie Klein (1934)² για το εσωτερικό αντικείμενο. Το μεταβατικό αντικείμενο (ένα παιγνιδάκι, μια κουβερτούλα, ένα μαξιλαράκι ή οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο παιγνιώδους χρήσεως, που δεν το αποχωρίζεται εύκολα το παιδί ακόμα και κατά τη διάρκεια του ύπνου του) συμβολίζει το μητρικό στήθος. Με άλλα λόγια, η πρώτη σχέση με τη μητέρα (η δυαδική σχέση), που έχει απωθηθεί στο ασυνείδητο του νηπίου, παίζει τεράστιο ρόλο

¹. Ο.π. Γ'ρ. 89 – 97.

². Klein, M. Η ψυχανάλυση των παιδιών. Μετφ. Μαρίνα Λώμη, Γ' έκδ., Αθήνα 1986. Σελ. 65

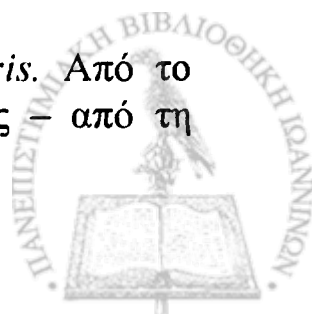

στο μετέπειτα δρόμο μας (στην περιπέτειά μας). Κινούμαστε ανάμεσα Κορίνθου και Θηβών με την έλξη της Ιοκάστης ασίγαστη στο ασυνείδητό μας και με την υποτιθεμένη βία συνάντησή μας με τον άγνωστο Λαΐο “εν τριπλαίς αμαξιτοίς” (Οιδίπους Τ.)¹.

Στα νανουρίσματα και γενικότερα στην τέχνη κάθε χώρας ο μύθος του χαμένου αντικειμένου είναι ο κυριότερος θεματικός καμβάς. Το ίδιο συμβαίνει και στους μύθους, όπως λένε οι σημαντικότεροι από τους αναλυτές και ερμηνευτές τους (Propp, Levi – Strauss, Bettelheim, από το χώρο της ψυχανάλυσης). Φαίνεται πως η φιγούρα της μητέρας, ή σωστότερα του μητρικού μορφοειδώλου (*imago maternelle*), που κρύβεται πίσω από το μύθο του χαμένου αντικειμένου ή υποδηλώνεται με τους άπειρους συμβολισμούς του μέσα στο δίκτυο και την τάξη των σημαινόντων και των σημαινομένων, είναι αρχετυπική. Αυτό το μορφοείδωλο (*imago*), λέει ο βιοψυχοκοινωνιολόγος Gerard Mendel², “δεν είναι μια εικόνα εν κατόπτρῳ της πραγματικής μητέρας, διότι πριν απ’ όλα εκφράζει την ενόρμηση του υποκειμένου προς το αντικείμενο. Όμως σ’ αυτό το σχήμα, το πραγμα-

¹.Οιδίπους Τύραννος, στίχος 716.

².Mendel, G. (1968) *La revolte contre le pere*. Payot, Paris. Από το βιβλίο του Χ. Τζούλη. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας – από τη θεωρία στην πράξη. Γιάννενα. 1997.Σελ. 173

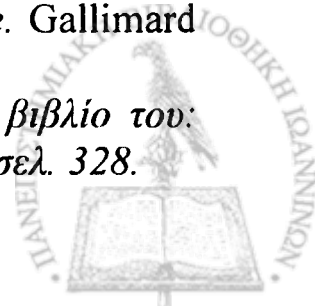

τικό πρόσωπο της μητέρας παίζει έναν ρόλο πού δεν είναι καθόλου αμελητέος”.

Τα νανουρίσματα, λοιπόν, ξεκινούν από τον ευχαριστιακό χώρο του ασυνειδήτου - και στο πυρήνα τους παίζεται η σκηνή του οιδιποδείου ψυχοσυμπλέγματος. Ο Freud γράφει σχετικά: “Ένα σύγχρονο γεγονός σημαντικό αφυπνίζει στον ποιητή την ανάμνηση από ένα συμβάν του παρελθόντος, που ανήκει ως επι το πλείστον στην παιδική ηλικία, απ’ όπου προέρχεται η τωρινή επιθυμία που βρίσκει την αποπλήρωσή της στην ποίηση. Η ίδια η ποίηση αφήνει να αναγνωρισθούν τόσο στοιχεία από πρόσφατες ευκαιρίες όσο και αναμνήσεις παλαιές” (Freud, S., 1971)¹. Ο Freud μάλιστα θεωρεί ότι η αισθητική συγκίνηση έχει σεξουαλικές ρίζες. Κατά τον Κώστα Αξελό², ο Freud θεωρεί δεδομένο ότι “.. η αισθητική συγκίνηση απορρέει από τη σφαίρα των ερωτικών αισθήσεων, αποτελεί ανασταλμένη παρόρμηση ως προς το αρχέγονο σκοπό της, τον ερωτικό στόχο: μια τάση που εξιδανικεύεται, που αναδημιουργείται και αναδημιουργεί. Η μη ικανοποίηση των στοιχειωδών και θεμελιακών ορμεμφύτων αποτελεί το αποδιαρθρωμένο θεμέλιο

¹. Freud, S., (1971). *La Creation Litteraire et le reve eveille*. Gallimard ideas, Paris. P. 79.

² Αξελός, Κ.(1985). Φρόνιμ, αναλυτής του ανθρώπου, στο βιβλίο του: προς την πλανητική σκέψη. Βιβλιοπωλείο της Εστίας. Αθήνα , σελ. 328.

πάνω στο οποίο υψώνεται η ποιητική και καλλιτεχνική υπερδομή, που επιτρέπει στον άνθρωπο να ζει, στο βασίλειο της φαντασίας, την απρόσιτη μέσα στην καταπιεστική κοινωνία πληρότητα”.

Στο ίδιο συμπέρασμα ως προς τη σχέση ερωτικής ενόρμησης, που κατακλύζει την παιδική ηλικία, και τέχνης καταλήγει και η φιλόσοφος και αισθητικός Sarah Kofman : “Η αγάπη της ομορφιάς είναι μια περίπτωση αναστολής (Inhibition) του σκοπού που έχει η ερωτική ενόρμηση. Αυτό που χαρακτηρίζει κυρίως τη δομή (La structure) του καλλιτέχνη είναι η ικανότητα της μετουσίωσης (Sublimation)”¹. Πρόκειται για το γνωστό, από πολλά έργα του Φρόυντ, μηχανισμό, σύμφωνα με τον οποίο ένα μέρος της ερωτικής ενόρμησης, εξ αιτίας των απαγορεύσεων που αντιθέτει η αρχή της πραγματικότητας δια μέσου του Εγώ, παρεκκλίνει του αρχικού της προσανατολισμού και διοχετεύεται σε σκοπούς μη ερωτικούς, και οι οποίοι βρίσκουν ευκολότερα αποδοχή στην κοινωνία. Τέτοιοι σκοποί είναι οι διάφορες διανοητικές (και μαθησιακές – γνωστικές) δραστηριότητες και κυρίως η πολιτισμική και καλλιτεχνική δημιουργία.

¹ Kofman, S. (1972) *L' enfance de l' art, une interpretation d' esthetique freudienne.* Petite bibliotheque Payot. Paris.

Στο κείμενο του Freud¹ “ενδιαφέρον για τη ψυχανάλυση” αναφέρεται με σαφήνεια το ερωτικό ποιόν της τέχνης και η απόρροιά της από τα στρώματα της παιδικής ηλικίας, όπως συμβαίνει άλλωστε και με το όνειρο και τα άλλα συμβολικά μορφώματα του ασυνειδήτου: “Οι ορμικές δυνάμεις της τέχνης είναι οι ίδιες συγκρούσεις, που ωθούν άλλα άτομα στη νεύρωση ή παρακίνησαν την κοινωνία να φτιάξει τους θεσμούς της. Πού βρίσκει ο καλλιτέχνης την ικανότητα της δημιουργίας, δεν είναι ερώτημα που αφορά την ψυχανάλυση. Ο καλλιτέχνης αναζητάει καταρχήν τη δική του απελευθέρωση, που τη μεταδίδει με το έργο του και σε όσους υποφέρουν από τις ίδιες εμποδισμένες επιθυμίες. Παρουσιάζει μεν τις φανταστικές του επιθυμίες εκπληρωμένες, αυτές όμως γίνονται έργο τέχνης μόνο μετά από μια μεταμόρφωση, που απαλύνει τα άπρεπα στοιχεία αυτών των επιθυμιών, κρύβει την προσωπική προέλευσή τους και προσφέρει στους άλλους, με την τήρηση καλλιτεχνικών κανόνων, ηδονή, εξαγοράζοντας έτσι την εύνοιά τους. Η ψυχανάλυση δε δυσκολεύεται να καταδείξει, δίπλα στο έκδηλο μέρος της καλλιτεχνικής απόλαυσης, την ύπαρξη μιας λανθάνουσας και πολύ πιο δραστηκής απόλαυσης, που οι κρυφές πηγές

¹. Φρουντ, Σ. (1979). Μειλέτες για την ψυχανάλυση. Εκδ. Επίκουρος. Αθήνα. Σελ. 123

της βρίσκονται στην απελευθέρωση των ορμών. Η συνάρτηση ανάμεσα στις εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας και στην τύχη του καλλιτέχνη και του έργου του σαν αντιδράσεις σε αυτές τις παρακινήσεις αποτελεί ένα από τα πιο θελκτικά αντικείμενα της αναλυτικής παρατήρησης”.

Ο Freud¹ αναζητεί το πρόπλασμα της ποιητικής δημιουργίας στις ελεύθερες παιδικές δραστηριότητες και ιδιαίτερα στο συμβολικό παιχνίδι, που είναι η πιο έντονη απασχόληση του παιδιού. Κάθε παιδί που παίζει συμπεριφέρεται σαν ποιητής, καθώς δημιουργεί έναν κόσμο για κείνο ή, καλύτερα, καθώς αντικαθιστά τα πράγματα του κόσμου όπου ζει, μ’ έναν νέο τρόπο που το ευχαριστεί. Ο ποιητής κάνει ό, τι και το παιδί που παίζει, δημιουργεί έναν κόσμο φανταστικό, τον φορτίζει με μεγάλες ποσότητες συναισθήματος, όμως ταυτόχρονα τον ξεχωρίζει από την πραγματικότητα. Ποιητής και παιδί ζουν στο χώρο του παραμυθιού (Τζούλης, Χ., 1997)².

Από το χώρο της ψυχολογίας του παιδιού επισημαίνεται ότι τα παιδιά, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια, είναι ένα κομμάτι της μάνας, προέκταση και συνέχιση του κορμιού της. Ζει το παιδί μέσα από τη μάνα, ταυτίζεται μαζί της, συλλειτουργεί και

¹. Ο.π. σελ. 172

². Τζούλη, Χ. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας – από τη θεωρία στην πράξη. Ιάκωβος. 1997. Σελ. 196.

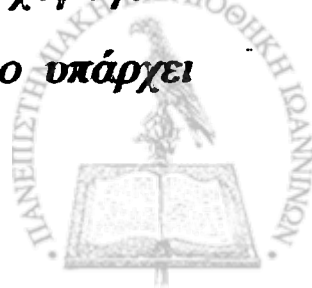

τρέφεται ψυχοσωματικά από αυτή, που είναι η αένανη και ανεξάντλητη δεξαμενή της σιγουριάς και της αυτάρκειας. Τη μάνα σαν τροφό και γεννήτρια ψυχοσωματικής σιγουριάς και αυτάρκειας την αποδίδει συμβολικά το Αμάλθειο κέρας της μυθολογίας.

Έξοχα η δημοτική ποίηση έχει νιώσει αυτή τη σημαντικότητα που εκφράζει η μάνα μέσα στην οικογένεια. Το νανούρισμα από τα μητρικά χείλη είναι το πιο αποτελεσματικό κλειδί που ανοίγει όλες τις πόρτες για την κανονική ψυχοσωματική εξέλιξη και απαρτίωση του παιδιού.

Είναι, όπως πολλές φορές θα το πούμε, βασικός στόχος της εργασίας μας να διδαχθούμε όλοι από την άγια κληρονομιά που μας άφησαν οι πρόγονοί. Εκείνοι, χωρίς να ξέρουν ψυχολογία και παιδαγωγική, φρόντιζαν για το χαρούμενο και ήρεμο ύπνο των παιδιών τους. Τα κοίμιζαν μέσα στη μυροφόρα αγκαλιά τους και με τα νανουρίσματα ταξίδευαν τα παιδιά τους σε κάμπους και σε πολιτείες ευτυχισμένες.

Μέσα από τις τρυφερές λαϊκές μελωδίες που προορίζονται να αποκοιμίζουν το μωρό, γνωρίζουμε την ψυχολογία των μεγάλων, τη γόνιμη ποιητική παρουσία του μητρικού φίλτρου, τις έγνοιες και τους καημούς, τα δάκρυα και τα χαμόγελα της μάνας, που είναι ό, τι ακριβότερο και τιμιότερο υπάρχει

στον κόσμο. “Δεν είναι μόνο της σωματικής ζωής η πηγή”, γράφει ο Γιώργος Αθάνας, “ παρά και του ηθικού βίου μας η εστία. Δεν μας χαρίζει μόνο το κόκκινο αίμα που κυκλοφορεί στις φλέβες του σώματος, μας χαρίζει και το άυλο εκείνο θεϊκό ρεύστό. που κυκλοφορεί ωσάν ρίγος στην ψυχή μας και την παρακινεί στα τίμια, στα υψηλά και στα μεγάλα. Η Ελληνική φυλή, με τις αθάνατες παραδόσεις της, έχει ανεβάσει τη μάνα στο υψηλότερο ηθικό βάθρο, που μπορεί να στηθεί μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία, κάτω από τον ουρανό της πατρίδας και της θρησκείας. Και το ελληνικό δημοτικό τραγούδι βλέπει από παντού ολόγυρά του το ηθικό αυτό βάθρο της και το στολίζει όμορφα με τα’ αβίαστα, με τα απέριττα, με τα μοναδικά στολίδια του στίχου του” (Αθάνας Γ., (1952)¹.

Η παλιννόστηση στην “πολιτεία της αθωότητας” στη “μητρική χώρα” του φαντασιακού και του σημειωτικού είναι ένας δρόμος να πλησιάσουμε τα ναναρίσματα και να αφεθούμε στην απόλαυσή τους, απελευθερώνοντας και τις δικές μας ορμές και απωθημένες επιθυμίες.

Ως γνωστόν, τα νανουρίσματα κατέχουν κεντρική θεμελιακή θέση μέσα στη νεοελληνική Γραμματολογία και

¹. Αθάνα Γ., (1952). Η μάνα στο Δημοτικό τραγούδι. Στην Ελληνική Δημιουργία. Τεύχος 158, Αθήνα.

αποτελούν μια σημαντική κατηγορία των δημοτικών τραγουδιών. Η ποικιλία των θεμάτων των ναναρισμάτων είναι γνωστή στον Ελλαδικό χώρο, στα Επτάνησα (κυρίως Λευκάδα και Ιθάκη), στην Κάρπαθο, τον Πόντο, στη Δυτική Κρήτη, στην Πελοπόννησο, την Αιτωλοκαρνανία, την Ήπειρο καθώς και στη Θεσσαλία και τη δυτική Μακεδονία (Επίμετρο I).

Από το σύνολο των παραλλαγών των νανουρισμάτων που έχουν καταγραφεί, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε με την επιλογή των δειγμάτων, όσο γίνεται πιο πλήρη και ακριβή εικόνα του υλικού, δηλαδή των βασικών στοιχείων – θεμάτων και μοτίβων και των κυριοτέρων συνδυασμών τους, σύμφωνα και με τις ανάγκες της εργασίας μας. Τα στοιχεία αυτά δίδονται στο επίμετρο II.

Αποδελτιώσαμε συστηματικά όλες τις συλλογές ελληνικών δημοτικών τραγουδιών και επεκτείναμε την έρευνά μας και σε άλλα αρχεία, πανεπιστημιακά ή τοπικά, δημόσια ή ιδιωτικά κι αυτό, γιατί παρόλο που δεν είχαμε στόχο να δημοσιεύσουμε το σύνολο του καταγεγραμμένου υλικού, έπρεπε η έρευνά μας, να στηριχτεί πάνω σε σύνολο αρκετά ευρύ και διαφοροποιημένο για να μη καταλήξουμε σε συμπεράσματα γενικά ή μερικά από περιορισμένα ή ελλιπή στοιχεία Έγινε συστηματική προσπάθεια τα επιλεγόμενα κείμενα να καλύψουν το σύνολο των υπαρκτών

τύπων του κάθε θέματος ή των υπαρκτών συνδυασμών μοτίβων.

Για την καταγραφή των κειμένων, δεδομένου ότι πρόκειται για προφορική λογοτεχνία, υιοθετήθηκε σύγχρονη και ενιαία ορθογραφία. Για τα ιδιωματικά και διαλεκτικά κείμενα διατηρήθηκε η καταγραφή των ειδικών φθόγγων που παρείχαν οι πηγές.

Σημειώνουμε ότι τα κείμενα δεν μας απασχόλησαν από την πλευρά της μορφολογίας τους, με την έννοια που έχει ο όρος αυτός, όχι γιατί μπορεί κανείς να αμφισβητήσει τη σημασία που έχει η δραστηριότητα αυτή, αλλά γιατί μια τέτοια απασχόληση, πέραν του ότι απαιτεί μια ειδική προσέγγιση, την οποία εμείς δεν είμαστε αρμόδιοι να κάνουμε, κρίθηκε ότι δεν ήταν και αναγκαία, τουλάχιστον για το είδος της δημοτικής ποίησης που μελετήσαμε (τα νανουρίσματα).

Στα νανουρίσματα η σκέψη του δημοτικού ποιητή ακολουθεί κάποιους άξονες. Ένας πρώτος άξονας μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινωνικός. Ο ποιητής με τη γέννηση του παιδιού θεωρεί ότι μπήκε η άνοιξη στο σπίτι. Ταυτόχρονα ο ποιητής μελετά την προσωπική μοίρα του παιδιού και, πέρα απ' αυτήν, του ανθρώπινου γένους στο σύνολό του. Άλλοι άξονες

είναι ο ψυχολογικός, ο φιλοσοφικός και κυρίως ο παιδαγωγικός, που αποτελούν και τον κύριο κορμό της εργασίας μας.

Η εργασία είναι διαρθρωμένη σε τέσσερα μέρη :

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια, στα οποία παρουσιάζεται το πρόβλημα.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τη μέθοδο της εργασίας.

Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει την παρουσίαση και ανάλυση των ευρημάτων.

Το τέταρτο μέρος περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της εργασίας και ακολουθούν δυο επίμετρα : το πρώτο περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικά νανουρίσματα από όλη την Ελλάδα και την Κύπρο και το δεύτερο την ταξινόμησή τους, σύμφωνα με την ιεραρχία των αναγκών του ατόμου κατά το Maslow, στο περιεχόμενο των οποίων στηρίχτηκε η εργασία μας και κλείνομε με την Ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Μέρος Πρώτο

Παρουσίαση και σημασία του προβλήματος

Κεφάλαιο Ι°. Παρουσίαση και σημασία του προβλήματος

1.1. Ιχνυλασία του νανουρίσματος

Όπως τονίσαμε εισαγωγικά, τα νανουρίσματα αποτελούν ένα μέρος του πλούτου της λαϊκής μας παράδοσης και δημιουργίας. Είναι ένα είδος της λαϊκής ποίησης με βαθιές τις ρίζες μέσα στο χρόνο, όπου μαζί με τα άλλα είδη αποτελούν ένα “δέντρον πολύκλαδον, αειθαλές και αιωνόβιον, του οποίου αι ρίζαι ριζούνται εις το γόνιμον έδαφος της αρχαιότητας, ο κορμός γιγαντούται εις τους ηρωικούς του Βυζαντινούς χρόνους, οι δε κλάδοι αναθάλλουν εις τους χρόνους της κλεφτουριάς και των επαναστάσεων” (Κοριακίδης, Σ.)¹, και αποτελούν μαζί με τα άλλα είδη το δέντρο της Ελληνικής δημοτικής ποίησης.

Το δημοτικό νανούρισμα συνδέεται άμεσα με την ύπαρξη και συνέχεια της Ελληνικής φυλής και “εμπεριέχει τη συσσωρευμένη εμπειρία μιας αδιάσπαστης πολιτισμικής συνέχειας και αποτελεί την πιο αυθεντική έκφραση της ελληνικής λαϊκής κουλτούρας” (Κατωμένος, Ε.)². “Είναι η συνέχεια άλλων παλιών τραγουδιών και η επιβίωση πανάρχαιων ηθών και εθίμων που

¹ Κοριακίδης Στ. Το Δημοτικό τραγούδι – Συναγωγή Μελετών. Σελ. 72.

² Κατωμένος, Ε. Γ. Δημοτικό Τραγούδι Μια διαφορετική προσέγγιση. Σελ. 18.

έχουν την αρχή τους σε πολύ παλιά χρόνια, πριν από την εποχή του Ομήρου ακόμη” (Πολίτης, Ν.)¹.

Τα προσδιοριστικά στοιχεία, η πορεία και η εξέλιξη των νανουρισμάτων, ταυτίζονται με τα στοιχεία, την πορεία και την εξέλιξη των δημοτικών τραγουδιών και γενικότερα της λαϊκής μας παράδοσης και δημιουργίας. Γιατί τα ελληνικά νανουρίσματα “δεν είναι μόνον ένας συνδυασμός ήχων για να κοιμηθεί το παιδί” (Μιράσγεζη Μ.)² και «δεν εκφράζεται, μέσα από αυτά, μόνον η αγάπη, τα όνειρα, η σκέψη και τα ιδανικά της μάνας» (Μιράσγεζη Μ.)³, αλλά «εγκλείουν το σύνολο των πόθων, των προσδοκιών και των ονείρων της ελληνίδας μάνας και κατ’ επέκταση του συνόλου του ελληνικού λαού» (Τζούλης, Χ.2000)⁴

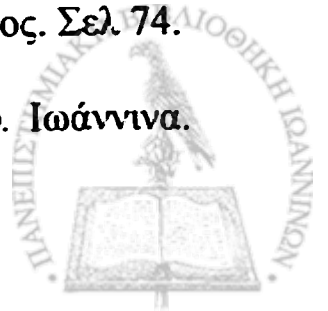
Τα πληροφοριακά στοιχεία για τη δημιουργία και την επιβίωση του δημοτικού νανουρίσματος, είναι ελάχιστα και διασκορπισμένα, γεγονός που καταδεικνύει την αρνητική αντιμετώπιση και ίσως την περιφρόνηση, αλλά και πολλές φορές την πολεμική των αττικιζόντων λογίων του Βυζαντίου, που όχι μόνο δεν προσπάθησαν να καταγράψουν τα νανουρίσματα και όλα

¹ Πολίτου, Ν.Γ. Η παραχάραξις των εθνικών ασμάτων, Λαογραφικά Σύμμεικτα Τ. Α΄, σελ. 272 – 274.

² Μιράσγεζη, Μ.(1980). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Τόμος πρώτος. Σελ. 74.

³ οπ., σελ. 77.

⁴ Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου. Ιωάννινα. Σελ. 158.

τα άλλα είδη της λαϊκής δημιουργίας, αλλά θεωρούσαν ότι και κάθε ενασχόληση μαζί τους είναι περιττή, χωρίς νόημα και υποτιμητική για το επίπεδό τους. Φανερώνει επίσης την αδυναμία ή ακόμη και την έλλειψη ενδιαφέροντος καταγραφής τους από τον απλό άνθρωπο, το δημιουργό τους, που ενδιαφέρεται περισσότερο να εκφράσει τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τις αγωνίες, τα όνειρά του και να τα περάσει προφορικά από γενιά σε γενιά, παρά να τα καταγράψει.

Για να οριοθετήσουμε το δημοτικό νανούρισμα μέσα στον ευρύτερο χώρο της Ελληνικής Λογοτεχνίας, όπως και όλα τα άλλα είδη της δημοτικής μας ποίησης, παίρνουμε ως βάση τα στοιχεία που τη διακρίνουν:

α) σε απρόσωπη και προσωπική, που αναφέρεται στο δημιουργό της και τη σχέση του με το λογοτεχνικό έργο,

β) σε προφορική και γραπτή, που έχει σχέση με τον τρόπο μετάδοσής της από γενιά σε γενιά και

γ) σε ποιητική και πεζογραφία, που μας αποκαλύπτει τη γλωσσολογική της μορφή.

Από την άποψη αυτή το δημοτικό νανούρισμα ανήκει στην απρόσωπη προφορική ποίηση, γιατί είναι δημιούργημα του λαού, δημιούργημα της ανώνυμης μάνας, της ελληνίδας μάνας και η μετάδοσή του μέσα στο χρόνο έγινε από χείλη, σε χείλη

και από τη μια γενιά στην άλλη. Η γλωσσοτεχνική του μορφή είναι απλή, ιδιότυπη, χωρίς κανόνες και περιορισμούς.

Αναφορές στα νανουρίσματα και το σκοπό τους, κάνει ο Πλάτωνας¹ στους νόμους όπου αναφέρει «ήνίκα γάρ αν που βούληθώσιν κατακοιμίζειν τα δυσυπνοούντα τών παιδίων αι μητέρες, ουχ ησυχίαν αυτοίς προσφέρουσιν αλλά τουναντίον κίνησιν, εν ταις αγκάλαις αεί σείουσai, και ου σιγήν αλλά τινα μελωδίαν και ατεχνώς οίον καταυλούσι των παιδων».

Ο Σέξτος ο Εμπειρικός, λέγει «Νήπια γουν ευμελώς μινυρί-σματος κατακούοντα κοιμίζεται» (Σπεράντσας, Σ.)².

Ο Αθήναιος³ στους Δειπνοσοφιστές αναφέρει πως "...αι δε των τιθενουσών ωδαί καταβαυκαλήσεις ονομάζονται".

Στο Φιλοκτήτη του Σοφοκλή, ο χορός κάνει επίκληση στον ύπνο την ώρα που ο Φιλοκτήτης έπεσε να κοιμηθεί και τον παρακαλεί να έρθει να τον απαλλάξει από τους πόνους "Ύπνι οδύνας αδαής, Ύπνε δ' αλγέων ευαής ημίν έλθοις, ευαίων, ευαίων ώναξ, όμμασι δ' αντίσχοις τάνδ' αίγλαν, α τέταται τα νυν, ίθι ίθι μοι παιών" (Σοφοκλής)⁴

¹ Πλάτων. Νόμοι 4. Βιβλίο Ζ' 790 d.

² Από το Νανούρισμα του Στέλιου Σπεράντσα. Ελληνική Δημιουργία, το Δημοτικό μας τραγούδι. Αθήνα 1994.

³ Αθήναιου. Οι Δειπνοσοφιστές ΙΔ'. Σελ. 618.

⁴ Σοφοκλή -Φιλοκτήτης 834 - 838 τομ. 8^{ος}.

Η Ηλέκτρα στον Ορέστη του Ευριπίδη, ζητά από το χορό να πάψει κάθε ήχο για να ζαλώσει ήσυχος ο ύπνος στο στρώμα του Ορέστη,

“ Ουχί σίγα

σίγα φυλασσομένα στόματος

άνα κέλαδον από λέχεος

ή συχον ύπνου χάριν παρέξεις, φίλα” (Ευριπίδης)¹.

Η σημασία του ύπνου για τον άνθρωπο φαίνεται και από τα λόγια του Ορέστη που στην προσπάθειά του να σηκωθεί, όταν αντίκρισε την Ηλέκτρα απευθυνόμενος στον ύπνο λέγει:

“ Ω φίλον ύπνον θέλγητρον, επίκουρου νόσου,

ως ηδύ μοι προσήλθες, - εν δέοντί γε” (Ευριπίδης)².

Ο ύπνος, για το δημοτικό τραγούδι είναι ένα είδος σωματωποιημένου θεού, με πολλές ιδιότητες, χωρίς να εξαιρείται και αυτή η ιδιότητα του «μπομπού» που βλέπουμε στον όμηρο³. “Ακόμη και στις γενικές γραμμές δεν διαφέρει, από την αντίληψη του Ομήρου, που η μάνα παρακαλεί τον ύπνο να της κοιμήσει το παιδί και τάζει να του χαρίσει, ως αντάλλαγμα της εκδούλευσής του αυτής, τη Βενετιά, τη Χιό και την πόλη, θυμίζει

¹ Ευριπίδη – Ορέστης, 181 – 184, τόμ. 40.

² Ο.π. 210 - 211.

³ Κακριδής, Ι. (1954). Ομηρικά έπη, Α' τομ Αθήνα Σελ. 152

την Ήρα στην Ιλιάδα που παρακαλεί τον Ύπνο να κοιμήσει το Δία και αυτή ως αντάλλαγμα θα του χαρίσει δώρα”¹.

Οι ελάχιστες πληροφορίες, που αφορούν σήμερα τα νανουρίσματα, προέρχονται κυρίως από ερασιτέχνες λογογράφους που “φρόντιζαν να εντάσσουν στις μονογραφίες τους και τα νανουρίσματα” (Αυδίκος, Ε., 1996)².

Η λέξη νανούρισμα προέρχεται από το ρήμα νανουρίζω (απόκοιμίζω νήπιο με νανούρισμα, γλυκοκοιμίζω) και δηλώνει δίστιχες, κατά κανόνα, ποιητικές συνθέσεις (Ακριτόπουλος, Α.)³, που στηρίζονται στον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο και διέπονται από αργό ρυθμό (Αυδίκος, Ε., 1996)⁴. Η δίστιχη μορφή του είναι κλασική για τη λαϊκή δημιουργία και στηρίζεται στο αρχέτυπο λαϊκό τυπολογικό εκφραστικό μέτρο (Αυδίκος Ε., 1996)⁵, που η δημιουργία του γίνονταν κάτω από ορισμένες συνθήκες και εξυπηρετούσε συγκεκριμένες ανάγκες. Έτσι διαρκούσε τόσο, όσο απαιτείτο για να αποκοιμηθεί το παιδί με

¹ Μιράσγεζη, Μ., (1978). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Αθήνα. Τομ. Α΄. σελ. 45.

² Αυδίκου, Ε. Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Αθήνα 1996. Σελ. 258.

³ Ακριτόπουλου, Α. (1993). Η ποίηση για παιδιά και νέους, Αθήνα, Σελ. 119.

⁴ Ο.π. Σελ. 260.

⁵ Ο. π, σελ 260

αποτέλεσμα κατά περίπτωση να προστίθενται, από τη μητέρα αυτοσχέδιοι στίχοι ή να αφαιρούνται. “Όταν το παιδί καθυστερούσε να κοιμηθεί, η ποιητική σύνθεση μάκραινε” (Κυριακίδης, Σ., 1965)¹.

Τα νανουρίσματα είναι τραγούδια απλά, «τραγούδια κατεξοχήν των μανάδων για τα μωρά τους, συνθεμένα με μητρικό γλυκασμό, στοργή και τρυφερότητα, με δικαιολογημένες υπερβολές και ελπίδες» (Μπάντη, Α., 1997)².

Ο Στίλπων Κυριακίδης³ τα χαρακτηρίζει «ως χαριέστατα και πλήρη τρυφερότητος ασμάτια, δια των οποίων οι μητέρες με γλυκείαν και ήρεμον μελωδίαν νανουρίζουν τα νεογνά των, και εις τα οποία εμφανίζεται ολόκληρος η τρυφερά στοργή της μητρικής καρδιάς».

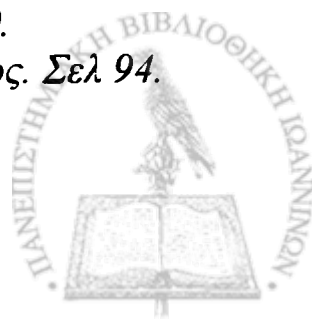
Κατά τον Στέλιο Σπεράντζα⁴ «το νανούρισμα είναι ένα σιγανό, ήρεμο και μονότονο τραγούδι, απλής μορφής και περιορισμένων διαστάσεων, που μ’ αυτό οι μητέρες αποκοιμίζουν τα μωρά τους. Χαριτωμένο και γεμάτο τρυφερότητα, εκδηλώνει ολόκληρη την απαλή στοργή της μητρικής καρδιάς, την τρυφερή αγάπη και τα όνειρα, τους πόθους της μάνας για την ευτυχία του

¹ Κυριακίδης Στ. (1965). Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα. Σελ. 280.

² Μπάντη, Α. (1997). Τα λαϊκά Νανουρίσματα ως ποιητικό είδος. Σελ. 94.

³ Κυριακίδης Στ. Το Δημοτικό τραγούδι. Αθήνα 1990, σελ. 29.

⁴ Σπεράντζα, Σ. Το νανούρισμα. Τ. 48. σ. 209.

παιδιού της». Τα περισσότερα από αυτά «είναι σύντομα, και αποτελούν επίκληση της μάνας στον προσωποποιημένο, όπως και στην αρχαιότητα, Ύπνο» (Κακριδής Ι., 1954)¹.

Τα νανουρίσματα εκφράζουν την αγωνία, τον πόνο, τα όνειρα, τις ανησυχίες αλλά και τις προσπάθειες της μάνας για το πώς θα μεγαλώσει τα παιδιά της με τον καλλίτερο τρόπο ή καλλίτερα πως θα ήθελε να μεγαλώσει τα παιδιά της. Πέρα από όλα τα παραπάνω κρύβουν βαθιά ψυχολογικά και κοινωνιολογικά στοιχεία και στοιχεία παιδαγωγικής και διδακτικής. «Κρύβουν την προσπάθεια της μάνας να δώσει τα πρώτα μαθήματα με απλό και κατανοητό τρόπο» (Κυριακίδης, Σ., 1990)².

Πολλές φορές, ο όρος νανουρίσματα ταυτίζεται με τον όρο ταχταρίσματα και αυτό βέβαια, όχι άδικα, διότι «κατά μεν το περιεχόμενο ουδόλως διαφέρουν από τα νανουρίσματα, έχουν όμως πολύ ζωηρό το ρυθμό και ανάλογο προς τις χορευτικές κινήσεις» (Κυριακίδης, Σ., 1990)³, και είναι και αυτά «σύντομα μικρά τραγουδάκια γεμάτα από τη μεγάλη χαρά της

¹ Κακριδής, Ι. (1954). Ομηρικά Θέματα, Αθήνα Σελ. 23

² Κυριακίδης, Στ. (1990). Το Δημοτικό τραγούδι. Αθήνα. Σελ. 30 – 31.

³ Ο.π. 31.

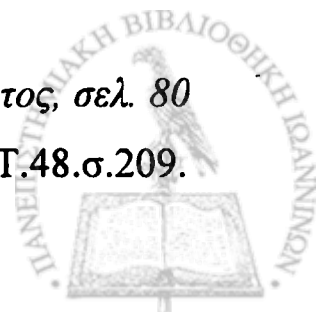

μάνας που της δίνει η παρουσία του παιδιού της» (Μιράσγεζη Μ.)¹.

Αυτό που διαφοροποιεί τα νανουρίσματα από τα ταχταρίσματα είναι ο χρόνος, ο τόπος και ο τρόπος που τραγουδιούνται. Τα νανουρίσματα τραγουδιούνται αποκλειστικά τη στιγμή που η μάνα βάζει για ύπνο το παιδί της στη κούνια ή το κρεβάτι του και συνεχίζονται μέχρι που θα αποκοιμηθεί, ενώ τα ταχταρίσματα, που έχουν περισσότερο μορφή διασκέδασης ή παιγνιδιού, τραγουδιούνται σε κάθε επαφή της μάνας με το παιδί. Σε πολλές περιπτώσεις, όταν το παιδί είναι ανήσυχο, το νανούρισμα της μάνας συνοδεύεται με ταχτάρισμα για να «επιφέρει κατάπραϋντικό και υπνοφόρο αποτέλεσμα στο νευρικό σύστημα του» (Σπεράτζας, Σ., 1994)².

¹ Μιράσγεζη, Μ. (1980). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Τόμος πρώτος, σελ. 80

² Σπεράντζα, Σ. Το νανούρισμα. Περ. Το Δημοτικό τραγούδι. Τ. 48. σ. 209.

1.2 Είδη του δημοτικού νανουρίσματος

Η διαίρεση και κατάταξη των δημιουργημάτων της δημοτικής μας ποίησης, σε είδη και κατηγορίες, «παρουσιάζει αντικειμενικές δυσκολίες που συνδέονται με την ποικιλία των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη» (Καψωμένος, Ε., 1996)¹. «Ο ίδιος ο λαός έχει χρησιμοποιήσει κατά τόπους και κατά καιρούς ποικίλες ονομασίες για να δηλώσει είδη και κατηγορίες τραγουδιών»². Έχει κάνει τη δική του ταξινόμηση των δημοτικών τραγουδιών, με βάση τις περιστάσεις που τραγουδιούνται και τα έχει εντάξει σε τρεις κύκλους :

- α) τραγούδια της τάβλας (της ξεφάντωσης, καθιστά),
- β') τραγούδια της στράτας (του δρόμου) και
- γ') τραγούδια του χορού (Τζούλης, Χ., 2000) ³.

Οι μελετητές και εκδότες των δημοτικών τραγουδιών δεν χρησιμοποιούν ενιαία κριτήρια στην ταξινόμησή τους. Άλλοτε κατατάσσουν τα τραγούδια με βάση την παραπάνω λαϊκή διαίρεση, άλλοτε με βάση τις κοινωνικές εκδηλώσεις που

¹. Καψωμένος, Ε.(1996) Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. Αθήνα. Σελ. 21 – 22.

².Ο.π. Σελ. 22

³. Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου. Ιωάννινα. Σελ. 22.

συνοδεύουν και τη λειτουργία τους σ' αυτές (λ.χ. του γάμο, μοιρολόγια, νανουρίσματα κ.λ.π), άλλοτε με βάση το θέμα τους (λ.χ. ιστορικά, ερωτικά κλέφτικα κ.λ.π). (Τζούλης, Χ.,2000)¹.

Ο Ν. Πολίτης², ταξινομεί τα δημοτικά τραγούδια σε μια θεματική και λειτουργική βάση, όπου τα νανουρίσματα κατέχουν τη δική τους θέση, ως αυτοσχέδια τραγούδια με : θωπευτικό, επαινετικό και ευχετικό περιεχόμενο.

Ο Δ. Λουκάτος³, τοποθετεί τα νανουρίσματα στα παιδικά τραγούδια μαζί με τα ταχταρίσματα, τα πρωτοβαδίσματα, τα κυκλικά ή πορευτικά του παιγνιδιού.

Ο Στίλπων Κυριακίδης⁴ περιλαμβάνει τα νανουρίσματα στα παιδικά τραγούδια και τα κατατάσσει στα κυρίως άσματα μαζί με τα εργατικά, τα συναφή "προς εορτάς" και έθιμα, της αγάπης, του γάμου, της ξενιτιάς, τα μοιρολόγια, τα κλέφτικα, τα ιστορικά, τα σατυρικά, τα γνωμικά, τα περιστατικά, και τα θρησκευτικά.

¹.Ο.π. Σελ. 23.

². Πολίτης, Ν.(1914). Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού. Συλλογή. Αθήνα.

³. Λουκάτος, Δ.(1992). Εισαγωγή στην Ελληνικά Λαογραφία. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Αθήνα. σελ. 94.

⁴.Κυριακίδης, Στ. (1990). Το Δημοτικό τραγούδι – Συναγωγή Μελετών. Αθήνα σελ. 9 – 60.

Με κριτήρια μορφής μπορούν να διαιρεθούν σε τέσσερες κατηγορίες :

1. Υπάρχουν πρώτα τα ελεύθερα, δηλαδή κατά κανόνα μη έμμετρα νανουρίσματα, που αυτοσχεδιάζονται βάσει παραδοσιακών σχημάτων.

2. Τα περιστασιακά νανουρίσματα, κείμενα από ανώνυμους ποιητές που ταιριάζουν στα προσωπικά τους βιώματα.

3. Υπάρχουν δίστιχα ομοιοκαταληκτικά νανουρίσματα.

4. Υπάρχουν καθιερωμένα θέματα και μοτίβα, που απαντούν, υπό σχετικά σταθερή μορφή, σε εκτεταμένες περιοχές ή σε περιορισμένες ή και σ' όλο το πανελλήνιο.

Ο αυτοσχεδιασμός παίζει σημαντικό ρόλο στα νανουρίσματα, είτε στο ταίριασμα, στην προσαρμογή καθιερωμένων θεμάτων στο συγκεκριμένο νεογέννητο που απευθύνεται, είτε στη σύνθεση περιστασιακών νανουρισμάτων. Παρ' όλα αυτά θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξει κανείς ότι τα νανουρίσματα χαρακτηρίζονται καθ' ολοκληρίαν από τον αυτοσχεδιασμό. Αντίθετα, υπάρχουν καθιερωμένα θέματα και μοτίβα, που λειτουργούν ακριβώς όπως λειτουργούν τα καθιερωμένα θέματα άλλων κατηγοριών του δημοτικού λόγου και ο λαϊκός ποιητής τα επαναλαμβάνει και με δικές του τροποποιήσεις, δημιουργεί

το δικό του νανούρισμα, όπως άλλωστε συμβαίνει και με όλα τα δημοτικά τραγούδια.

Ο Ε. Αυδίκος¹, ομαδοποιεί τα δημοτικά νανουρίσματα σύμφωνα με το περιεχόμενο και τις προσδοκίες που περιέχουν, σε:

1. νανουρίσματα παράκλησης για καλό ύπνο
2. νανουρίσματα δυαδικής συναισθηματικής σχέσης, μάνας – παιδιού
3. νανουρίσματα των ονείρων της μάνας
4. νανουρίσματα που εμπεριέχουν έντονο το στοιχείο της μετανάστευσης
5. νανουρίσματα προβληματισμού της μάνας για το γάμο και το μέλλον του παιδιού της και
6. νανουρίσματα αγωνίας για μόρφωση, επιτυχία και απόκατάστασή του

Κατά την εγκυκλοπαίδεια επιστήμη και ζωή², και με κριτήριο το περιεχόμενο του, το δημοτικό νανούρισμα ανήκει, στα τραγούδια της ζωής, στα οποία περιλαμβάνονται και τα

¹. Αυδίκος, Ε. (1996). Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Αθήνα. Σελ. 258

² Επιστήμη και Ζωή. Εγκυκλοπαίδεια Τόμος 4^{ος} σελ. 70 πρασινες σελίδες.

τραγούδια της γέννησης, τα γιορταστικά, της αγάπης, του γάμου, του θανάτου, της δουλειάς, τα παινέματα, τα πειραχτικά, της ξενιτιάς, τα κάλαντα.

Στην παρούσα εργασία, σε μια προσπάθεια ψυχολογικής, παιδαγωγικής και κοινωνιολογικής προσέγγισης των νανουρισμάτων, η ομαδοποίησή τους (Επίμετρο II) έγινε με βάση τρία στοιχεία :

α'. το περιεχόμενό τους

β'. τις ανάγκες του διδύμου μάνας – παιδιού, κατά την ηλικία του νανουρίσματος, σύμφωνα με την ιεραρχική ταξινόμηση των αναγκών του ατόμου κατά τον Maslow (Maslow, A.H., 1943)¹. Σύμφωνα με ευρήματα ερευνών του Maslow (1969, 1971b)² και άλλων ερευνητών, οι καλούμενες “κατωτέρου” επιπέδου ανάγκες, όπως: βασικές/βιολογικές ανάγκες, ασφάλειας και προστασίας, στοργής και αγάπης, τείνουν να κατευθύνουν τη συμπεριφορά μας. Όταν οι “κατωτέρου” επιπέδου ανάγκες ικανοποιηθούν, η συμπεριφορά μας εξαρτάται από την ικανοποίηση των “ανωτέρου” επιπέδου ανάγκες, όπως: οι ανάγκες για αναγνώριση, επιδοκιμασία, αυτό-

¹ Maslow, A.H., *A Theory of Human Motivation*. "Psychological review, vol 50 (1943). Pp. 82-88

². Maslow (1969, 1971b)

εκτίμησης, εκτίμησης άλλων (Coleman, 1974)¹. Αν επί παραδείγματι το παιδί έχει έντονη την ανάγκη για ύπνο είναι δύσκολη ή αδύνατη η ικανο-ποίηση της ανάγκης του παιδιού για μάθηση και επικοινωνία με τους άλλους, και

γ'. τις ικανότητες και δυνατότητες του παιδιού στην προσληψη και κατανόηση των ήχων, κατά την ηλικία του νανουρίσματος (Wilkin, 1991)².

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία η ομαδοποίηση τους έγινε σε νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση :

1. των φυσικών/ βιολογικών αναγκών του ατόμου (Α.1. – Α.1.30, επίμετρο II)
2. των αναγκών ασφάλειας και προστασίας (Α.2.1 – Α.2.13, επίμετρο II)
3. των αναγκών στοργής και αγάπης (Α.3.1–Α.3.6, επίμετρο II)
4. των αναγκών κοινωνικής αναγνώρισης και επιδοκιμασίας (Α.4.1 – Α.4.14, επίμετρο II).

¹. Coleman, J. C. (1974). *Contemporary Psychology and Effective Behavior*. Scott, Foresmen and Company, Glenview, Illinois. Pp. 100.

². Wilkin, Lecanuet, J.P., Granier – Deferre, C & Busnel, M. (1988). *Fetal cardiac and motor responses to ovtane – band noises as a function of central frequency, intensity and hear rate variability*. Early Human Development. V. 13

5. των αναγκών αυτοπραγμάτωσης (αναγκών κατάκτησης υψηλότερων στόχων) (Α.5.1 – Α.5.9, επίμετρο II).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Εάν το ενδιαφέρον σας είναι να πετύχετε στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών σας, τότε η καλύτερη λύση είναι να μεταμορφωθείτε σε έναν πωλητή που μπορεί να προσφέρει προϊόντα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πελατών. Η καλύτερη λύση είναι να μεταμορφωθείτε σε έναν πωλητή που μπορεί να προσφέρει προϊόντα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πελατών.

[illegible]

1.3 Δομικά στοιχεία των νανουρισμάτων

Τα νανουρίσματα σε αντίθεση με όλα τα άλλα είδη της λαϊκής ποίησης αποτελούν το μοναδικό είδος που τραγουδιέται αποκλειστικά από τη μάνα, πάνω ή δίπλα από την κούνια του παιδιού, χωρίς την παρουσία και τη συμμετοχή άλλων.

Είναι το είδος που εκφράζει μια τυπική σχέση, δυαδική, μάνας - παιδιού και έχει σαν αφορμή την ικανοποίηση μιας βιολογικής ανάγκης του παιδιού (ύπνος) και μεταμορφώνεται σε ένα ποιητικό δημιούργημα που μεταφέρει ηρεμία, τρυφερότητα και αγάπη με αποδέκτη το παιδί. Εκφράζει μια σχέση που ενδυναμώνεται από διάφορα στοιχεία.

Το πρώτο στοιχείο είναι ο χώρος που γεννιέται και αναπτύσσεται αυτή η σχέση. Ένα ιδιαίτερο μέρος (δωμάτιο) του σπιτιού που επικρατεί ησυχία, είναι ζεστό και όλα είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες του παιδιού. Είναι χώρος, πλούσιος σε φρντίδα, άνεση και ερεθίσματα. «Αν τα ρουχαλάκια και τα σκεπάσματα οφείλουν να είναι απαλά, θυμίζοντας στο βρέφος την τρυφερότητα της μητρικής αγκαλιάς, είναι και τα χρώματα, είναι και τα σχέδια, είναι και τα στοιχεία της διακόσμησης του περιβάλλοντος χώρου πηγή ερεθισμάτων γι' αυτό. Από τη στιγμή που το βρέφος θα κοιτάζει με τα έκπληκτα μάτια του το θαύμα της ζωής, αρχίζει να απομυζά και να αποθηκεύει στις αισθή-

σεις του την αισθητική που το περιβάλλει (...). Η αρμονία γίνεται και δική του αρμονία (...). Η μουσική των χρωμάτων συνθέτει στο πεντάγραμμο του βρέφους τη δική της υποσυνείδητη συμφωνία. Και εξαρτάται από τους γονείς να δώσουν την προσωπική τους “νότα” στην ποιότητα της συμφωνίας αυτής» (Ανώνυμος)¹. Μια “ νότα” που συνοδεύεται από την παρουσία της μάνας και του παιδιού. Εδώ το παιδί διαμορφώνει τις πρώτες οπτικές και ακουστικές εικόνες και μπαίνουν τα θεμέλια της προσωπικότητας του. Εδώ, γίνονται συζητήσεις, διάλογοι, όνειρα που είναι κατανοητά μόνο από τη μάνα και το παιδί, που έχουν το δικό τους τρόπο να επικοινωνούν και να συνομιλούν. «Το παιδί βέβαια δεν αντιλαμβάνεται αρχικά παρά μόνο τη μαγική μητρική σηματοδοσία, αλλά αυτή η μυστική τάση της μητέρας είναι επενδυμένη με τα χαρακτηριστικά του ανθρώπινου είδους: το λόγο, την ανθρώπινη κλίμακα συναισθηματικών αντιδράσεων, τους ιδιαίτερους μορφασμούς, τις κινήσεις» (Φράγκος, 1983)². Στοιχεία που «απωθούνται στο ασυνείδητό του, που ως γνωστόν διαμορφώνεται στην παιδική ηλικία, και αργότερα όλα αυτά τα απωθημένα θα αποτελέσουν μηχανισμούς

¹ Ανώνυμος (1994). Ελάτε να σας δείξω το δωμάτιό μου. Το Παιδί μου κι Εγώ. σελ. 4.

² Φράγκος, Χ. (1983). Βασικές Παιδαγωγικές θέσεις. Αθήνα. Σελ. 35.

άμυνας, ηθικά κίνητρα, καθώς το παιδί δεν θα θέλει να διαψεύσει τα όνειρα και τις προσδοκίες της καλής μάνας» (Τζούλης, Χ., 2000)¹. Είναι ο χώρος που μπαίνουν τα πρώτα θεμέλια της επικοινωνίας του παιδιού με πρόσωπα και πράγματα. «Η σχέση παιδιού – χώρου ενεργοποιεί, στα πλαίσια της καθημερινής ζωής, μηχανισμούς επικοινωνίας με το περιβάλλον, που περιλαμβάνουν στάδια:

- παρατήρησης
- αναγνώρισης
- ερμηνείας και αφομοίωσης του κόσμου και των φαινομένων και
- έκφρασης του παιδιού στο περιβάλλον, που συνήθως συνεπάγονται παρεμβάσεις στο χώρο.

Οι μηχανισμοί αυτοί, ενεργοποιούμενοι στα πλαίσια μιας διαδικασίας αγωγής, μπορούν να ενταχθούν συστηματικά σε μια δημιουργική επαφή του παιδιού με το περιβάλλον του και να αποτελέσουν μέσο για την υποστήριξη των διαδικασιών μάθησης, όσο και, συνολικότερα, της διαδικασίας ανάπτυξης του παιδιού» (Γερμανός, Δ., 1993)².

¹.Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου. Ιωάννινα σελ.158.

².Γερμανός, Δ.(1993). Χώρος και διαδικασίες αγωγής. Η Παιδαγωγική ποιότητα του χώρου. Αθήνα Σελ. 34.

Σε πολλές περιπτώσεις, ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές και πολυμελείς οικογένειες, ο χώρος αυτός είναι περιορισμένος, ίσως μια γωνιά του σπιτιού που οριοθετείται από τη κούνια, αλλά πάντα είναι αρκετός για τη μάνα και το παιδί να έχουν τη δική τους επικοινωνία και τη δική τους σχέση.

Το δεύτερο στοιχείο είναι τα ίδια τα νανουρίσματα. Τα νανουρίσματα που σε συνδυασμό με το χώρο, τους πρωταγωνιστές τους μάνα – παιδί, τη μορφή τους - δίστιχα με «εσωτερική και εξωτερική ομοιοκαταληξία» (Κουλεντιανός, Μ., 1994)¹,

Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα και πάρε και τουτο
μικρό μικρό σου το 'φερα, μεγάλο φέρε μου το,

την παρήχηση²,

Νάνι νάνι το μωρό μου

νάνι νάνι το μικρό μου

κυρίως φωνηέντων³

¹Κουλεντιανού, Μ. (1994). *Νανουρίσματα, ταχταρίσματα*. Αθήνα. Σελ. 21.

²Κανακάρης, Α. *Λαογραφικά της Σίφνου: Τραγούδια αγάπης – Νανουρίσματα*. Ε.Ε.Κ.Μ (Επιτηρίς κυκλαδικών μελετών), σελ. 637.

³Ο.π. Σελ. 21.

Ναν' ω, ω, ω, ω, ω, ω....

Ναν' ω, ω, ω, ω, ω, ω....

«προκαλούν ακουστικές εικόνες και δημιουργούν μελωδικό πλαίσιο με σταθερή ένταση» (Αυδίκος, Ε., 1996)¹ δημιουργώντας έτσι κατάλληλο περιβάλλον και ατμόσφαιρα ηρεμίας και σιγουριάς.

Το τρίτο στοιχείο που ενδυναμώνει τη διαπροσωπική σχέση, μάνας – παιδιού, και καταδεικνύει και την αξία των νανουρισμάτων, είναι το περιεχόμενο τους. Περιεχόμενο, απλό και λιτό, αλλά πλούσιο σε συναισθηματικές εκφράσεις, ονειροπολήσεις, αγωνίες και προβληματισμούς. Η μάνα χρησιμοποιεί ποικιλία εκφραστικών μέσων για να συνομιλήσει με το παιδί της, μια συνομιλία που γίνεται με μονόλογο (νανούρισμα) και συνοδεύεται με τη φροντίδα και την ικανοποίηση των πρώτων αναγκών του. Γιατί η μάνα γνωρίζει τι θέλει να ακούσει και τι έχει ανάγκη το παιδί της. Γνωρίζει κάθε στιγμή τις ανάγκες του, αλλά και τρόπο ικανοποίησής των. Έτσι στο Καρπαθιώτικο νανούρισμα το νεογέννητο είναι ένα βλαστάρι της 'Ανοιξης, "το κλαδί του Απρίλη". :

Νάνι τα 'Απρίλη το χλαϊ τ' Αούστου το σταφύλι,

¹.Ο.π . Σελ.261.

Του Μάη το τριαντάφυλλο, το μοσκομυρισμένο,
 π' όλους τους μήνες κρούβγεται στις ακαθιάς τη ρίζα
 του Μάη φανερώνεται στου βασιλιά το χέρι.

Η μάνα κινείται στο φυτικό κόσμο, όπου το νεογέννητο μικρό, με τις θαυμάσιες παρομοιώσεις που κάνει ο ποιητής, αποτελεί μια νέα νωπή εκβλάστηση. Έτσι, το κλαδί τα Άπρίλη, το γεμάτο μπουμπούκι και ελπίδες, τον Αύγουστο παίρνει τη μορφή του πιο σπουδαίου και του πιο όμορφου τότε καρπού, γίνεται σταφύλι. Το Μάη όμως δεν ούτε κλαδί, ούτε σταφύλι, αλλά γίνεται τριαντάφυλλο, κι αυτό είναι που κυριαρχεί σ' ολόκληρη τη συνέχεια του τραγουδιού. Το τριαντάφυλλο με τα βελούδινα πέταλα του και το θαυμαστό χρώμα του, είναι ο βασιλιάς της ομορφιάς. Σ' ένα άλλο δημοτικό τραγούδι ο ποιητής προσωποεί το τριαντάφυλλο, που διακηρύσσει παντού τη λουλουδένια χάρη του:

....Εγώ' μια το τριαντάφυλλο, της άνοιξης στολίδι,
 που το χειμώνα κρύβομαι στις αγκαθιάς τη ρίζα,
 το Μάη το μήνα φαίνουμαι, τον μάη το μήνα βγαίνω.

Στο νανούρισμα το νεογέννητο μωρό συμβολίζει ό,τι ωραιότερο έχει να μας παρουσιάσει η ευφορία της γης, είναι το νέο κλαδί του Απρίλη, το νόστιμο σταφύλι του Αυγούστου και το μοσκομυρισμένο τριαντάφυλλο του Μάη. Και το όμορφο αυτό λουλούδι του Μάη βρίσκεται έπειτα στολίδι στο χέρι του βασιλιά.

Το τριαντάφυλλο που
ούλους τοις μήνες κρούβγεται στις ακαθιάς τη ρίζα,
το Μάη φανερώνεται στου βασιλιά το χέρι

Πόσο όμορφη είναι η ιδέα της πολύμηνης και μετριοφρονης αναμονής ανάμεσα στ' αγκάθια της ρίζας και ξαφνικά του φανερώματος στο χέρι του βασιλιά, στο υπέρτατο σημείο όπου μπορούσε ποτέ ν' ατενίσει η οποιαδήποτε γήινη φιλοδοξία. Είναι πρόδηλος ο παλαιός σύνδεσμος του μωρού με το βασιλικό παλάτι. Η μάνα που κουνάει το μωρό της και το νανουρίζει, κοιτάζοντάς το, είναι γεμάτη καμάρι, καθώς οι στίχοι που τραγουδά υψώνουν το μωρό της σε σύμβολο μοναδικό. Το παιδί της είναι ένα έξοχο μαγιάτικο τριντάφυλλο, που ο ίδιος ο βασιλιάς με καμάρι το κρατάει στο χέρι του. (Τζούλης, Χ., 2000)¹.

¹.Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου. Ιωάννινα. Σελ.163.

Έτσι, το νανούρισμα πετυχαίνει διπλό σκοπό, με τη μελωδία του απηρεμεί το μωρό και με το περιεχόμενό του σκορπίζει γαλήνη και καμάρι στην ψυχή της μάνας (Ρωμαίος, 1959)¹.

¹.Ρωμαίος, Κ.,(1959). Κοντά στις Ρίζες. Εκδ. Κολλάρου. Αθήνα. Σελ.126

Κεφάλαιο 2^ο : Επιδράσεις των νανουρισμάτων

2.1. Νανουρίσματα και σωματική ανάπτυξη του παιδιού

Το νανούρισμα αποτελεί την πρώτη επαφή του ανθρώπου με το λόγο, που αναδύεται από το τραγούδι της μητέρας του. «Η μουσική του νανουρίσματος είναι μια δυναμική και πολυεπίπεδη μήτρα αδιάκοπα μεταβαλλόμενων τονικών σχέσεων που ζετυλίζονται μέσα στην ιστορία του ανθρώπου, η οποία προκαλεί στο βρέφος έντονα συναισθήματα και επηρεάζει την κατάσταση της συνείδησής του, όπως άλλωστε συμβαίνει με τη μουσική και στους ενήλικες ανθρώπους» (McClellan, 1991)¹. Εξαιτίας του δυναμικού του χαρακτήρα, η πρωταρχική έλξη που ασκεί πάνω στο βρέφος είναι σωματική και συναισθηματική μαζί - σωματική γιατί «ταξιδεύει μέσα από τον αέρα με μοριακά ωστικά κύματα που γίνονται αισθητά σε σωματικό επίπεδο» (McClellan, 1991)², συναισθηματική, γιατί δημιουργεί ένα περιβάλλον που υποβάλλει διαθέσεις στις οποίες το βρέφος αποκρίνεται σε υποσυνείδητο, μη λεκτικό επίπεδο.

Όταν η μουσική του νανουρίσματος εισχωρήσει στα αυτιά του βρέφους, οι ήχοι του μετατρέπονται σε ερεθίσματα που

¹ McClellan, R., (1991), *The Healing Forces of Music*. Element, inc., Rockport, M.A.

² Ο.π. 72

ταξιδεύουν από τα ακουστικά νεύρα στον θάλαμο του εγκεφάλου, το σταθμό αναμετάδοσης των συναισθημάτων και των αισθήσεων. Όταν διεγερθεί ο θάλαμος, δραστηριοποιεί το φλοιό του εγκεφάλου, ο οποίος με τη σειρά του εκπέμπει ερεθίσματα στο θάλαμο, οπότε δημιουργείται ένα κύκλωμα δονήσεων που ενισχύεται όσο διαρκεί το νανούρισμα. Μέσα στον εγκέφαλο, ο θάλαμος, ο υποθάλαμος, η παρεγκεφαλίδα και τα εγκεφαλικά ημισφαίρια παίζουν ενεργό ρόλο στην επεξεργασία του νανουρίσματος, «μετατρέποντάς το σε αναγνωρίσιμες μουσικές δομές και προσδίδοντάς τους διανοητικό και συναισθηματικό νόημα» (Shuler I., 1948)¹. «Ο υποθάλαμος συνδέεται μέσω νευρικών οδών με το θάλαμο, τον ύπνο, την αφύπνιση και άλλες σωματικές λειτουργίες. Μέσω αυτού, τα ερεθίσματα του νανουρίσματος μεταφέρονται στα άλλα εγκεφαλικά κέντρα. Γύρω από το θάλαμο βρίσκεται το κέντρο των αισθημάτων, που λειτουργεί σε αλληλεπίδραση με το ενδοκρινικό σύστημα, το οποίο με τη σειρά του επηρεάζει την αναπνοή, τον παλμό, την κυκλοφορία του αίματος και τις εκκρίσεις των διαφόρων αδένων» (Nilson, L., 1983)². Το γεγονός ότι το νανούρισμα, όπως και οποιαδήποτε

¹ Shuler I., 1948) (Shuler I., (1948). *A Psychiatrist's Experiments with Music as a Therapeutic Agent, in Music and Medicine*. (Ed P.M. Schullian & M. Shoen. N.Y.Schuman.Pp. 111

² Nilson, L., (1983). *Behold Man*. Boston, Little, Brown & Co.Pp. 17

άλλη μουσική επηρεάζει τις εσωτερικές λειτουργίες του ανθρώπου έχει επαληθευτεί από την επιστημονική έρευνα, ωστόσο η επίδραση αυτή δεν είναι τόσο μεγάλη όσο πίστευαν παλαιότερα. «Τα πειράματα μέτρησης της επίδρασης της μουσικής στον αναπνευστικό και καρδιακό ρυθμό, την πίεση του αίματος, τη γαλβανική αντίδραση του δέρματος και την ηλεκτρική αγωγιμότητας του σώματος ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και συνεχίστηκαν για μια περίοδο 30 ετών» (Hyde, I., 1927)¹. Μέχρι στιγμής τα αποτελέσματά τους παρουσιάζουν αρκετή ομοιογένεια. Για παράδειγμα, μελέτη που δημοσιεύτηκε το 1938 (Johnson & Irawick)² κατέληγε στο συμπέρασμα πως δεν υπήρχε τάση συγχρονισμού μεταξύ καρδιακού και μουσικού παλμού. Το συμπέρασμα αυτό επαληθεύτηκε από μια άλλη μελέτη που δημοσιεύτηκε το 1952 από τους (Ellis & Brighouse, 1952)³ και σε πληρέστερη μελέτη που δημοσιεύτηκε το 1959, οι Ellis & G Brighouse κατέληξαν στο συμπέρασμα πως : "η μουσική αυξά-

¹Hyde, I., (1927). *Effects Upon Electro – cardiograms and Blood pressure. In The Effects of Music.* Ed M. Schoen. Freeport, N.Y., Books for Libraries Press. Pp: 184 – 197.

².Johnson, D.M., & M. Irawick, M., (1938). *Influence of Rhythmic Sensory Stimuli Upon Heart – Rate.* Journal of psychology, 6.

³.Ellis D.S., & Brighouse, G. (1952). *Effects of Music on Respiration and Heart – rate.* American journal o Psychology, 65.

νει τον μεταβολισμό του σώματος(...), αυξάνει ή μειώνει τη μυική ενέργεια(...), επιταχύνει την αναπνοή και μειώνει την κανονικότητά της(...). Προκαλεί σημαντικές αλλά κυμαινόμενες επιδράσεις στον όγκο, τον παλμό και την πίεση του αίματος(...), χαμηλώνει το κατώφλι των αισθητηριακών ερεθισμάτων με διάφορους τρόπους (...), επηρεάζει τις εσωτερικές εκκρίσεις".

Λαμβάνοντας υπ' όψη τις διαπιστώσεις από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, μπορούμε να διατυπώσουμε, πως το νανούρισμα :

- ◆ Δεν προκαλεί σημαντικές αλλαγές του καρδιακού ρυθμού.
- ◆ Επηρεάζει το ρυθμό της αναπνοής, μειώνοντάς τον.
- ◆ Το νανούρισμα, ως ηρεμιστική μουσική, είτε προκαλεί αύξηση της γαλβανικής αντίδρασης του δέρματος είτε δεν προκαλεί καμία μεταβολή.
- ◆ Προκαλεί μείωση της πίεσης του αίματος.
- ◆ Μειώνει, ως ηρεμιστική μουσική, τον μεταβολισμό του σώματος.
- ◆ Επηρεάζει τη μυική ενέργεια και μπορεί να μειώσει ή να επιβραδύνει την εμφάνιση στρες.
- ◆ Χαμηλώνει το κατώφλι των αισθητηριακών ερεθισμάτων.

Απομένει να διερευνηθούν σοβαρά δύο ακόμη όψεις της επίδρασης του νανουρίσματος στις σωματικές λειτουργίες. Είναι

δύο ενδιαφέρουσες θεωρίες, που θα μπορούσαν να προσφέρουν νέες οπτικές στην προσπάθεια να κατανοήσουμε πλήρως τη σωματική επίδραση του νανουρίσματος.

Πρόκειται για το ακόμα ανεξερεύνητο ζήτημα της επίδρασής του στους εντελώς διαφορετικούς τρόπους λειτουργίας των δύο ημισφαιρίων του εγκεφάλου και στην αλληλεπίδρασή τους στη διάρκεια της ακρόασης του νανουρίσματος. Σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρία, στο αριστερό ημισφαίριο κυριαρχούν οι λεκτικές και γνωστικές ικανότητες που χρησιμοποιούνται στη γραμμική σκέψη. Στο δεξί ημισφαίριο κυριαρχεί η διαισθητική, η μη γραμμική οργάνωση, η φαντασία και η υποσυνείδητη επεξεργασία των ιδεών. Ενώ το αριστερό ημισφαίριο συγκεντρώνει και εκπέμπει τις πληροφορίες του βήμα - βήμα, στο δεξί ημισφαίριο οι πληροφορίες "εκτοξεύονται" με τη μορφή ολιστικών ενοράσεων (Segalowitz, 1983)¹.

Καταληκτικά, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι στο νανούρισμα, ως χαλαρωτική μουσική που είναι και επειδή απευθύνεται σε βρέφη και παιδιά, κυριαρχεί το δεξί ημισφαίριο - πράγμα που διευκολύνει την επιβράδυνση της αναπνευστικής

¹ Segalowitz, S. (1983). *Two sides of Brain*. Englewood Cliffs, n.J., Prentice -Hall. Pp. 45 - 60.

2.2. Νανουρίσματα και η συναισθηματική τους επίδραση

Η σχέση του νανουρίσματος με τις διαθέσεις και τα συναισθήματα απασχολεί τους ανθρώπους από την αρχαιότητα, ιδιαίτερα στην Κίνα και στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός πως τα συναισθήματα έχουν μελετηθεί επισταμένα από φυσικούς, ψυχιάτρους, ψυχολόγους, φιλοσόφους, ανθρωπολόγους, κοινωνιολόγους, καλλιτέχνες και μουσικούς, στην πραγματικότητα δεν έχουμε ακόμη κατανοήσει γιατί υπάρχουν, πώς προκαλούνται ή γιατί - όπως φαίνεται - επηρεάζουν την αντιληπτική ικανότητα και τις πράξεις μας σε μεγάλο βαθμό (McClellan, 1991)¹.

Η πλειονότητα των ερευνητών που έχουν αφιερωθεί στη μακροχρόνια μελέτη των συναισθημάτων, φαίνεται να συμφωνεί πως τα συναισθήματα είναι συγκεκριμένα και στρέφονται προς κάποιο αντικείμενο, σε αντίθεση με τις διαθέσεις, οι οποίες θεωρείται πως δεν έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο (McClellan, 1991)². Ο Gerald Jompaulksi (1981)³ ορίζει δύο κύρια συναισθήματα, την αγάπη και το φόβο, από τα οποία παράγονται όλες οι υπόλοιπες συναισθηματικές αποχρώσεις.

¹ McClellan, R., (1991), *The Healing Forces of Music*. Element, inc., Rockport, M.A. Pp. 164

². ο.π. Pp.164

³ Jompaulksi, G., (1981). *Love is Letting Go of Fear*. N.Y., Bantan Books. Pp.23

Αυτό που περιπλέκει την κατανόηση των συναισθημάτων, είναι το γεγονός πως η συναισθηματική αντίδραση απέναντι σε ένα γεγονός ή σε μια κατάσταση δεν είναι πάντοτε η ίδια. Πράγματι, ο ίδιος άνθρωπος μπορεί να αντιδράσει με διαφορετικούς τρόπους στην ίδια κατάσταση, κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Εφ' όσον κάθε συναισθηματική κατάσταση προέρχεται από το εσωτερικό του ανθρώπου, η ίδια κατάσταση μπορεί να προκαλεί διαφορετικές αντιδράσεις στους ανθρώπους, γιατί καθένας προβάλλει προς τα έξω την εσωτερική, προσωπική του στάση. Η εσωτερική στάση είναι αυτή που προκαλεί την αντίδρασή μας. Ενώ τα συναισθήματα είναι αποτέλεσμα της αντίδρασής μας σε σαφώς προσδιορίσιμα αντικείμενα, καταστάσεις ή πρόσωπα, διαθέσεις ονομάζονται τα "μεταφυσικά, γενικά αισθήματα", τα οποία δημιουργούν συναισθηματικές αντιδράσεις (McClellan, 1991)¹.

Στο πλαίσιο του υπό εξέταση θέματος - νανούρισμα και συναίσθημα - η διάκριση αυτή έχει πολύ μεγάλη σημασία - αν και συχνά αγνοείται -, γιατί ιδιαίτερα στο νανούρισμα και στη μουσική, συναισθήματα και διαθέσεις δεν είναι όροι που μπορούν να υποκαταστήσουν ο ένας τον άλλο. Με την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη, η μουσική δεν μπορεί να εκφράσει με

¹.Ο.π. 167

επιτυχία συναισθήματα, αλλά μάλλον να υποβάλλει διαθέσεις στις οποίες εμείς αντιδρούμε σε συναισθηματικό επίπεδο (McClellan, 1991)¹. Σε αντίθεση με τη μουσική το νανούρισμα μπορεί να εκφράσει με επιτυχία το συναίσθημα της μητέρας μέσα από τους ιδιαίτερους στίχους που χρησιμοποιεί αλλά και να υποβάλει και σε διαθέσεις στις οποίες το βρέφος και το παιδί αντιδρά σε συναισθηματικό επίπεδο.

Το νανούρισμα, από την ίδια του τη φύση, είναι συγκεκριμένο, και εκφράζει γενικές αποχρώσεις διαθέσεων, πάνω στις οποίες η μητέρα μπορεί να προβάλλει ένα συγκεκριμένο συναισθηματικό νόημα σε αντίθεση με την χαλαρωτική μουσική - που πολλές φορές χρησιμοποιείται στα βρέφη για να αντικαταστήσει το νανούρισμα - "που από τη φύση της δεν είναι συγκεκριμένη" (Farnsworth, 1985)².

Ο συσχετισμός του νανουρίσματος με κάποια συγκεκριμένη διάθεση υπήρξε κατά κύριο λόγο μια υποκειμενική προσπάθεια να αντιστοιχιστεί η συναισθηματική αντίδραση που προκαλεί ένα συγκεκριμένο νανούρισμα με την ποιότητα της διάθεσης του βρέφους. Ο συνδυασμός των χαρακτηριστικών των μουσικών

¹. Ο.π. 167

². Farnsworth, 1985). *The Social Psychology of Music*. Ames, Iowa., The Iowa State university. Press, pp 213.

παραμέτρων του νανουρίσματος (η μελωδία, η αρμονία, ο χρόνος και ο ρυθμός, η σύσταση, η δυναμική, το ηχόχρωμα, η έκταση και η θέση των ήχων) και της κινητικότητάς τους διαμορφώνει την ποιότητα της διάθεσης που εκφράζει το νανούρισμα, το οποίο ευθύνεται για τη συναισθηματική αντίδραση και ηρεμία του βρέφους.

Ο βαθμός δυναμικής που χρησιμοποιείται στο νανούρισμα ποικίλλει: σιωπή, πολύ σιγανά (*pianissimo*), μέτρια σιγανά (*mezzo piano*), μέτρια δυνατά (*mezzo forte*). Αυτές είναι οι σταθερές διαβαθμίσεις των επιπέδων δυναμικής, οι οποίες επιπλέον εξαρτώνται και από τη στιγμιαία διάθεση της μητέρας. Επειδή στο νανούρισμα συνήθως κυριαρχούν βαθμοί έντασης από το πολύ σιγανό ως το μέτρια σιγανό, εκμαιεύονται ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις, τόσο στη μητέρα όσο και στο παιδί. Η σιγανή μουσική του νανουρίσματος μπορεί να υποβάλει την αίσθηση της οικειότητας, της μυστικότητας, του μυστηρίου, του δέους, της μελαγχολίας, της αβρότητας ανάλογα με το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται.

Όσο αφορά δε την παράμετρο της ρυθμικής αγωγής (τέμπο - που ορίζεται βάσει του αριθμού χρόνων ανά λεπτό), μπορούμε να πούμε ότι το νανούρισμα με τη χαμηλή του ένταση, με αργό τέμπο δηλαδή, μπορεί να εκφράσει τρυφερότητα και γαλήνη.

Τα συναισθήματα είναι ρευστά τόσο της μητέρας όσο και του βρέφους και συχνά αλλάζουν από τη μια στιγμή στην άλλη. Η επίδραση του νανουρίσματος έχει σημαντική δράση στην ανάκτηση της ισορροπίας και τη συναισθηματική ηρεμία του ζεύγους μητέρα - παιδί, γιατί μέσα από αυτό, μπορεί να φτάσουν σε βαθύτερα επίπεδα γαλήνης και συναισθηματικής ένωσης.

Κεφάλαιο 3^ο : Προσεγγίσεις των νανουρισμάτων

3.1. Κοινωνιολογική Προσέγγιση

Οι λειτουργίες που η οικογένεια ασκεί - καθώς και ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιούνται αυτές οι λειτουργίες - εξαρτώνται στενά από τη θέση της οικογένειας στην κοινωνική οργάνωση και την οικονομία.

Το νανούρισμα αποτελεί μια λειτουργία της οικογένειας, που τελείται από τη μητέρα στο παιδί και εμφανίζεται εκεί όπου η κοινωνική οργάνωση και οικονομία "επέτρεπε" ή επέβαλε στη μητέρα να αναλάβει την φροντίδα για την ανάπτυξη του παιδιού. Ο τρόπος με τον οποίο διεξαγόταν αυτή η λειτουργία είχε άμεση σχέση με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, στην αγροτική οικογένεια ο χώρος όπου η μητέρα νανούριζε το παιδί ήταν μια ήσυχη γωνία του σπιτιού σε αντίθεση με τις αστικές οικογένειες που ο χώρος αυτός είχε την έκταση ενός ολόκληρου δωματίου. Τις τελευταίες δεκαετίες η λειτουργία αυτή έχει εκλείψει και στις περισσότερες περιπτώσεις έχει αντικατασταθεί με μουσική που προέρχεται από ειδικά ηχοσύνολα.

Πολλές συζητήσεις γίνονται για τις λειτουργίες της σύγχρονης οικογένειας και αρκετοί είναι οι επιστήμονες (Yarrow, L.-

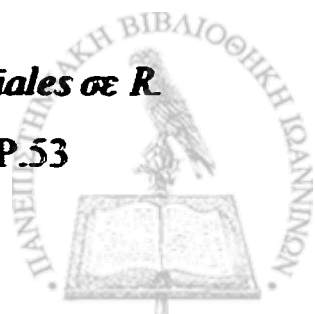
W. Sewell - Urie Bronfenbrenner)¹ που ασχολούνται με τις θετικές και αρνητικές επιδράσεις που έχει στο παιδί η βιομηχανιοποιημένη κοινωνία. Ο Ariès Rhilippe (1960)², αναφέρει ότι κατά την Φεουδαρχική Μοναρχία, οι γονείς τοποθετούσαν το παιδί από πολύ μικρό σε μια οικογένεια που θα του μάθαινε ένα επάγγελμα ή τους καλύτερους τρόπους ενός ιππότη. Έτσι, η απώλεια των παραδοσιακών αυτών λειτουργιών από τη σύγχρονη οικογένεια, όπως την περιγράφει ο J. Stoetzel (1954)³, θα αποτελούσε μια αλλαγή λιγότερο ριζική απ' όσο αρχικά φαίνεται. Οι Nimkoff και Ogburn¹ (1955), θεωρούν την τεχνολογία ως ιδιαίτερα σημαντική για τη μεταβολή των λειτουργιών της οικογένειας. Κατά τους συγγραφείς αυτούς, η εμφάνιση του ψυγείου, του καταψύκτη και της βιομηχανίας κονσερβοποιημένων τροφί-

¹. Yarrow L., (1961). *Maternal Deprivation : toward an empirical and conceptual reevaluation*. Psychology bulletin, No 58.

- Sewell, W., (1953). *Infant training and the personality of the child*. American Jurnal of Sociology. Vol. 58
- Bronfenbrenner, U., (1970). *Two worlds of childhood : U.S and USSR*. N.Y. Russel Sage Foundation.

². Ariès Rhilippe (1960). *L' enfant et la vie familiare sous l' ancien regime*. Paris, Plon.P.22

³. Stoetzel, J. (1954). *Les changements dans les fonctions familiales σε R. Prigent (Eds). Renouveau des idees sur la famille*. Paris, PUF .P.53

μων επέτρεψαν τη διάσπαση της καταναλωτικής μονάδας στο εσωτερικό της οικογένειας. Ο τεχνολογικός όμως παράγοντας δεν αποτελεί επαρκή αιτία της αλλαγής στις λειτουργίες της οικογένειας. Η κοινωνική αλλαγή, λίγο πολύ συνειδητά επιθυμητή, αποτελεί έναν άλλο παράγοντα ο οποίος κατά τους Σοβιετικούς κοινωνιολόγους, (Zvorykine, 1964)¹, έχει με την τεχνολογική πρόοδο μια διαλεκτική σχέση. Οι παραδοσιακές λειτουργίες σύμφωνα με τον Durkheim (1960), αφαιρούνται από την οικογένεια κάθε φορά που εντείνεται η οργανική συνοχή με τη δημιουργία διαφοροποιημένων οργάνων (εξειδίκευση της εκπαίδευσης, νοσοκομεία, κοινωνική ασφάλιση κλπ) μέσα στο αρχικό μη διαφοροποιημένο κοινωνικό σώμα.

Στο στάδιο ανάπτυξης που βρίσκονται οι βιομηχανικές βορειοαμερικανικές και ευρωπαϊκές κοινωνίες, οι Parsons & Bales (1955)² πιστεύουν πως η οικογένεια δεν ασκεί πια, μακροκοινωνιολογικά, παρά μόνο τις λειτουργίες της αναπαραγωγής και της κοινωνικής ταυτοποίησης του παιδιού. Η

¹ Zvorykine A., (1964). *Progres Technique et Societe*. Journal of World History and Consequences sociales et psychologiques de l' automation en URRSS. Paris, Unesco.

² Parsons T., & Bales R., (1955). *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe, The free Press. (Pp 72-88)

σημασία της σύγχρονης συζυγικής οικογένειας είναι, κατά τον *Parsons*, αποτέλεσμα των δύο μικροκοινωνιολογικών λειτουργιών της: της κοινωνικοποίησης του παιδιού και της σταθεροποίησης της προσωπικότητας του ενήλικα. Κατά τον *Parsons*, η κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι πρώτα από όλα "η εσωτερικευση της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκε το παιδί". Κατά τον *Mayer Philip (1970)*¹, η κοινωνικοποίηση ορίστηκε ως "η διαδικασία απόκτησης των στάσεων και της ικανότητας που είναι απαραίτητες προκειμένου να διαδραματίσει κανείς ένα συγκεκριμένο κοινωνικό ρόλο"- ορισμός ακριβέστερος εκείνου του *Parsons*, γιατί τοποθετείται στο πιο συγκεκριμένο επίπεδο της εκμάθησης στάσεων και ρόλων. Θα ήταν άλλωστε αυθαίρετο να διαχωρίσει κανείς αυτούς τους δύο τύπους κοινωνικοποίησης που αλληλοεπικαλύπτονται μάλλον παρά αλληλοαναιρούνται - αφού οι στάσεις και οι ρόλοι προσδιορίζονται κατ' αρχήν σε σχέση με κανόνες και αξίες και αυτές, με διαλεκτικό τρόπο, εκφράζονται, μερικά, μέσα από τις στάσεις και τους ρόλους. Η διαδικασία κοινωνικοποίησης σ' αυτούς τους κανόνες και σ' αυτές τις αξίες αποτελεί αντικείμενο διαφόρων

¹ *Mayer, P. (1970). Socialization, the Approach from Social Anthropology. London, Tavistock. Pp. 212*

ψυχολογικών θεωριών, που σύμφωνα με τον Goslin D., (1969)¹ αποσκοπούν να την εξηγήσουν (θεωρία της μαθήτευσης, της ταυτοποίησης, της γνωστικής ανάπτυξης, της ωρίμανσης κ.λ.π). Όμως όλες αυτές οι θεωρίες δέχονται την επίδραση της οικογένειας και, ιδιαίτερα, την εσωτερίκευση από το παιδί και το νέο των αξιών, στάσεων και ρόλων που του μαθαίνουν οι γονείς.

Κατά πόσο, λοιπόν, σ' αυτή τη μεταβιομηχανική περίοδο της Δυτικής κοινωνίας το νανούρισμα έχει λόγο ύπαρξης και κατά πόσο η σύγχρονη οικογένεια στους νέους ρυθμούς ζωής της θα μπορούσε να επανεντάξει το νανούρισμα στις λειτουργίες της και συγκεκριμένα πώς θα μπορούσε να χωρέσει αυτή η διαδικασία στο φορτωμένο πρόγραμμα της σύγχρονης γυναίκας - μητέρας; Ένα άλλο ερώτημα, το οποίο ζητάει την απάντησή του είναι γιατί το νανούρισμα έχασε έδαφος τις τελευταίες δεκαετίες σε αντίθεση με το θηλασμό που ακόμη διατηρείται στη συνείδηση της μητέρας και του κόσμου ως αναγκαιότητα παρά την κρίση που είχε περάσει κατά τη φεμινιστική περίοδο; Το γεγονός ότι το νανούρισμα σήμερα είναι στο περιθώριο της σύγχρονης οικογένειας, μήπως δεν επηρεάζει την κοινωνικο-

¹.Goslin D., (1969). *Handbook of socialization: Theory and Research*. Chicago, Rand McNally.

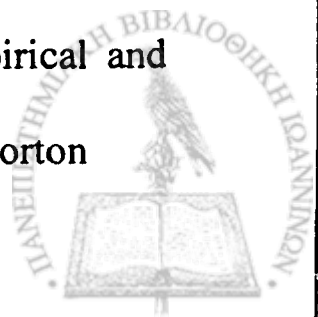
ποίηση του παιδιού, τις σχέσεις του με την οικογένεια και την ευρύτερη κοινότητα και μήπως δεν αποτελεί λειτουργία που κρίνεται απαραίτητη για το παιδί, τη μητέρα, την οικογένεια, την κοινότητα;

Για να διερευνήσουμε όλα τα παραπάνω ερωτήματα, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την οπτική των ερευνητικών δεδομένων πάνω στις σχέσεις της σύγχρονης οικογένειας, μια και αποτελέσματα ερευνών για την κοινωνιολογική εξέλιξη του νανουρίσματος δεν υπάρχουν ούτε στην Ελληνική βιβλιογραφία αλλά ούτε και στη Διεθνή. Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε μερικά αποτελέσματα ερευνών που μελέτησαν την ανάπτυξη του παιδιού σε συνάρτηση με δύο μεταβλητές του οικογενειακού περιβάλλοντος : την έλλειψη γονέων και τη μέθοδο ανατροφής που ακολουθήθηκε κατά την πρώτη παιδική ηλικία.

Την προηγούμενη δεκαετία υποστηρίχθηκε ευρέως πως η μητέρα μπορεί μόνη της να ανταποκριθεί στις ανάγκες ανάπτυξης (πνευματικής, συναισθηματικής, κινητικής, κ.λ.π.) ενός παιδιού. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι ειδικότεροι στα θέματα που αφορούν την παιδική ηλικία και συγκεκριμένα ο Yarrow L., (1961)¹ απάντησε αρνητικά στις θεωρίες αυτές, υπογραμ-

¹.Yarrow L., (1961). *Maternal Deprivation : Toward an empirical and conceptual reevaluation*. Psychology bulletin, No 58.

Βλ. και -Erikson, E. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. N.Y : Norton

μίζοντας τα σοβαρά μεθοδολογικά σφάλματα των μελετών για τη μητρική αποστέρηση. Το σημαντικότερο πείραμα στο χώρο αυτό έγινε το 1939, από τον Skeels H., (1966)¹ και είχε διάρκεια τριάντα χρόνων. Ο συγγραφέας αυτός και οι συνεργάτες του, άλλαξε το περιβάλλον του παιδιού, παίρνοντας από το ορφανοτροφείο μερικά παιδιά που παρουσίαζαν καθυστέρηση και τα τοποθέτησαν σε ένα κέντρο για νεαρά καθυστερημένα άτομα. Στο καινούργιο αυτό περιβάλλον, που δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί από πνευματική άποψη εμπλουτιστικό αλλά που αποτελούσε αλλαγή από συναισθηματική άποψη, τα παιδιά παραχαϊδεύτηκαν από τους καθυστερημένους εφήβους και νεαρούς ενήλικες. Παρόλο που οι συνθήκες δεν ήταν ιδεώδεις για τα παιδιά, αυτά ήταν γρήγορα σε κατάσταση που να επιτρέπει την υιοθεσία τους. Μια μελέτη που έγινε ύστερα από τριάντα χρόνια έδειξε πως τα παιδιά αυτά υπήρξαν ικανά να είναι αυτόρρηκη μέσα στην κοινότητα και να αποκτήσουν απόλυτα φυσιολογικούς απογόνους. Αντίθετα τα παιδιά που είχαν απομείνει στο ορφανοτροφείο και δεν είχαν μεταφερθεί στο ίδρυμα για καθυστερημένους εφήβους και νεαρούς ενήλικες, ήταν μετά από

¹ Skeels H., (1966). *Adult status of Children with contrasting early life experience*. Monograph : social research on Child development. 31, (3), no 105.

Βλ. και - Sears, Robert R., L. Ream, and R. Alpert, (1965). *Identification and Child rearing*. Stanford University press

τριάντα χρόνια ανίκανα να έχουν οικονομική ανεξαρτησία και
 βρισκόντουσαν ακόμα σε κάποιο ίδρυμα. Το πείραμα αυτό επέ-
 τρεψε να επαληθευτεί η σημασία του κλίματος στοργής το οποίο
 έχει ανάγκη το παιδί προκειμένου να αναπτύξει τις ικανότητές
 του και την κοινωνική του προσαρμοστικότητα. Δεν επέτρεψε
 να συμπεράνει κανείς πως ο εγκλεισμός σε ίδρυμα είναι κάθε-
 αυτό επιζήμιος για το παιδί αλλά, μάλλον, πως κάθε πλαίσιο
 ζωής (ορφανοτροφείο, νοσοκομείο, οικογένεια) στο οποίο το
 παιδί στερείται στοργής, προκαλεί την καθυστέρηση και την έλ-
 λειψη κοινωνικής προσαρμογής. Δεν μπορεί, όμως, να συμπε-
 ράνει κανείς και ότι η απαραίτητη στο μικρό παιδί στοργή πρέ-
 πει να είναι μονοπώλιο της μητέρας: μητρικά υποκατάστατα,
 όπως ο πατέρας, οι παραμάνες μπορούν θαυμάσια να δημιουρ-
 γήσουν αυτό το κλίμα της στοργής. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι
 κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, η λειτουργία της προστασίας
 και της ανατροφής του παιδιού μπορεί να αναληφθεί ακίνδυνα
 από άλλα άτομα. Ο ίδιος μελετητής, επίσης αναφέρει ότι η
 απόρριψη του παιδιού από τους γονείς και η άρνησή τους ν'
 ανταπο-κριθούν στις ανάγκες του για εξάρτηση κατά την πρώτη
 παιδική ηλικία, συνδέονται με τη δημιουργία έντονου άγχους ως
 προς την έκφραση της φυσιολογικής στοργής και την αναζήτηση
 βοήθειας από τους συνομήλικους, με μια έντονη επιθετικότητα,

καμιά φορά και με την εγκληματικότητα. Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, μεταξύ των στάσεων των γονέων προς τα παιδιά, η συναισθηματική απόρριψη αποτελεί έναν ουσιαστικό παράγοντα κακής προσαρμογής, έντονης εξάρτησης από τους ενήλικους και δημιουργίας άγχους ως προς τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Από τα παραπάνω δεν θάπρεπε κανείς να συμπεράνει πως οποιοδήποτε υποκατάστατο μπορεί να αντικαταστήσει το ρόλο της οικογένειας στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Ιδιαίτερα, δεν φαίνεται πως η ομάδα άλλων ατόμων που ασχολούνται με την ανατροφή του παιδιού μπορεί να αντικαταστήσει ικανοποιητικά τους γονείς στο ρόλο που αυτοί διαδραματίζουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Τούτο είναι το συμπέρασμα των εργασιών του *Urie Bronfenbrenner*, ο οποίος συνέκρινε τις σχέσεις γονέων - παιδιών στις ΗΠΑ και στη Σοβιετική Ένωση. Σημειώνει πως "η μητρική υπερπροστασία, η ανοιχτή έκφραση φυσικής στοργής και η απλή συντροφικότητα μεταξύ γονέων και παιδιών εμφανίζονται περισσότερο έντονες στη Σοβιετική Ένωση από ότι στην Αμερικανική κοινωνία" *Urie Bron-fenbrenner (1970)*¹. Επί πλέον σε σύγκριση με τους

¹. *Bronfenbrenner, U., (1970). Two Worlds of Childhood : U.S and USSR, N.Y. Russel Sage Foundation .(pp. 98-102)*

Αμερικανούς γονείς, οι Σοβιετικοί γονείς περνούν περισσότερο καιρό στο σπίτι συζητώντας με τα παιδιά, παίζοντας μαζί τους και κάνοντάς τους παρέα. Αντίθετα στις ΗΠΑ η τηλεόραση, η ανάθεση της φροντίδας των παιδιών σε άλλους και η εξειδίκευσή της, όλες αυτές οι εκφράσεις κοινωνικής προόδου επέφεραν τη μείωση των επαφών μεταξύ νέων και ενηλίκων.

Η μελέτη των γονεϊκών πλαισίων μέσα στα οποία αναπτύσσεται το παιδί δεν περιορίζεται στην επίδραση της γονεϊκής παρουσίας πάνω στην προσωπικότητα και την ανάπτυξή του. Στις Η.Π.Α. επιδιώχθηκε και ο προσδιορισμός των επιπτώσεων των χρησιμοποιημένων μεθόδων ανατροφής πάνω στην κοινωνικοποίηση των παιδιών μικρής ηλικίας. Διαψεύδοντας τη γενική εντύπωση ο Sewell, (1953)¹, βρήκε πως αν συγκρίνει κανείς τις απόλυτες και τις ανεκτικές μεθόδους διατροφής, απογαλακτισμού, εκμάθησης της καθαριότητας και της πειθαρχίας από το παιδί, δεν διαπιστώνει καμιά διαφορά στην προσαρμογή του παιδιού στην οικογενειακή ομάδα. Στην έρευνα αυτή ο W. Sewell, ρώτησε 162 Αμερικανίδες μητέρες, όλες συζύγους αγροκτημόνων αμερικανικής καταγωγής, αποβλέποντας στην εξουδετέρωση όποιας κοινωνικοοικονομικής επίδρασης. Έδωσε σε

¹ Sewell, W., (1953). *Infant training and the personality of the child*. American Journal of Sociology. Vol. 58.

162 παιδιά, ηλικίας 5 έως 6 ετών ένα τεστ προσωπικότητας. Οι δέκα υπο-υποθέσεις που διατυπώθηκαν για να επιβεβαιώσουν την κύρια υπόθεση προέβλεπαν πως δεν θα υπάρχουν διαφορές προσωπικότητας μεταξύ των παιδιών που θήλασαν και κείνων που τράφηκαν με μπιμπερό. Που απογαλακτίστηκαν σταδιακά ή απότομα. Που εκπαιδεύτηκαν στην καθαριότητα νωρίς ή αργά. Όλα αυτά, που η ψυχαναλυτική φιλολογία τόσο συχνά αναφέρει, δεν φάνηκε να έχουν καμιά πραγματική επίπτωση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Κατά την συγκεκριμένη μελέτη της κοινωνικοποίησης του παιδιού από την οικογένεια επιτρέπεται από το συγγραφέα η αμφισβήτηση αφενός των περισσότερων προκαταλήψεων (σύμφωνα με τον ίδιο) ως προς τον εκπαιδευτικό ρόλο των γονέων σε σχέση με την κοινωνικοποίηση του παιδιού και, αφετέρου, του αναντικατάστατου του ρόλου αυτού.

3.2. Ψυχολογική και παιδαγωγική προσέγγιση των Νανουρισμάτων

Η δύναμη των μουσικών ερεθισμάτων να διακινούν συναισθήματα και να υποβάλλουν διαθέσεις είναι γνωστή από αρχαιότατους χρόνους. Η συναισθηματική επίδραση που ασκεί στον άνθρωπο είναι εμφανής από την εμβρυακή ήδη περίοδο. Το ενδομήτριο περιβάλλον δεν είναι, υπό κανονικές συνθήκες σιωπηλό (η ακουστική ένταση που προέρχεται από τη μητέρα είναι της τάξης των 72 db). Είναι πιθανό ότι το έμβρυο είναι εκτεθειμένο στη φωνή της μητέρας του και σ' ένα μικρότερο βαθμό στη φωνή του πατέρα του. Αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που καθορίζουν το σύνολο των νεογνικών αντιδράσεων στην ανθρώπινη φωνή και συγκεκριμένα στη φωνή των γονιών του.

Πρόσφατα πειραματικά δεδομένα επιβεβαίωσαν ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών μηνών της ενδομήτριας ζωής, το έμβρυο απαντά ενεργητικά σε ακουστικά ερεθίσματα και μπορεί να διαχωρίσει τη μουσική, τη μελωδική φωνή της μητέρας, το λόγο και άλλους ήχους (Wilkin, 1991)¹. Οι ήχοι προκα-

¹. Wilkin, P. E (1991). *Prenatal and Postnatal responses to music and sound stimuli – clinical report*. Canadian Music Educator (Research edition), 33.

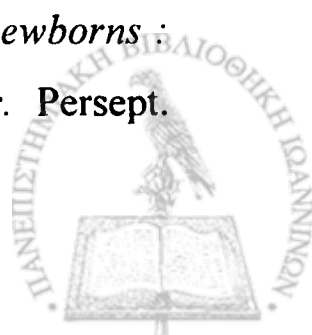
λούν αλλαγές των καρδιακών παλμών και της κινητικότητας του εμβρύου (Lecanuet, Granier-Deferre & Busnel, 1988)¹ τόσο εμφανείς που σήμερα πλέον η συγγενής κωφότητα μπορεί να διαγνωστεί κατά την εμβρυακή περίοδο (Shahidullah & Hepper, 1993)².

Η πρώτη, λοιπόν, αναπτυγμένη αίσθηση του εμβρύου είναι η ακοή. Το πρώτο ακουστικό ερέθισμα, στο οποίο εκτίθεται, είναι οι παλμοί της καρδιάς της μητέρας, οι οποίοι ανέρχονται στους 72 χτύπους το λεπτό ανάλογοι δηλαδή του μουσικού ρυθμού 'andante'. Ο συναισθηματικός δεσμός μητέρας - βρέφους αναπτύσσεται στη βάση αυτού του ηχητικού βιώματος. Συχνά οι νέες μητέρες θεωρούν ότι το μωρό αναγνωρίζει τη φωνή τους από τις πρώτες μέρες της ζωής του, καθώς σταματά να κλαίει και γυρίζει το κεφάλι προς την κατεύθυνσή τους, όταν εκείνες μιλάνε. Αυτή η εντύπωση επιβεβαιώθηκε από την επιστημονική παρατήρηση (Weic, 1979)³. Επίσης, το βρέφος από

¹.Lecanuet, J.P., Granier – Deferre, C & Busnel, M. (1988). Fetal cardiac and motor responses to ovltane – band noises as a function of central frequency, intensity and hear rate variability. Early Human Development.V. 13.

².Shahidullah, S. & Hepper, P.G. (1993). Frequency discrimination by the fetus. Early Human Development. V.36.

³.Weic, C. (1979). Auditory Frequency Sensitivity of Human newborns : some date with improved acoustic and behavioral controls. Persept. Psychophys, 22.

τις πρώτες μέρες της ζωής του φαίνεται να προσελκύεται από τα μελωδικά χαρακτηριστικά του λόγου (Morgan, 1994)¹. Ο Kuhl (1991)² έδειξε ότι δεν είναι ούτε η σύνταξη, ούτε η σημασία των λόγων της μητέρας που τραβάει την προσοχή του βρέφους. Είναι κυρίως τα ρυθμικά χαρακτηριστικά της φωνής της που παίζουν το ρόλο ακουστικού ερεθίσματος.

Η φωνή από τη στιγμή της γέννησης είναι ο πιο χαρακτηριστικός ήχος που εκπέμπουν τα νεογέννητα. Η ψυχική ανάλυση των ακουστικών παραμέτρων επέτρεψε στον Wolff (1963)³, (Wolff, 1966)⁴, να διακρίνει, στο βρέφος το μικρότερο των τριών εβδομάδων, τέσσερις φωνές δομικά και λειτουργικά διαφορετικές: τη φωνή της πείνας, τη φωνή της οργής, τη φωνή της οδύνης και τη φωνή σαν απάντηση στη ματαίωση. Επίσης,

¹ Morgan, J.L. (1994). *Converging measures of speech segmentation in preverbal infants*. *Infant Behavior and Development*, V.17.

² Kuhl, P. K.(1991). *Percertion, Cognition and the Ontogenetic and Phylogenetic Emergence of Human Speech*. In S. Brauth, W. Hall & Dooling (Eds), *Plasticity of Development*. Cambridge, MA : MIT Press/Bradford Books. Pp.17-18

³ Wolff, P.H. (1963). *Obserations on the early development of smiling*. In B. M. Foss *determinants of infant behavior*, II, N.Y., Wiley.

⁴ Wolff, P.H. (1966). *The causes, controls and organization of behavior in the neonate*. *Psychological issues*, 5, 7 – 11.

σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα το νεογέννητο όχι μόνο εκπέμπει αυτές τις διαφορετικές φωνές, αλλά έχει την ικανότητα διαχωρισμού των ηχητικών πηγών. Η ανθρώπινη φωνή προκαλεί ιδιαίτερες αντιδράσεις. Κατά τη δεύτερη εβδομάδα ζωής, η μητρική φωνή προκαλεί χαμόγελα συχνότερα από όλα τα υπόλοιπα ηχητικά ερεθίσματα.

Ερεθίσματα αυτού του τύπου δημιουργούν ένα συναισθηματικό πλαίσιο, που εμπεριέχει τα συναισθήματα της ασφάλειας και της γαλήνης που κυριαρχούν κατά την ενδομήτρια περίοδο. Το νανούρισμα, ως έχον κοινά γνωρίσματα με το πρωταρχικό ηχητικό βίωμα, συνεισφέρει στην επαναβίωση ανάλογων συναισθημάτων. Το βρέφος συνδέεται με τους γονείς του με ένα σύστημα επικοινωνίας ακουστικοφωνητικό. Η στοματοφαρυγγική κοιλότητα, ως προς την παραγωγή φωνητικών συχνοτήτων ανεξάρτητων από την επικοινωνία, είναι γρήγορα υπό τον έλεγχο της νοητικής ζωής κατά την εμβρυακή ηλικία, και ταυτόχρονα παίζει έναν ουσιαστικό ρόλο στην έκφραση των συναισθημάτων.

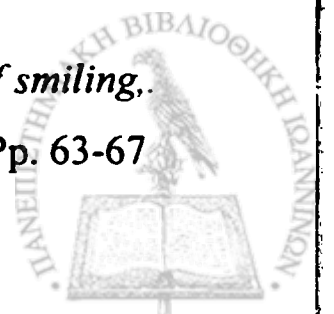
Οι πρώτες φωνές του βρέφους προτρέπουν τις μητέρες - που προσπαθούν εξάλλου αρκετά νωρίς να τις διακρίνουν - να αντιδράσουν με ειδικό τρόπο, και με παραλλαγές που οφείλονται στην εμπειρία τους και στο χαρακτήρα τους, αποβλέ-

ποντας στο σταμάτημα της φωνής. Όμως η πιο αποτελεσματική κίνηση κατευνασμού είναι η φωνή της μητέρας: από το τέλος της δεύτερης εβδομάδας, σταματά τη φωνή του βρέφους αποτελεσματικότερα από οποιονδήποτε άλλο ήχο ή την οπτική παρουσία ενός προσώπου. Από την τρίτη εβδομάδα, τουλάχιστον σ' ένα φυσιολογικό περιβάλλον, εμφανίζεται "η ψεύτικη φωνή απελπισίας για να τραβήξει την προσοχή" (Wolff, 1963)¹, είναι στεναγμοί που συμπληρώνονται από φωνές. Είναι η πρώτη έντονη ηχητική εκπομπή, με άλλα λόγια, η πρώτη επικοινωνία. Παρόλο που το βρέφος από τις πρώτες της ζωής διακρίνει τη μητρική φωνή από άλλες φωνές, δεν ξεχωρίζει ακόμη το πρόσωπο της μητέρας του, από άλλα πρόσωπα. Ακόμη, πριν από το τέλος του πρώτου μήνα, το βρέφος αρχίζει να αποκωδικοποιεί την εκφραστική αξία των ακουστικών παρεμβάσεων του ενηλίκου.

Μερικοί συγγραφείς πιστεύουν πως το πολύ μικρό παιδί εκπέμπει αυθόρμητα σχεδόν όλους τους πιθανούς ήχους και πως η προσαρμογή στο περιβάλλον καταλήγει στον περιορισμό της ποικιλίας του. Το σίγουρο είναι ότι, γύρω στους τρεις μήνες, λόγω της ωρίμανσης της ωχρής κηλίδας, εγκαθίσταται η

¹ Wolff, P.H. (1963). Observations on the early development of smiling. In B. M. Foss determinants of infant behavior, II, N.Y., Wiley. Pp. 63-67

κυκλική οπτικοκινητική αντίδραση : το χέρι τεντώνεται προς το μπιμπερό. Όμως και προς τη φωνή της μητέρας! Το παιδί δεν είναι ικανό σ' αυτό το στάδιο να αναπαραγάγει τις χειρονομίες που βλέπει τον εαυτό του να κάνει, υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία στις μιμήσεις στο ακουστικο-φωνολογικό επίπεδο: μέσα στο ψέλλισμά του το βρέφος μιμείται αυτό που ακούει από τον άλλον, εφόσον μιμείται τον εαυτό του.

Είναι δύσκολο να γνωρίζουμε αυτό που ακούει το βρέφος εξαιτίας μιας παρατηρήσιμης αντίδρασης που δείχνει πως έχει ακούσει. Αυτό το μεθοδολογικό πρόβλημα έχει λυθεί με κομψό τρόπο από τους Caffey (1967) και Moffit (1968)¹ οι οποίοι κατέγραψαν το ηλεκτροκαρδιογράφημα των βρεφών των δέκα εβδομάδων, στα οποία, αφού τα είχαν συνηθίσει σε συγκεκριμένα φωνητικά σήματα και ήταν ικανά να τα αναπαράγουν, παρουσίασαν σήματα είτε συγχωνευμένα είτε καθαρά από το φωνητικό ρεπερτόριο του ενηλίκου. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι το βρέφος κατέχει ένα σημαντικό ακουστικό πλούτο, πολύ ανώτερο από την ικανότητά του για φωνητική εκπομπή, προλαβαίνοντας εδώ αυτό το προβάδισμα, αρκετά γνωστό και επιβεβαιωμένο λίγους μήνες αργότερα, της σημαντικής κατανόησης σε σχέση με λεκτική έκφραση.

¹. Ο.π. σελ. 87

Ο Butterfield (1968)¹, αναφέρει ότι, τα βρέφη των ολίγων ημερών πίνουν, εκδηλώνοντας μεγαλύτερη δραστηριότητα, από ένα μουσικό μπιμπερό, παρά από ένα κοινό μπιμπερό. Μαζί με την επιθυμία τους για θηλασμό, μερικά βρέφη εκφράζουν επίσης την προτίμηση για ήχους κλασσικής μουσικής ή κάποιας μελωδίας, όπως αυτής του νανουρίσματος. Οι τελευταίες, ως επί το πλείστον, χαρακτηρίζονται από ρυθμό 'andante', ο οποίος είναι ανάλογος του ρυθμού των κτύπων της καρδιάς της μητέρας, γεγονός που ερμηνεύει την προτίμηση που τα βρέφη εκδηλώνουν ως προς τα συγκεκριμένα μουσικά ερεθίσματα. Επιπλέον, έχει βρεθεί, ότι αντιδρούν με ηρεμία και εκδηλώνουν ήπια συμπεριφορά (π.χ. σταματούν το κλάμα) σε ερεθίσματα αυτού του τύπου. Συμβολικά, η έκθεση σε μουσικά ερεθίσματα που διαθέτουν κοινά γνωρίσματα με τους ήχους που υπάρχουν στο μητρικό περιβάλλον κατά την εμβρυακή περίοδο (πχ. καρδιακοί παλμοί της μητέρας), διακινούν ανάλογα συναισθήματα με εκείνα που βιώνονταν στο ήρεμο και ασφαλές περιβάλλον εκείνης της περιόδου. Μετά από κάποιες ασκήσεις τέτοιου είδους, αυτά τα βρέφη γίνονται ικανά, μία ώρα μετά το γεύμα τους, και αφού έχουν ξυπνήσει καλά - δηλαδή ανεξάρτητα από την τροφή που δέχονται σαν ανταμοιβή - να επισημάνουν την έναρξη ή την

¹ .ο.π σελ 13ο

παύση της μουσικής που έχει εντυπωθεί στη μνήμη τους και έχει συνδεθεί με το άδειο μπιμπερό που είναι στη διάθεσή τους. Αυτές οι μελέτες επιβεβαιώνουν τον Bowlby (1995)¹, σύμφωνα με τον οποίο μία πρωταρχική ορμή προσκόλλησης θα λειτουργούσε ταυτόχρονα με τη στοματική σεξουαλική ορμή και ανεξάρτητα από αυτή. Όμως παρέχουν επίσης ένα συμπλήρωμα ή μια σημαντική διόρθωση : οι νοητικές ικανότητες ασκούνται πρώτα στο ακουστικό υλικό. Εμφανίζονται στο βρέφος αναδράσεις ακουστικοφωνολογικής φύσεως με το περιβάλλον του πολύ πρωιμότερες. Δηλαδή, η απόκτηση της προλεκτικής σημασίας προηγείται της μη λεκτικής σημασίας.

Το Εγώ του βρέφους συγκροτείται σαν ένα σχετικά ανεξάρτητο δομικό στοιχείο, στηριζόμενο στο δέρμα, με την απόκτηση της δεύτερης διάρθρωσης (παγιοποίηση της αφθονίας των λεκτικών εκπομπών σε φωνήματα που ανήκουν στη μητέρα). Ακόμη νωρίτερα το Εκείνο μορφοποιείται σαν ηχητικός φάκελος μέσα στην εμπειρία του λουτρού των ήχων από την μητέρα. Συνεπώς, μουσικά ερεθίσματα ανάλογα του νανουρίσματος που εμπεριέχουν γνωρίσματα της μητέρας (π.χ. καρδιακοί παλμοί, φωνή) συνιστούν πρωταρχικό βίωμα που συμβάλλει

¹ Bowlby, J. (1995). Δημιουργία και διακοπή των συναισθηματικών δεσμών. Μετάφραση, Στρατή Π. Αθήνα, εκδ., Καστανιώτη.

στην εδραίωση του Εγώ. Αυτό το λουτρό των ήχων προαπεικονίζει το εγώ-δέρμα και τη διπλή του όψη που είναι στραμμένη και προς τα μέσα και προς τα έξω, εφόσον ο ηχητικός φάκελος συνίσταται σε ήχους που εκπέμπουν εναλλακτικά το περιβάλλον και το βρέφος.

Όταν η ακρόαση του άλλου, περιβάλλει το Εκείνο μέσα στην αρμονία και όταν με τη σειρά του ετοιμάζεται να απαντήσει σαν ηχώ στην εκπομπή και στο ερέθισμα, εισάγει το βρέφος στην περιοχή της ψευδαίσθησης. Ο Winnicott (1954)¹, έχει κατατάξει σωστά το ψέλλισμα στα μεταβατικά φαινόμενα, όμως το τοποθετεί στο ίδιο επίπεδο με άλλες συμπεριφορές αυτού του τύπου. Το βρέφος λοιπόν δεν αυτοδιεγείρεται να εκπέμψει ακούγοντας τον εαυτό του παρά, εάν το περιβάλλον το έχει ετοιμάσει με την ποιότητα, την πρωιμότητα και τον όγκο του ηχητικού λουτρού, στο οποίο το έχει εμβαπτίσει. Πριν το βλέμμα και το χαμόγελο της μητέρας που το ταϊζει και το φροντίζει στείλουν στο παιδί μια εικόνα, που θα του είναι οπτικά αντιληπτή και ενστερνίζεται για την ενδυνάμωση του Εκείνο και την απαρχή του Εγώ, το μελωδικό λουτρό (η φωνή της μητέρας, τα τραγούδια και το νανούρισμά της) θέτει στη διάθεσή του ένα πρωταρ-

¹ Winnicott, D. W., (1954). *Transitional Objects and Transitional phenomena*. *Int. J. Psychoanal* 34.

χικό ηχητικό καθρέφτη τον οποίο μεταχειρίζεται αρχικά με τις φωνές του(που η μητρική φωνή καθησυχάζει απαντώντας του).

Η ελληνική μυθολογία δεν παρέλειψε να σημειώσει την πολυπλοκότητα του οπτικού καθρέφτη και του ηχητικού καθρέφτη στη σύνθεση του ναρκισσισμού. Ο μύθος της νύμφης Ηχώ δεν είναι τυχαία συνδεδεμένος με αυτόν του Νάρκισσου. Νέος άνδρας ο Νάρκισσος, προξενεί σε πολλές νύμφες και νέα κορίτσια πάθη, στα οποία μένει απαθής. Με τη σειρά της, η νύμφη Ηχώ τον ερωτεύεται χωρίς να πετύχει ποτέ την ανταπόκρισή του. Απογοητευμένη, αποτραβιέται στη μοναξιά, όπου χάνει την όρεξή της και αδυνατίζει από την εφήμερη ύπαρξή της, σύντομα μένει μια περίλυπη φωνή, που επαναλαμβάνει τις τελευταίες λέξεις που της προφέρουν. Μια μέρα ο Νάρκισσος έσκυψε σε μια πηγή για να δροσιστεί, είδε την εικόνα του, τόσο όμορφη, που την ερωτεύθηκε. Σε συμμετρία με την Ηχώ και την ακουστική της εικόνα, ο Νάρκισσος αποχωρεί από τον κόσμο, καθώς δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να σκύβει πάνω από την οπτική του εικόνα και αφήνεται να φθαρεί. Αυτός ο μύθος επισημαίνει την πρωτοκαθεδρία του ηχητικού καθρέφτη πάνω στον οπτικό καθώς και τον πρωταρχικά γυναικείο χαρακτήρα της φωνής και το δεσμό ανάμεσα στην ηχητική εκπομπή και το αίτημα για έρωτα. Αυτή την πρωτεριότητα της γυναικείας φωνής την

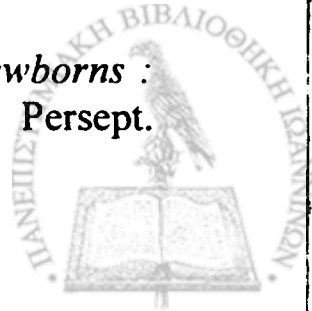

επιβεβαίωσαν και επιστημονικές μελέτες, όπως αυτή του Eisenberg (1976)¹, ο οποίος αναφέρει, από τα πειράματά του, ότι το βρέφος ζυπνά πιο εύκολα και δίνει μεγαλύτερη προσοχή σε μια γυναικεία παρά σε μια ανδρική φωνή.

Ο ακουστικός χώρος για το βρέφος είναι ο πρώτος ψυχικός χώρος: εξωτερικοί θόρυβοι οδυνηροί, όταν είναι βίαιοι ή δυνατοί, βορβορυγμοί ανησυχητικοί του σώματος μη προσδιορίσιμοι στο εσωτερικό του, φωνές που βγαίνουν αυτόματα με τη γέννηση, αργότερα η πείνα, η οδύνη, η οργή, η αποστέρηση του αντικειμένου, που όμως συνοδεύει μια ενεργητική κινητική εικόνα. Όλοι αυτοί οι θόρυβοι συνθέτουν κάτι, σαν αυτό που ο Ξενάκης θέλησε, χωρίς αμφιβολία, να αποδώσει με τις μουσικές ποικιλίες και τα φωτεινά παιχνίδια - μια διασταύρωση ανοργάνωτη στο χώρο και στο χρόνο, σημάτων πρωτογενών ψυχικών ιδιοτήτων. Πραγματικά το μωρό είναι ευαίσθητο σε όλες τις συχνότητες του ήχου που καλύπτει η ανθρώπινη φωνή, αλλά εκδηλώνει μια προτίμηση για τους οξείς ήχους (Weic, 1979)². Σ' αυτό το θεμέλιο των θορύβων έρχεται να αναπτυχθεί η μελωδία

¹Eisenberg, R. B. (1976). *Auditory competence in early life : The roots of communicative behavior*. Baltimore, University Park press.

²Weic, C. (1979). *Auditory Frequency sensitivity of human newborns : some date with improved acoustic and behavioral controls*. Persept. Psychophys, 22.

μιας μουσικής, περισσότερο κλασικής ή λαϊκής, δηλαδή φτιαγμένης από ήχους πλούσιους σε αρμονίες, μουσική καθαρή, ανθρώπινη φωνή που μιλάει ή τραγουδάει, νανουρίζει, με τις διακυμάνσεις της και τις ποικιλίες της που πολύ γρήγορα σταθεροποιούνται σε χαρακτηριστικά μιας ατομικότητας. Στιγμή, κατάσταση, στην οποία το βρέφος δοκιμάζει μια πρώτη αρμονία (προμηνύοντας την ενότητα του εαυτού του ως Εκείνο μέσω της ποικιλίας των συναισθημάτων του) και μια πρώτη γοητεία (ψευδαίσθηση ενός χώρου όπου δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στο Εκείνο και το περιβάλλον και όπου το Εκείνο μπορεί να είναι δυνατό από τον ερεθισμό και την ηρεμία του περιβάλλοντος στο οποίο ανήκει). "Ο ηχητικός χώρος - αν πρέπει, προσφεύγοντας στη μεταφορά, να τον προσδιορίσουμε σαν ορατή παρουσία - έχει τη μορφή ενός σπηλαίου. Χώρος κοίλος όπως ο κόλπος, η στοματο-φαρυγγική κοιλότητα. Χώρος προφυλαγμένος, όμως όχι ερμητικά κλειστός. Όγκος στο εσωτερικό του οποίου διαδίδονται οι βόμβοι, η ηχώ, οι αντηχήσεις. Δεν είναι τυχαίο, αν τελικά η αντίληψη της ακουστικής αντήχησης έχει προσφέρει στους επιστήμονες, μεταξύ των οποίων και τους ψυχολόγους, το μοντέλο κάθε φυσικής αντήχησης, αυτό της ασυνείδητης επικοινωνίας ανάμεσα στα άτομα. Οι επόμενοι χώροι του παιδιού, ο οπτικός χώρος, αργότερα ο οπτικοαπτι-

κός, μετά ο κινητοποιός και τέλος ο γραφικός, το εισάγουν στις διαφορές ανάμεσα στο δικό του και το μη οικείο, ανάμεσα στο Εκείνο και το περιβάλλον, διαφορές στο εσωτερικό του Εκείνο, διαφορές μέσα στο περιβάλλον" (Weic, 1979)¹.

Η ακοή, ως πρωταρχικά ανεπτυγμένη αίσθηση, αποτελεί σαφώς σημαντική συνιστώσα της συναισθηματικής και όχι μόνο ανάπτυξης του εμβρύου. Ηχητικά ερεθίσματα που προέρχονται από το σώμα της μητέρας αποτελούν πρωταρχικό βίωμα για το έμβρυο και του διακινούν συναισθήματα ασφάλειας και γαλήνης. Εύλογα, λοιπόν, μουσικά ερεθίσματα, όπως το νανούρισμα, που διαθέτουν κοινά γνωρίσματα με εκείνο το πρωταρχικό βιωματικό ηχητικό πλαίσιο, διακινούν ανάλογα συναισθήματα στο βρέφος από την πρώτη κιόλας ώρα μετά τη γέννηση. Η σπουδαιότητα " αυτού του ηχητικού πλαισίου στη διαμόρφωση του Εγώ και, συνεπώς, τη διαφοροποίηση του έσω και του έξω έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι προσφέρει ένα συναισθηματικό πλαίσιο μεταβατικού χαρακτήρα, τον πρώτο ψυχικό χώρο" (Weic, 1979)¹.

Το νανούρισμα αποτελεί σημαντική συνιστώσα της συναισθηματικής και γενικότερης ανάπτυξης του βρέφους. Ανήκει σε κείνες τις καταστάσεις που τις χαρακτηρίζει η αποκλειστικότητα

¹. Ο.π σελ. 123

(το νανούρισμα προέρχεται βασικά από ένα πρόσωπο, το μητρικό), η πρωιμότητα (υπάρχει από τους πρώτους μήνες ζωής του παιδιού), η σταθερότητα (αποτελεί καθημερινή μέριμνα για αρκετά χρόνια), η τρυφερότητα (εκδήλωση αγάπης και προστασίας) και εμπεριέχονται σ' αυτό που αποκαλείται "μητρική φροντίδα" (Nguyen, 1955)².

Η μητρική φροντίδα ενδυναμώνει το δεσμό της διαπροσωπικής σχέσης με το παιδί καλλιεργώντας του το αίσθημα εμπιστοσύνης προς το πρόσωπό της και το περιβάλλον. Η καλλιέργεια "εμπιστοσύνης στην βρεφική ηλικία, κατά τον Erikson (1963) ³, διαμορφώνει στάση ζωής ότι ο κόσμος θα είναι ένας καλός και ευχάριστος χώρος ζωής". "Οι μητέρες δημιουργούν μία αίσθηση εμπιστοσύνης στα παιδιά τους με έναν ιδιαίτερο τρόπο, που συνδυάζει την ευαίσθητη φροντίδα των προσωπικών αναγκών των παιδιών τους και μια σταθερή αίσθηση της προσωπικής αξιοπιστίας μέσα σε ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης της κοινωνικής τους ζωής" (Santrock, 1999)⁴.

¹ ο.π. σελ. 187

² Nguyen, A. 1955. *Les carences effectives precoces. Notions Generales. Sauvegarde de l' enfance*, 10e annee, Nos 5-6, Paris.

³ Erikson, E. (1963). *Childhood and Society*. W.W Norton and company inc.. Pp.249.

⁴ Santrock, J. W. (1999). *Life – Span Development*. Mcgraw – Hill College. Pp. 34.

Το νανούρισμα δεν γίνεται αυτό καθ' αυτό κατανοητό από το παιδί, αλλά επιδρά πάνω του μέσω του τόνου, των διακυμάνσεων και των αποχρώσεων της φωνής αλλά και με άλλους τρόπους όπως, το λίκνισμα, η στάση του σώματος της μητέρας, η δερματική επαφή. Η μητέρα με το νανούρισμα επενεργεί στο παιδί, στην επίκτητη νοηματική, σωματική και συναισθηματική κληρονομική του προικοδότηση, ασκώντας ωριμοποιό ρόλο. "Στους κόλπους της δυάδας μητέρας - παιδιού, αναπτύσσεται κατά τρόπο συνεχή μία σειρά από κυκλικές επεξεργασίες, οι οποίες εκφράζουν τις δράσεις και τις αντιδράσεις των δύο μελών αυτού του ζεύγους" (Lebonici, 1961)¹. Με το νανούρισμα υπάρχει μία συνεχή αλληλεπίδραση των δύο συντρόφων (μητέρα - παιδί), η οποία κατάλήγει σε μία σειρά καταστάσεων ισορροπίας που συνεχώς ανανεώνονται. Βοηθάει σε μία σχέση αλληλεπίδρασης, ψυχοσυναλλαγής (Benedek, 1959)². Μέσα από το νανούρισμα εμφανίζεται η υγιής και ευλύγιστη ψυχική λειτουργία της μητέρας και καθορίζεται κατά πόσο τα φαντασιακά μητρικά σενάρια που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια της εγκυ-

¹ *Lebonici, S. (1961). La relation objectale chez l' enfant. La Psychiatrie de l' enfant Vol. III.*

² *Benedek, T. (1959). Peranthood as a Development Phase. Journal of the American Psychoanalytic Association, 7.*

μοσύνης επαναδομούνται κάτω από την επίδραση της ενεργού συμμετοχής του μωρού. Το νανούρισμα μας δείχνει τη φύση των προβολών των ασυνείδητων επιθυμιών της μητέρας. Στο νανούρισμα εκφράζονται οι φαντασιακές ευχές της μητέρας και είναι ανάλογο της δομής της προσωπικότητας της μητέρας και της ψυχικής της λειτουργίας. “Η μητέρα, νανουρίζοντας το μωρό εκφράζει με τρυφερότητα σκέψεις και όνειρα δικά της, υποσχέσεις και διαβεβαιώσεις, που αποσκοπούν να δημιουργήσουν αισιοδοξία και πίστη στην ίδια τη μητέρα που τις λέει” (Τζούλης, Χ., 2000)¹.

Τα νανουρίσματα, πέραν της μελωδίας και του ρυθμού που διαθέτουν και επιδρούν στη σωματική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και συμβάλλουν ενισχυτικά στην ενδυνάμωση της δυαδικής σχέσης (μάνας – παιδιού) και που έχουν σκοπό να ηρεμήσουν και να αποκοιμίσουν το παιδί, εμπεριέχουν και άλλα πληροφοριακά στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με την επιβίωση, αλλά και την μετέπειτα εξέλιξή του. Πληροφοριακά στοιχεία που διαφαίνονται μέσα στο περιεχόμενο των νανουρισμάτων, όπως η προσπάθεια της μάνας και η αγωνία της να ικανοποιήσει κάθε ανάγκη του παιδιού της.

¹ Τζούλης, Χ. (2000). Ρίζες και πορεία του δημοτικού λόγου. Ιωάννινα Σελ. 158.

Ανάγκη είναι όλα εκείνα τα βιολογικά, περιβαλλοντικά και ψυχοκοινωνικά στοιχεία που απαιτεί ο ανθρώπινος οργανισμός προκειμένου να διατηρήσει την βιολογική και ψυχοκοινωνική του υγεία (Sorensen, Luckmann 1979)¹. Η ανάγκη, αφορά μια κατάσταση που προέρχεται από την έλλειψη κάποιου πράγματος και αυτή οδηγεί ένα άτομο να προβεί σε ενέργειες που αποσκοπούν στην ικανοποίησή του (Παπαδόπουλος, 1994)². Στην περίπτωση του νανουρίσματος, αναφερόμαστε στην ανάγκη δύο προσώπων, τόσο στην ανάγκη της μητέρας να ικανοποιήσει το βρέφος της για να γίνει αυτό που η ίδια έχει επιθυμήσει, όσο και στην ανάγκη του παιδιού να ικανοποιηθεί βιοψυχοκοινωνικά. Οι ανάγκες είναι ενεργοποιημένα κίνητρα και μπορεί να σχετίζονται με τις φυσιολογικές ή βιογενείς ελλείψεις του οργανισμού ή να εξαρτώνται από τις κοινωνικές συνθήκες (Παπαδόπουλος, 1994)³. Η ικανοποίηση των πρώτων αναγκών -- πείνας, δίψας, ύπνου, απόβολής περιττωμάτων - είναι απαραίτητη για τη ζωή, γι' αυτό και ονομάζονται πρωταρχικές ή βιογενείς ανάγκες ή "κατωτέρου" επιπέδου ανάγκες στην ιεραρχία κατάταξης των αναγκών του ατόμου από τον Maslow (Maslow, 1954)⁴, αποτε-

¹ Sorensen K., Luckmann J., (1979). *Basic nursing : A Psychophysiologic Approach*, Toronto, W.B. Saunders Co.

² Παπαδόπουλο, Ν., (1994). *Λεξικό ψυχολογίας*. Αθήνα. Σελ. 31

³ ο.π. 31

⁴ Maslow, A.H., (1970). *Motivation and personality*. N.Y: harper & Row

λούν τη βάση της κλίμακας είναι κοινές για όλους τους ανθρώπους. Η επιτυχής ικανοποίηση των “εξασφαλίζει την επιβίωση του ατόμου” (Χαραλαμπίδης, 1982)¹ και αποτελεί τη βάση της εξελικτικής του πορείας. Σύμφωνα με ευρήματα ερευνών του Maslow (1969, 1971b)² και άλλων ερευνητών, οι καλούμενες “κατωτέρου” επιπέδου ανάγκες, τείνουν να κατευθύνουν τη συμπεριφορά μας. Οι ανάγκες που δεν αποτελούν όρους για την ίδια την ύπαρξη του ατόμου καλούνται δευτερεύουσες ή “ανωτέρου” επιπέδου ανάγκες, όπως οι ανάγκες για αναγνώριση και επιδοκιμασία (Coleman 1974)³, αυτές κατέχουν μια επίσης σημαντική θέση στη συμπεριφορά του ανθρώπου (Sorensen, Luckmann, 1979)⁴.

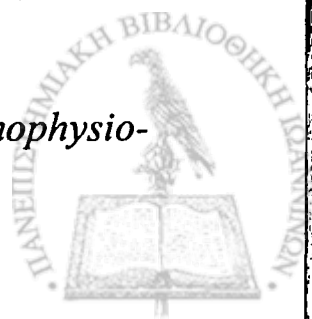
Οι ανάγκες του ανθρώπου διαφέρουν σε σπουδαιότητα μεταξύ τους, ενώ όταν μια ανάγκη ικανοποιείται, άλλη εμφανίζεται και παίρνει θέση προτεραιότητας. Οι ανάγκες διεκδικούν πρώτα ικανοποίηση και πρέπει να γίνει αυτό, πριν άλλες

¹Χαραλαμπίδης, Β. (1982). Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης Γενικά. Αθήνα . σελ.35.

². Maslow (1969, 1971b)

³.Coleman, J. C.(1974). *Contemporary Psychology and Effective Behavior*. Scott, Foresmen and Company, Glenview, Illinois.. Pp. 100

⁴.Sorensen K., Luckmann J.,(1979). *Basic nursing : A Psychophysiologic Approach*. Toronto, W.B. Saunders Co. Pp. 192

ανάγκες συγκεντρώνουν την προσοχή του ατόμου. Οι φυσικές, λοιπόν, ανάγκες πρέπει να ικανοποιηθούν σε κάποιο βαθμό, πριν οι ψυχολογικές ανάγκες γίνουν έκδηλες στο άτομο. Ακόμη και μεταξύ των βασικών ή φυσικών αναγκών, μερικές απαιτούν προτεραιότητα ικανοποίησης.

Ανάγκη για αυτοπραγμάτωση

Ανάγκη για αναγνώριση και επιδοκιμασία

Ανάγκη για αγάπη και στοργή.....

Ανάγκη για ασφάλεια και προστασία.....

Φυσικές / Βιολογικές.....

(Πίνακας των αναγκών του ανθρώπου σύμφωνα με την κλίμακα Maslow)¹

Σύμφωνα, με τον Maslow (1970)², η δυνατότητα του ατόμου να υποστεί μια στέρηση επηρεάζεται από την όλη του επάρκεια (φυσική, συναισθηματική, κ.λ.π.), καθώς και το βαθμό ικανότητας να προσαρμοστεί σε αλλαγές. Σε περίπτωση κατά την οποία η στέρηση έχει ψυχολογική μορφή, τότε αυτό εξαρτάται και από το βαθμό ικανοποίησής της κατά το παρελθόν και ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου.

¹. Maslow, A. H.. (1943). "A Theory of Human Motivation". Psychological Review, vol.50 Pp. 370.

² Maslow, A. H..(1970). Motivation and Personality. N.Y. Harper & Row.Pp. 87

Στον πολύπλοκο ανθρώπινο οργανισμό για την ικανοποίηση των αναγκών παίρνουν μέρος πολλά συστήματα με τις λειτουργίες τους π.χ. η ικανοποίηση της ανάγκης του ύπνου (φυσική ανάγκη) απαιτεί όχι μόνο την διάθεση για ύπνο, αλλά και τις κατάλληλες συνθήκες του περιβάλλοντος, που θα επιτρέψουν να ικανοποιηθεί η ανάγκη αυτή.

Αν σκεφτούμε τις ανάγκες του παιδιού για ύπνο σε σχέση με τη μητέρα, είναι φανερό ότι:

1. Το παιδί, ως άνθρωπος, έχει τις ίδιες βασικές, βιολογικές ανάγκες με την μητέρα.
2. Το παιδί δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις περισσότερες από τις ανάγκες του εξ αιτίας της εξελικτικής ανωριμότητάς του.
3. Είναι καθήκον της μητέρας να βοηθήσει το παιδί στην ικανοποίηση των αναγκών του.

Το νανούρισμα, άμεσα θα μπορούσαμε να πούμε, ότι είναι το μέσο που χρησιμοποιεί η μητέρα να διασφαλίσει την ικανοποίηση μιας σημαντικής βιολογικής ανάγκης του οργανισμού του παιδιού : την ανάγκη του για ύπνο. Έμμεσα όμως, μέσα από τα λόγια του εκφράζονται οι επιθυμίες της μητέρας που στο μέλλον σύμφωνα με τον Jacques Lacan (Lemaire A.,

1977)¹ γίνονται επιθυμίες του παιδιού. Επιθυμίες, οι οποίες θα καλύψουν στην προοπτική του χρόνου ανάγκες υψηλότερου επιπέδου από τις βιολογικές και θα καλύψουν όλη την κλίμακα αναγκών σύμφωνα με τη θεωρία του Maslow.

Η μάνα του δημοτικού νανουρίσματος δεν γνωρίζει τα ευρήματα των ερευνών των ειδικών, ούτε τις απόψεις των ψυχολόγων και παιδαγωγών σχετικά με την εξέλιξη του ατόμου, αλλά, όπως φαίνεται από το περιεχόμενο των νανουρισμάτων οι ενέργειες, οι αντιδράσεις και οι συμπεριφορές της οδηγούνται από το ένστικτό της και όχι μόνο δεν διαφέρουν από αυτές των ειδικών, αλλά αποτελούν και τη βάση των ερευνών των επιστημόνων.

¹ *Lemaire A., (1977). Jacques lacan. Pierre Mardaga, Bruxelles.*

3.3. Τα νανουρίσματα ως μέσο επικοινωνίας μητέρας – παιδιού

Ως επικοινωνία ορίζεται κάθε ενέργεια, με την οποία ένα ή περισσότερα άτομα επιτυγχάνουν να επιδρούν, σκόπιμα ή όχι, πάνω στην αντίληψη, τα συναισθήματα, τις συγκινήσεις, τις σκέψεις ή τις πράξεις ενός ή περισσοτέρων ατόμων (Σακελλάρopoulos, Π., 1998)¹.

Κατά το πρώτο έτος της ζωής και ιδίως κατά τους πρώτους μήνες, η επικοινωνία βρίσκεται σε ένα αρχαϊκό σταδιο, όπου τα χρησιμοποιούμενα μέσα είναι μη λεκτικά. Το παιδί εκφράζεται και επικοινωνεί με μέσα τα οποία διαθέτει πριν από την εμφάνιση της ομιλίας, δηλαδή η επικοινωνία του με τη μητέρα είναι προλεκτική. Αντίθετα, η μητέρα διαθέτει μεν την ομιλία, αλλά επικοινωνεί με το παιδί με άλλα μέσα, κυρίως εξωλεκτικά. Η επικοινωνία της με το παιδί είναι εξωλεκτική.

Αυτά τα μη λεκτικά μέσα επικοινωνίας σχετίζονται με τις στασεις και τις θέσεις του σώματος, με την ισορροπία, τη θερμοκρασία, τις δονήσεις, την επαφή, το ρυθμό και τη διάρκεια, τις διακυμάνσεις και τις αποχρώσεις των τόνων της φωνής, τις οσμές και άλλα μέσα εγκατάστασης σχέσης, τα οποία δεν γίνον-

¹ Σακελλάρopoulos, Π. (1998). Σχέσεις μητέρας παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα σελ. 336.

ται αμέσως αντιληπτά από τον ενήλικα (Σακελλαρόπουλος, 1998)¹. Κατά την βρεφική ηλικία το οπτικό σύστημα διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο. Το οπτικό σύστημα του νεογνού είναι ήδη οργανωμένο, ώστε τις πρώτες μέρες της ζωής του, το βρέφος να μπορεί να διακρίνει ποικίλα οπτικά ερεθίσματα (Stern, 1971)².

Αρχικά, η επικοινωνία στο παιδί γίνεται μέσω των κοινωνιοαισθητικών εισδοχών και αργότερα μέσα από μια στοιχειώδη άμεση αντίληψη. Ακόμη με την εξέλιξη των αισθητηριακών λειτουργιών εμφανίζεται η αντίληψη από απόσταση και έπειτα η διακρίνουσα αντίληψη.

Με την ανάπτυξη του λόγου και την εμφάνιση της ομιλίας - μέσο επικοινωνίας συνθετότερο και πιο αποτελεσματικό - τα παραπάνω μη λεκτικά μέσα επικοινωνίας προοδευτικά μειώνονται και χάνουν την αξία τους ως σήματα για το ανθρώπινο ον.

Ο Spitz (1954)³, αναφέρει, ότι ο τρόπος μελέτης της μη λεκτικής επικοινωνίας πρέπει να στηριχθεί μόνο στη συστημα-

¹.ο.π, σελ. 341

². Stern, D.N.A, (1971). *Micro – analysis of mother- infant interaction*. Journal of the American Academy of child Psychiatry, 10.

³.Spitz, R.A. (1954). *Genese des premieres relations objctales*, Revue Franc. De Psychanal., XVIII, No 4

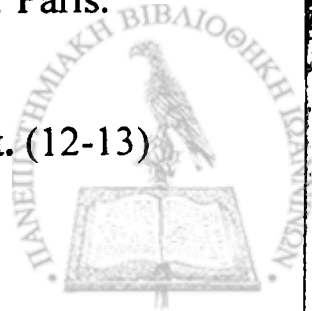
τική παρατήρηση. Πρέπει να αποκλειστεί η αναζήτηση εξήγησης από τηλεπαθητικά φαινόμενα ή εξωαισθητηριακά στοιχεία αντίληψης.

Η έρευνα των μέσων επικοινωνίας των ζώων που βρίσκονται σε κατώτερη βαθμίδα από τον άνθρωπο στην κλίμακα της εξέλιξης, επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της ανθρώπινης μη λεκτικής επικοινωνίας. Διάφοροι ερευνητές της ενστικτώδους συμπεριφοράς και των συνηθειών των ζώων (*ethologues*), όπως οι Lorenz (1963)¹ και Timbergen (1950)², παρατήρησαν ότι η επικοινωνία σε διάφορα είδη ζώων, από τα έντομα ως τα θηλαστικά, γίνεται διαμέσου ορισμένων ειδικών τύπων συμπεριφοράς. Στη συμπεριφορά ενός ζώου, ή απλά στην παρουσία του, απαντά το άλλο ζώο επίσης με ορισμένους τύπους συμπεριφοράς, οι οποίοι είναι εκφραστικές ενέργειες, που εκδηλώνουν χωρίς ειδική πρόθεση τον τρόπο, με τον οποίο έχει αυτό επηρεαστεί από την άμεση εμπειρία του, που προέρχεται από την παρουσία του πρώτου ζώου.

Στον άνθρωπο, τέτοιου είδους απαντήσεις, των οποίων η δυνατότητα υπάρχει φυλογενετικά στο είδος, εξελίσσονται δευ-

¹. Lorenz, K. (1963). *L'agression, une histoire naturelle du mal*. Paris. Flammarion.

². Timbergen, N. (1950). *L'étude de l'instinct*. Paris, Ed. Payot. (12-13)

τερογενώς σε μέσα σκόπιμης επικοινωνίας με ειδική πρόθεση, για να καταλήξουν τέλος σε λεκτικά σύμβολα. Κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και μετά από αυτήν, η μητέρα, εξαιτίας των βιολογικών μεταβολών τις οποίες υφίσταται, αποκτά την ικανότητα να δέχεται και να εκπέμπει σήματα εξωλεκτικά. Η κοινωνική δεκτικότητά της αυξάνει παράλληλα προς τη γενικότερη συναισθηματική αλλαγή, την οποία παρουσιάζει. Η ικανότητα αυτή της μητέρας διαρκεί μερικούς μήνες μετά τον τοκετό και στη συνέχεια ελαττώνεται προοδευτικά. Το νανούρισμα είναι από τις πρώτες συμπεριφορές που η μητέρα μπορεί επίσημα να εκδηλώνει στο παιδί της, να του μεταφέρει τις διαθέσεις της γι' αυτό, τα συναισθήματά της αλλά και τις επιθυμίες της. Ταυτόχρονα με το νανούρισμα και το ύφος της φωνής της βοηθούν το παιδί να χαλαρώσει για να κοιμηθεί.

Η θεωρία της επικοινωνίας στις βιολογικές της εφαρμογές βασίζεται σε μια βέβαιη και θεμελιακή διαπίστωση : τη διάκριση ενός οργανισμού από το περιβάλλον στο οποίο ζει. Οι αμοιβαίες συνθήκες διαβίωσης των δύο αυτών παραγόντων είναι μεταβλητές. Το περιβάλλον μπορεί να επενεργήσει στον οργανισμό, μέσα σε ορισμένα όρια, και να κατευθύνει τη συμπεριφορά του. Για να επενεργήσουν, όμως, τα ερεθίσματα είναι αναγκαίο να έχουν ορισμένη οργάνωση. Η απότελεσματικότητα

των ερεθισμάτων θα γίνει αντιληπτή από την ύπαρξη της απάντησης. Την απάντηση αυτή μπορούμε να παρουσιάσουμε με μια "ανταπόδοση" (Lebonici, 1989)¹. Η επικοινωνία χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι το μήνυμα έχει μεταδοθεί από ένα σημείο σε άλλο. Σε αυτό το σύστημα, στο οποίο το μήνυμα μεταδίδεται μέσω ενός αγωγού, τα συνθέτοντα στοιχεία - πηγή και προορισμός - πρέπει να είναι διαχωρισμένα, ανεξάρτητα στο χώρο και στο χρόνο. Ο πομπός και ο δέκτης πραγματοποιούν μια συνεχή και σταθερή εργασία κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης η οποία προϋποθέτει αφενός την ετερογένεια των δύο στοιχείων του συστήματος και αφετέρου τη δυνατότητά τους να συντονίζονται, να έχουν "συνήχηση" (Lebonici, 1983)².

Το νανούρισμα δεν γίνεται αυτό καθ' αυτό δκατανοητό από το παιδί, αλλά επιδρά πάνω του μέσω του τόνου, των διακυμάνσεων και των αποχρώσεων της φωνής, καθώς και με άλλους τρόπους, όπως το λίκνισμα, τη δερματική επαφή, τη στάση του σώματος.

Το παιδί εξάλλου εκπέμπει επίσης προς τη μητέρα του σήματα κατά τη διάρκεια του νανουρίσματος. Οι κραυγές και

¹ Lebonici, S. (1989). *La mere*. In S. Lebonici, F. Weil - Halpen : Psychopathologie du bebe, Paris, Ed. PUF.

² Lebonici, S (1983). *Le nourrison, la mere et la psychanalyse*. Paris, Ed. Le Centurion.

το κλάμα του πριν τον ύπνο, παρόλο που δεν απευθύνονται άμεσα στη μητέρα, γίνονται δεκτά από αυτή ως επίκληση. Τα φωνήματα του παιδιού, αργότερα, με τις συναισθηματικές απόχρώσεις, τις οποίες εγκλείουν, παίρνουν για τη μητέρα αξία μηνυμάτων ολοένα και πιο διαφοροποιημένων αλλά με την ίδια σημασία. Η σημασία τους έγκειται στο γεγονός ότι είναι η κατάλληλη στιγμή για το νανούρισμα και το λίκνισμα.

Η μητέρα με το νανούρισμα επενεργεί στο παιδί, στην κληρονομική του προικοδότηση, στις ανατομικές και λειτουργικές του δυνατότητες, ασκώντας ωριμοποιό ρόλο. Η σταθερότητα του νανουρίσματος και η σαφήνειά του ως σημάδι επικοινωνίας με το οποίο επικοινωνεί εκείνη τη στιγμή η μητέρα με το παιδί, θα ασκήσουν θετική επίδραση για τη γένεση των απαντήσεων από την πλευρά του παιδιού (χαλάρωση και ύπνος), με τη μορφή συναρτημένων αντανακλαστικών.

Ο Lebonici (1989)¹ λέει σχετικά: "στους κόλπους της δυάδας μητέρας - παιδιού, αναπτύσσεται κατά τρόπο συνεχή μία σειρά από κυκλικές επεξεργασίες, οι οποίες εκφράζουν τις δράσεις και τις αντιδράσεις των δύο μελών αυτού του ζεύγους". Είναι γνωστή η ναρκισσιστική ικανοποίηση της μητέρας που

¹.Ο.π σελ. 17.

"προέρχεται από ένα ευτραφές παιδί, το οποίο τρώει με όρεξη" (Σακελλαρόπουλος, 1998)¹ και κοιμάται καλά και ήσυχα.

Η επικοινωνία, άρα, εξελίσσεται μέσα στο χρόνο, όχι μόνο από την επίδραση της μητέρας πάνω στο παιδί, αλλά και από την επίδραση του παιδιού πάνω στη μητέρα. Η σχέση χαρακτηρίζεται από μία συνεχή αλληλεπίδραση των δύο συντρόφων, η οποία καταλήγει σε μια σειρά καταστάσεων ισορροπίας που συνεχώς ανανεώνονται. Είναι μια σχέση αλληλεπίδρασης, ψυχοσυναλλαγής (Benedek, 1959)².

Το νανούρισμα αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη σχέση μητέρας και παιδιού πρέπει να θεωρηθεί ως ένα εξελικτικό σύστημα που προέρχεται από τη διενέργεια αντικειμένου και υποκειμένου. Το νανούρισμα αποτελεί κι αυτό έναν από τους παράγοντες που με τη βοήθειά τους η δυαδική σχέση μητέρας - παιδιού οργανώνεται, δομείται, με την πάροδο του χρόνου με τη μορφή ανέλιξης της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, οι μελέτες έχουν στραφεί περισσότερο σ' αυτές τις ενεργητικές - όπως το νανούρισμα -

¹ Σακελλαρόπουλος, Π. (1998). Σχέσεις μητέρας παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα σελ. 341.

² Benedek, T. (1959). Parenthood as a Developmental Phase. Journal of the American Psychoanalytic Association, V.7.

αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στο μωρό και τη μητέρα του και πολύ λιγότερο στην ξεχωριστή συμπεριφορά του καθένα. Η μονάδα παρατήρησης είναι η δυαδική αλληλεπίδραση και η ανάλυσή της πρέπει να είναι διπλής κατεύθυνσης.

Η φράση του Winnicott (1969)¹, "ένα μωρό δεν υπάρχει μόνο του", εννοώντας ότι δεν μπορούμε να το απομονώσουμε από τις μητρικές φροντίδες, συμπληρώνεται από τους Soule & Π. Sakellaropoulos (1959)², "και μια μητέρα δεν υπάρχει μόνη της".

Το νανούρισμα, αποτελεί έναν από τους τρόπους επικοινωνίας της μητέρας σ' αυτή την πρώιμη φάση. Τα συναισθήματα, οι συγκινήσεις εκφράζονται από τις λέξεις της, που σαφώς το παιδί δεν είναι σε θέση να καταλάβει, αλλά οι συνθήκες διαλόγου που εγκαθιδρύει με το μωρό της περνούν από το σώμα της - τη μυϊκή χαλάρωση που το μωρό αντιλαμβάνεται όταν είναι στην αγκαλιά της και το νανουρίζει - και από τον τόνο της φωνής της. Το μωρό είναι επίσης ευαίσθητο στη ζεστασιά που του προσφέρει η εμπειρία του νανουρίσματος.

¹ Winnicott, D.W. (1969). *La tendance antisociale in de la pediatrie a l: psychanalyse*. Paris, Payot.

² Soule, M., & Sakellaropoulos, P. (1959). *Etude statistique simple des relations affectives de la mere et son enfant asthmatique. Le role particulier de la grossesse*. Revue Franc. De Psychanal. XXIII, No 6.

Τα βρέφη εκφράζουν πολύ καθαρά τα συναισθήματά τους : φωνάζουν, κλαίνε, χαμογελούν, διεγείρονται, ησυχάζουν, παρακολουθούν. Το μωρό προσπαθεί να επικοινωνήσει πολύ νωρίς με τη μητέρα του και με εκείνους που ενδιαφέρονται γι' αυτό, για τις ανάγκες και τις ικανοποιήσεις του. Η χαλάρωση από το νανούρισμα και τελικά ο ερχομός του ύπνου είναι τρόποι δράσης και έχουν την αξία γλώσσας, υπό την προϋπόθεση ότι το περιβάλλον είναι ευαίσθητο στις συναισθηματικές προθέσεις που μεταφέρουν.

Από τις πρώτες μέρες της ζωής του μωρού, το βλέμμα αποτελεί τον κύριο τρόπο αλληλεπίδρασης. Πολύ νωρίς εγκαθίσταται η επαφή "βλέμμα με βλέμμα". Η ποιότητα της ανταλλαγής βλεμμάτων σ' αυτή την περίοδο είναι τέτοια που μπορούμε να παρατηρήσουμε την απεικόνιση της συμβιωτικής σχέσης ή την πλήρη αδιαφορία. "Ορισμένες μητέρες βρίσκουν ευχαρίστηση και αντλούν ικανοποίηση από αυτή τη βλεμματική επαφή" (Σακελλαρόπουλος, Π., 1998)¹, η οποία κατά τη διάρκεια του νανουρίσματος είναι πολύ έντονη στην αρχή και από τους δύο, έως το παιδί να αρχίσει να κοιμάται, οπότε απομένει μόνη της η μητέρα να κοιτάζει το μωρό της και να κατακλύζεται από

¹Ο.π. Σελ. 341.

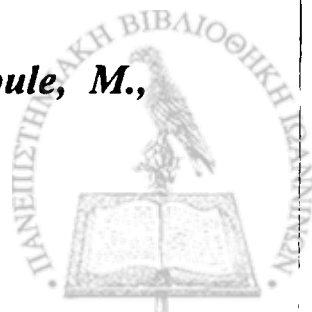
σωρό συναισθήματα, τα οποία όλα βγαίνουν στη ζεστασιά της φωνής της.

Μια άλλη ένδειξη της σωστής λειτουργίας της αλληλεπιδραστικής σχέσης είναι το κλάμα και οι κραυγές του μωρού, όταν θέλει να κοιμηθεί και οι απαντήσεις που προκαλούν στη μητέρα. Με τον τρόπο αυτό, το μωρό δίνει το ίδιο το έναυσμα για τη σκηνή της αλληλεπίδρασης που θα ακολουθήσει. Τότε η μητέρα θα το πάρει στην αγκαλιά της και θα αρχίσει να το χαλαρώνει με το νανούρισμα, έως να έρθει ο ύπνος.

Σύμφωνα με το Σακελλαρόπουλο (1998)¹ κάθε μωρό δεν παρίσταται απλώς στη σχέση αλληλεπίδρασης, αλλά την καθορίζει και τη μεταβάλλει ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του. Οι μελέτες του Brazelton και των συνεργατών (1982)² έδειξαν την ευρύτητα των ατομικών διαφορών του κάθε νεογέννητου σε μία σειρά από αντιδράσεις και συμπεριφορές που συμμετέχουν στην αλληλεπίδραση μητέρας - βρέφους. Μπορούμε να πούμε ότι κατά κάποιο τρόπο το μωρό επηρεάζει την ποιότητα και την ποσότητα των φροντίδων που λαμβάνει.

¹. Ο.π. Σελ.344..

².Brazelton, T.B., Cramer, B., Kreisler, L., Schappi, R., Soule, M., (1982). *La dynamique du nourrisson*. Paris, ESF.

Το ενδιαφέρον στρέφεται στο να μπορέσουμε να κατά-
λάβουμε πώς το νανούρισμα μπορεί να συνδυαστεί και να ενσω-
ματωθεί σε κάθε δυάδα μητέρας - παιδιού. "Από τη μια μεριά το
παιδί με το δικό του χαρακτήρα, τις αντιδράσεις συμπεριφοράς
του και από την άλλη η μητέρα με τη δική της ψυχική λειτουρ-
γία, τις προσμονές της και την ήδη δημιουργημένη σχέση με το
φαντασιακό και ιδεατό παιδί" (Σακελλαρόπουλος Π., 1998)¹.

Ο S. Lebonici (1983)², μιλώντας για το παιδί που είναι
έντονα συνδεδεμένο με το ασυνείδητο των δύο γονιών το ονο-
μάζει φαντασιακό παιδί. Το διαχωρίζει από το ιδεατό παιδί
αποτέλεσμα μιας ονειροπόλησης και των συνειδητών ονείρων
κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης, σε προσυνειδητό ή συν-
ειδητό επίπεδο. Το πραγματικό παιδί, αυτό που έχει μπροστά
της η μητέρα προκαλεί ανησυχία αλλά και θαυμασμό. Η υγιής
και ευλύγιστη ψυχική λειτουργία της μητέρας καθορίζει κατά
πόσο τα φαντασιακά μητρικά σενάρια που εκφράστηκαν κατά τη
διάρκεια της εγκυμοσύνης θα καθορίσουν τη σχέση αλληλεπί-
δρασης ή αντίθετα θα επαναδομηθούν κάτω από την επίδραση
της ενεργού συμμετοχής του μωρού. Ο όρος φαντασιακές αλλη-
λεπιδράσεις μπήκε στην ορολογία από τους Kreisler & Cramer

¹. Ο.π Σελ. 352.

². Ο.π. σελ. 45

(1981)¹ "Το φανταστικό παιδί δείχνει τη φύση των προβολών των ασυνείδητων επιθυμιών της μητέρας. Με τη συμπεριφορά του το παιδί μπορεί να εκπληρώσει τις φανταστικές ευχές της μητέρας ή αντίθετα να προκαλέσει τη βία ή το μίσος. Οι ασυνείδητες μητρικές συγκρούσεις κινητοποιούνται ανάλογα με τη δομή της προσωπικότητας της μητέρας και της ψυχικής της λειτουργίας". Το νανούρισμα, λοιπόν, είναι μια συμπεριφορά από την πλευρά της μητέρας, η οποία στοχεύει να δώσει τα ερεθίσματα στο παιδί να αντανakλάσει σ' αυτή τη συμπεριφορά με το να κοιμηθεί. Το νανούρισμα ως συμπεριφορά της μητέρας πηγάζει από τα φανταστικά σενάρια της εγκυμοσύνης προς το φανταστικό παιδί αλλά απευθύνεται τόσο στο ιδεατό όσο και στο πραγματικό παιδί. Στο ιδεατό παιδί εκπληρώνει μέσα από τους στίχους του νανουρίσματος τις ονειροπολήσεις και τα συνειδητά όνειρα που είχαν πραγματοποιηθεί κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης, ενώ στο πραγματικό παιδί εκπληρώνει τη διάθεση της μητέρας προς μια φυσιολογική ανάπτυξη (με την ηρεμία και τον ύπνο), καθώς και την απόδειξη της αλληλεπίδρασης που προκύπτει και παραπέμπει στην εγκαθίδρυση μιας σχέσης.

¹Kreisler, L. & Cramer, B. (1981). *Sur les bases cliniques de la psychiatrie du nourrisson. La psychiatrie de l' enfant*. 19.

Journal of Management Education 30(6)

1. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

Ἄλλοι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν ἀποβλέπουσιν, ὡς
 καὶ κεφαλαίως ἐν τῇ ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν τὰ νύκτωρ ἵστανται
 πλοῦν ἓνα κομμάτι τῆς ἐκτέλεσιν δημοτικῆς ποιήσεως
 εἶναι μόνο ἀπὸ τῆς ἐκτέλεσιν δημοτικῆς ποιήσεως
 ἀπορριπτικῶν ἀπορριπτικῶν ποιήσεως καὶ οἱ μαθητὲς τῆς ἐκτέλεσιν
 τῶν ἐργῶν τῆς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν τῆς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν
 τῶν ἐργῶν τῆς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν τῆς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργῶν

Μέρος δεύτερο

[illegible]

10. The Commission has also received information from the Government of Karnataka that the Government of Karnataka has decided to set up a committee to study the feasibility of setting up a new university in the state of Karnataka.

Κεφάλαιο 4^ο. Μέθοδος έρευνας

4.1. Το πρόβλημα και ο στόχος της έρευνας

Από την παρουσίαση και ανάλυση του προβλήματος στα πρώτα κεφάλαια της εργασίας, προκύπτει ό,τι τα νανουρίσματα αποτελούν ένα κομμάτι της ελληνικής δημοτικής ποίησης και δεν είναι μόνο απαλές και ήρεμες μουσικές συνθέσεις και “περιορισμένων διαστάσεων, που μ’ αυτά οι μητέρες αποκοιμίζουν τα μωρά τους”¹, αλλά είναι συνθέσεις που το περιεχόμενό τους εμπεριέχει σκέψεις, αγωνίες και προβληματισμούς της μάνας για φροντίδα, αγωγή, μόρφωση και μελλοντική από-κατάσταση του παιδιού της. Είναι το είδος της ποίησης, για το οποίο όλοι μιλούν με αγάπη και νοσταλγία, γιατί αποτελεί το πρώτο άκουσμα του ανθρώπου και το πρώτο μέσο επικοινωνίας του. Μιας επικοινωνίας που συνδυάζει το λόγο, τη μουσική, το αίσθημα την κίνηση. Είναι όμως και το είδος της ποίησης που σταδιακά χάνεται και παραμένει αδιερεύνητο από τους μελετητές και ερευνητές της λογοτεχνίας μας. Η εξέλιξη αυτή επιβάλλει τη μελέτη των νανουρισμάτων, πολύ περισσότερο που η έρευνα για το είδος αυτό της ποίησης είναι ανύπαρκτη και υπάρχει ένα διαπιστωμένο κενό, για να έλθει στην επιφάνεια

¹ Σπεράντσας, Σ. Το Νανούρισμα (μελέτη). Ελληνική Δημιουργία. Τεύχος

ένα ξεχασμένο είδος της δημοτικής μας ποίησης που ίσως αποτελέσει και ένα ερέθισμα για παραπέρα έρευνες και να διερευνηθεί η διαδικασία των επιδράσεών των στη δυναμική σχέση μάνας – παιδιού.

Στόχος της έρευνας είναι να εντοπίσει, να μελετήσει και να αξιολογήσει, μέσα από την ανάλυση του περιεχομένου των νανουρισμάτων, τα στοιχεία εκείνα τα οποία αναδεικνύουν τις παιδαγωγικές, ψυχολογικές και κοινωνιολογικές επιδράσεις των, στην αναπτυξιακή πορεία του παιδιού και στην καλλιεργούμενη σχέση μάνας – παιδιού. Ο κύριος στόχος της έρευνας μπορεί να επιτευχθεί με τη διερεύνηση των επί μέρους στοιχείων που εμπεριέχονται στα νανουρίσματα :

- ποιες είναι οι σκέψεις, οι αγωνίες και οι φόβοι της μάνας για το μέγιστο του παιδιού της ;
- ποιοι είναι οι προβληματισμοί της μάνας κατά την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού της ;
- γιατί στα νανουρίσματα πέρα από τη μελωδία και το ρυθμό, η μάνα προσθέτει λέξεις, φράσεις και νοήματα μη κατανοητά στο παιδί ;

4.2. Το δείγμα της έρευνας

Προϋπόθεση για την εξαγωγή αξιόπιστων και έγκυρων αποτελεσμάτων με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, είναι η ύπαρξη επαρκούς δείγματος (Βάμβουκας, 1978)¹.

Το δείγμα των νανουρισμάτων που υποβλήθηκε στην ανάλυση περιεχομένου αποτελείται από 87 νανουρίσματα, εκ των οποίων τα περισσότερα λέγονται σε όλα τα μέρη της Ελλάδος, ενώ ένας μικρός αριθμός αυτών λέγονται στην Κύπρο και τη νησιωτική Ελλάδα. Για την καταγραφή των κειμένων υιοθετήθηκε η σύγχρονη και ενιαία ορθογραφία, ενώ για τα ιδιωματικά και διαλεκτικά κείμενα διατηρήθηκε η καταγραφή των ειδικών φθόγγων που παρείχαν οι πηγές.

4.3. Η Μέθοδος της έρευνας

Για την ερευνητική προσέγγιση των νανουρισμάτων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος ανάλυση περιεχομένου (Content analysis)². Η ανάλυση περιεχομένου εφαρμόζεται κυρίως στην κοινωνιολογική, στη ψυχολογική, στην εθνολογική, στην ανθρωπιστική, στη κοινωνιο – ψυχολογική έρευνα και αλλού, κυρίως για

¹. Βάμβουκας, Μ., (1978). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα. Σελ. 137

². Berelson, B., Content analysis in communication research, Glencoe : Free press, Pp. 18.

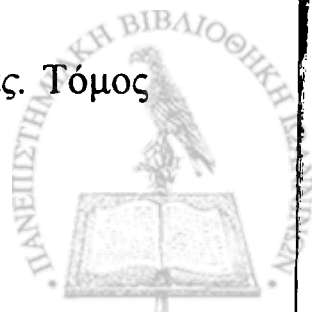

να μελετήσει την ψυχολογική κατάσταση ατόμων ή ομάδων ή τις αξίες, τα ενδιαφέροντα, τις στάσεις διαφόρων κοινωνικών ομάδων (Ρήγα)¹. Μπορούμε να μελετήσουμε όλα τα στοιχεία της επικοινωνίας με την ανάλυση του περιεχομένου, δηλαδή τα χαρακτηριστικά του πομπού και του αποδέκτη, τους σκοπούς των μηνυμάτων, τα μέσα διαβίβασης και τα αποτελέσματα των μηνυμάτων στον αποδέκτη.

Ειδικότερα η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται για:

- τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του περιεχομένου. Η ανάλυση της ροής της επικοινωνίας ταξινομείται στο ίδιο σύστημα κατηγοριών και επιτρέπει την καταγραφή των χαρακτηριστικών του λόγου και των νοημάτων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και σε διαφορετικές περιστάσεις.
- Τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του πομπού της επικοινωνίας. Ο ερευνητής μελετά τον πομπό έμμεσα από τα προϊόντα επικοινωνίας και επιδιώκει να προσδιορίσει σκέψεις, στάσεις, αξίες, αγωνίες, ιδέες.
- τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του αποδέκτη και των μηνυμάτων της επικοινωνίας. Στην περίπτω-

¹. Ρήγα Α- Β., Δ.. Καρκίνος. Σειρά κλινικής κοινωνιο-ψυχολογίας. Τόμος Α'. Εκδόσεις Δ. Μαυρομμάτη. Σελ. 23

ση της έρευνάς μας δεν είναι δυνατόν να γίνει ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών του αποδέκτη γιατί πρόκειται για το παιδί και δεν υπάρχει άμεση σχέση, αλλά όμως μπορεί να γίνει προσδιορισμός των μηνυμάτων επικοινωνίας.

Η ανάλυση περιεχομένου είναι ένα εργαλείο ή καλύτερα μια σειρά ενεργειών για την κατασκευή μιας κλείδας ανάλυσης η οποία βοηθά στη λεπτομερή παρατήρηση και καταγραφή του περιεχομένου (Βάμβουκας, 1978)¹

Κατά τον Berelson "η ανάλυση περιεχομένου είναι μια τεχνική της έρευνας που χρησιμοποιείται για την αντικειμενική, συστηματική, και ποσοτική περιγραφή του περιεχομένου στη γραπτή ή προφορική επικοινωνία" (Berelson, B.)² και χρησιμοποιείται περισσότερο για διερεύνηση και εμβάθυνση στα νοήματα κειμένων και για το λόγο αυτό "χρησιμοποιεί λιγότερο τυποποιημένες κατηγορίες ανάλυσης" (Berelson, B.)³. Οι κατηγορίες κατά τον Mucchielli (Ρήγα, Α.)⁴, μπορεί να οριστούν με

¹ Βάμβουκας, Μ., (1978). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα. Σελ. 269

² Berelson, B., *Content analysis in communication research*. Glencoe : Free press, Pp. 18.

³ ο.π. Σελ. 125.

⁴ ο.π. Σελ. 26.

βάση τις υποθέσεις της έρευνας, τους αντικειμενικούς σκοπούς ή τη δομή του περιεχομένου των στοιχείων της. Κατηγορία είναι μια ομάδα πραγμάτων, αντικειμένων, καταστάσεων που έχουν ένα ορισμένο αριθμό κοινών χαρακτηριστικών ή ιδιοτήτων και διαφέρουν από τις άλλες ομάδες και συγκροτείται με κριτήρια ποιοτικά. Ενώ σαν μονάδα ανάλυσης ή καταγραφής του υλικού μπορεί να είναι μια λέξη ή πρόταση ή παράγραφος, ένα θέμα (Κασσωτάκης, Μ., 1978 & Αθανασίου, Α., 2000)¹ ή ακόμη ένα τμήμα του περιεχομένου, το οποίο περιέχει ένα αυτοτελές νόημα και αφορά τον τρόπο μέτρησης των σημασιολογικών στοιχείων. Όταν το νόημα αναφέρεται στις πληροφορίες που αναζητούμε καταγράφεται και ταξινομείται σε μια ορισμένη κατηγορία.

4.3.1. Επιλογή κατηγοριών ανάλυσης

Οι κατηγορίες πρέπει να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του προς μελέτη θέματος, πρέπει να είναι ομοιογενείς, αποκλειστικές, αντικειμενικές και συγκεκριμένες

¹. Κασσωτάκης, Μ. (1978). Η εμπειρική έρευνα στις επιστήμες της αγωγής. Αθήνα. Σελ. 262-280 και -Σακαλάκη, Μ. (1984). Κοινωνικές ιεραρχίες και συστήματα αξιών, ιδεολογικές δομές στο νεοελληνικό μυθιστόρημα 1900 – 1980. Αθήνα. σελ 68.

-Αθανασίου, Α., (2000). Μεθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής. Ιωάννινα. Σελ. 244-250

(Ρήγα Α.)¹. Δηλαδή κάθε νοηματικό σύνολο, φράση ή λέξη να αποτελεί αποκλειστικό υλικό μιας και μόνο κατηγορίας. Για τη καλλίτερη κατανόηση του νοήματος και τη διευκόλυνση της κατάταξης του θέματος στην ανάλογη κατηγορία χρησιμοποιούμε τη “μονάδα συμφραζομένων” (Σακαλάκη, Μ., 1984)², που μπορεί να είναι, κατά περίπτωση, μέρος του κειμένου μεγαλύτερο από εκείνο της μονάδας καταγραφής ή ανάλυσης, μια νοηματική ενότητα ή και ολόκληρο το προς ανάλυση κείμενο.

Παρ' ότι ανάλογες έρευνες χρησιμοποιούν λιγότερο τυποποιημένες και σταθερές κατηγορίες ανάλυσης (Berelson B.)³ ο σκοπός και το αναλυόμενο υλικό της παρούσας έρευνας μας οδήγησαν στον προσδιορισμό και επιλογή συγκεκριμένων κατηγοριών ανάλυσης.

Από την επιλογή των κατηγοριών ανάλυσης και την προσαρμογή των κατηγοριών αυτών στο πρόβλημα και το περιεχόμενο των κειμένων εξαρτάται και η επιτυχία της ανάλυσης περιεχομένου (Berelson, B.)⁴. Για το λόγο αυτό τα νανουρίσματα

¹ Ρήγα, Α- Β. Δ.. Καρκίνος. Σειρά κλινικής κοινωνιο-ψυχολογίας. Τόμος Α'. Εκδόσεις Δ. Μαυρομάτη σελ. 26.

² Ο.π. σελ. 72 και 262-280

³ Ο.π. Ρρ. 18.

⁴ Ο.π. Ρρ. 147.

διαβάστηκαν πολλές φορές, υποσημειώθηκαν όλα τα σημεία που αφορούσαν το αντικείμενο της έρευνας και επισημάνθηκαν λέξεις, φράσεις, στίχοι και ακόμη ολόκληρες στροφές που θα απόπελόνουν, καπὶ την ανάλυση, τα σημεία αναφοράς. Η επεξεργασία αυτή θεωρήθηκε αναγκαία και επιβεβλημένη για την επιλογή των χρησιμοποιούμενων πληροφοριών και την κατάρτιση τους στις αντίστοιχες κατηγορίες. Η ταξινόμηση του υλικού έγινε βάσει του περιεχομένου των ναυτορυσμάτων και με τρόπο που να εξασφαλιζόταν η αξιοπιστία, η αντικειμενικότητα και η εγκυρότητα του περιεχομένου των κατηγοριών (Αθανασίου, Α., 2000)¹ – εξαρτημένων μεταβλητών.

Ακολούθησε επανέλεγχος του υλικού και έγιναν επεμβάσεις - διορθώσεις όπου αυτό κρίθηκε σκόπιμο. Αλλωστε ο έλεγχος της κωδικοποίησης του υλικού είναι και σήμερα ευχερής, αφού η καταγραφή των ναυτορυσμάτων από τα οποία ελήφθησαν τα στοιχεία είναι ουσιαστική.

4.3.2 Οι κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου

Η επιτυχία της μεθόδου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο διατύπωσης των κατηγοριών. Τα στοι-

¹ Αθανασίου, Α., (2000). Μεθόδου και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής. Ιωάννινα. Σελ. 244-250

χεία του προς ανάλυση υλικού, ο στόχος και οι υποθέσεις της έρευνας καθορίζουν το σύστημα κατηγοριών ανάλυσης. Κάθε κατηγορία περιλαμβάνει θεματικούς τομείς με κοινό σημασιολογικό περιεχόμενο, το οποίο δεν μπορεί να καταταχθεί και σε άλλη κατηγορία. Από το αποδελτιωμένο υλικό με το κατηγοριοποιημένο περιεχόμενο των νανουρισμάτων προέκυψαν οι παρακάτω κατηγορίες νανουρισμάτων:

1. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση των φυσικών / βιολογικών ανάγκών του παιδιού
2. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για ασφάλεια και προστασία
3. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αγάπη και στοργή
4. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αναγνώριση και επιδοκιμασία
5. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αυτοπραγμάτωση (επίτευξη ανώτερων στόχων).

4.3.3. Εφαρμογές της έρευνας

Κατά τον Berelson¹, η μέθοδος εξυπηρετεί τρεις βασικούς στόχους

1. Τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών αυτού καθεαυτού του περιεχομένου επικοινωνίας.
2. Τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών των δημιουργών του περιεχομένου ή των αιτιών δημιουργίας του.
3. Τη διερεύνηση των επιπτώσεων ή επιδράσεων του περιεχομένου επικοινωνίας στο ακροατήριο ή τον αποδέκτη του.

Η επίτευξη των παραπάνω στόχων επιτυγχάνεται με την επιστημονική επεξεργασία του “ακατέργαστου” συμβολικού υλικού και μετατροπή του σε δεδομένα τα οποία να είναι :

1. αντικειμενικά ή να μπορούν να αναπαραχθούν
2. να μπορούν να αναλυθούν και να μετρηθούν
3. να είναι σημαντικά για μια συστηματική θεωρία
4. να μπορούν να οδηγούν σε γενικεύσεις πέρα από τα συγκεκριμένα αναλύόμενα δεδομένα (Φίλιας Β., 1993)².

¹. Berelson, B., *Content analysis in communication research*, Glencoe : Free Press. pp. 176

². Φίλιας, Β. και συνεργάτες (1993). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών ερευνών*. Gutenberg. Αθήνα. σελ. 205.

Η μέθοδος χρησιμοποιήθηκε κατά καιρούς ως εργαλείο έρευνας (Φίλιας, Β., 1993)¹, για :

- *την περιγραφή των τάσεων της επικοινωνίας του περιεχομένου*
- *την ανίχνευση της εξέλιξης της διανόησης*
- *τον καθορισμό διαφορών σε διεθνή κλίμακα στο περιεχόμενο επικοινωνίας*
- *τη σύγκριση μέσων ή επιπέδων επικοινωνίας*
- *τη δημιουργία και εφαρμογή κριτηρίων επικοινωνίας*
- *τη βοήθεια των τεχνικών διαδικασιών της επιστημονικής έρευνας*
- *την αποκάλυψη των τεχνικών της προπαγάνδας*
- *την αναγνώριση των προθέσεων και άλλων χαρακτηριστικών των παραγωγών του περιεχομένου της επικοινωνίας*
- *τον καθορισμό της ψυχολογικής κατάστασης ατόμων ή ομάδων*
- *τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του ακροατηρίου ή του αποδέκτη του περιεχομένου επικοινωνίας ή για τις επιπτώσεις του στο ακροατήριο ή τον αποδέκτη του.*

¹. ο.π.σελ'194-212

- Τη διερεύνηση των στάσεων, ενδιαφερόντων και αξιών ατόμων ή ομάδων του πληθυσμού
- Την περιγραφή αντιδράσεων στο περιεχόμενο μιας επικοινωνίας που εμφανίζονται στις στάσεις ή συμπεριφορές.

Ο Ojeman¹, ανέλυσε το περιεχόμενο άρθρων, που δημοσιεύθηκαν σε δύο μεγάλης κυκλοφορίας περιοδικά της Αμερικής, σχετικά με τη ψυχολογία του παιδιού και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι άρθρα αυτού του είδους αναφέρονταν σε γενικότερες απόψεις και όχι σε επιστημονικές αυθεντίες σε σύγκριση με άρθρα του 1940.

Ο Millsprau², ανέλυσε το περιεχόμενο εφημερίδων στη Βαλτιμόρη του Οχάϊο (πολιτεία των ΗΠΑ), σχετικά με τη στάση τους στη κατηγορία για φόνο ενός μαύρου και βρήκε ότι το περιεχόμενό τους είχε κατηγοριοποιηθεί σε καταδικαστικό, υποστηρικτικό ή ουδέτερο, σχετικά με την κατηγορία, ανάλογα με την εφημερίδα, αν ήταν των Λευκών ή των μαύρων.

¹.Ojeman,R.H.(1948). *A Fuctional Analysis of Child Development Material in current Newspapers and magazines*. Child Development. Pp. 75-92.

². Millsprau², M. *Trial by Mass Media?* 13:2:328-9. 1949.

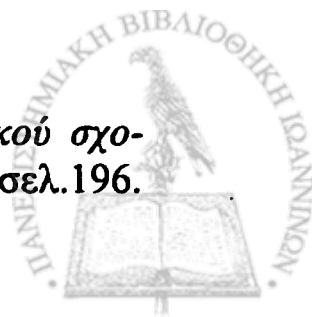

Κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο για τη διερεύνηση και ανάλυση προπαγανδιστικών κειμένων και εξαγωγή συμπερασμάτων για τις ενέργειες και το ηθικό των αντιπάλων στρατοπέδων, οι συμμαχικές δυνάμεις αναλύοντας τους λόγους του Γκέμπελς, απεκόμισαν την έμμεση πληροφορία ότι τα Γερμανικά στρατεύματα που βρίσκονταν στη Ρωσία αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα (Φραγκουδάκη, Μ., 1979)¹.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήσαμε την ποιοτική μορφή της μεθόδου ανάλυση περιεχομένου, διότι δεν προσβλέπαμε στη συγκέντρωση ποσοτικών δεδομένων, αλλά στον εντοπισμό άμεσων ή έμμεσων στοιχείων, πληροφοριών, και νοημάτων που εμπεριέχονται στους στίχους των νανουρισμάτων.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε κάποια από τα νανουρίσματα της Ελλάδας με βάση την ιεραρχική κλίμακα αναγκών του Maslow, για να δούμε κατά πόσο οι παρακάτω υποθέσεις μας επαληθεύονται.

¹. Φραγκουδάκη, Μ. (1979) Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία. Αθήνα. σελ. 196.

4.3. Υποθέσεις της έρευνας

Οι κατηγορίες ανάλυσης των νανουρισμάτων διαμορφώθηκαν μετά τη μελέτη, αποδελτίωση και ταξινόμηση του περιεχομένου των. Αντίθετα οι υποθέσεις της έρευνας προσδιορίστηκαν εκ των προτέρων και προέκυψαν από την προβληματική που έχουμε ήδη αναλύσει.

1. η μελέτη του περιεχομένου των νανουρισμάτων, πιθανον, θα αναδείξει ο,τι τα νανουρίσματα πέρα από το ρυθμό και τη μελωδία εμπεριέχουν και προσδιοριστικά στοιχεία των φόβων, των αγωνιών, των επιθυμιών και των προβληματισμών της μάνας για αγωγή, εκπαίδευση και αποκατάσταση του παιδιού της.
2. η μελέτη του περιεχομένου των νανουρισμάτων, πιθανον, θα αναδείξει ο,τι τα νανουρίσματα πέρα από το ρυθμό και τη μελωδία εμπεριέχουν και προσδιοριστικά στοιχεία των ανεκπλήρωτων επιθυμιών και ονείρων της μάνας.
3. η μελέτη του περιεχομένου των νανουρισμάτων, πιθανον, θα αναδείξει ο,τι τα νανουρίσματα είναι δημιουργήματα που εκφράζουν το κοινωνικοοικο-

νομικό πλαίσιο και τις ανάγκες μιάς συγκεκριμένης εποχής.

4. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στο περιεχόμενο των νανουρισμάτων και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για μια διαπαιδαγώγηση του παιδιού της βασισμένη στο τρίπτυχο: θρησκεία, πατρίδα, οικογένεια.
5. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στις ανάγκες επιβίωσης (φροντίδα, αγάπη, στοργή ασφάλεια) του παιδιού και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για την ικανοποίησή των.
6. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στις ανάγκες αναγνώρισης και επιδοκιμασίας του παιδιού και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για την ικανοποίησή των.

١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

Μέρος Τρίτο

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

Παρουσίαση και ανάλυση των ευρημάτων

1. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 2. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 3. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 4. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 5. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 6. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 7. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 8. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 9. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*
 10. *Εννοείται ότι ο υποψήφιος εκπαιδευτικός είναι κάτοικος της χώρας.*

1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

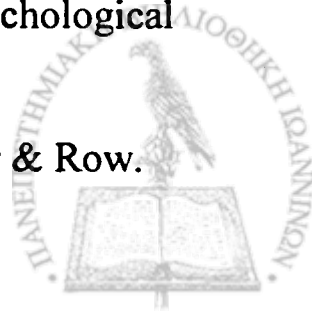
I. Ανάλυση νανουρισμάτων που αποβλέπουν στην ικανοποίηση των φυσικών / βιολογικών ανάγκών του παιδιού

Οι φυσικές ανάγκες, σύμφωνα με τον Maslow¹, επηρεάζουν τη συμπεριφορά ενός οργανισμού και κατευθύνουν τους μηχανισμούς, οι οποίοι διατηρούν σταθερό το εσωτερικό περιβάλλον του. Η δύναμη των αναγκών αυτών είναι μεγάλη και, εάν δεν ικανοποιηθούν, υπερσχύουν όλων των άλλων αναγκών. Κατά τη στιγμή που ένα βρέφος θέλει να κοιμηθεί και χρειάζεται το κατάλληλο περιβάλλον και την παρουσία της μητέρας του για να ικανοποιήσει την ανάγκη του αυτή, δεν μπορεί να επιθυμεί τίποτε άλλο. Γι' αυτό και πρώτο μέλημα της μάνας, όπως φαίνεται από το περιεχόμενο των νανουρισμάτων, είναι η ικανοποίηση των πρώτων αναγκών του παιδιού της, να φροντίσει για τον ύπνο του και γι' αυτό καλεί τον ύπνο να έρθει, να πάρει το παιδί της και να το αποκοιμίσει. Παρακαλεί τον ύπνο να της το κοιμίσει και τάζει να του χαρίσει, σαν αντάλλαγμα, ό,τι έχει και δεν έχει.

“Τάζει η μάνα του ελληνικού λαού υπαρκτά και ανύπαρκτα, δυνατά και αδύνατα. Έχει και πόλεις και χώρες στη

¹ Maslow, A. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, vol.50 σελ. 370.

- Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. N.Y. Harper & Row.

διάθεσή της, η φτωχή μάνα του ελληνικού λαού και τις χαρίζει ταπεινά και απλά” (Μιράσγεζη Μ.)¹.

Η Καρπαθιώτισσα μάνα τάζει :

τη βενετιά, τη Χίο, τη Κωνσταντινούπολη².

Ύπνε μου, πάρε το παιδί και πάλι φέρε μού το .

Σαν μου το φέρεις, ύπνε μου, τρείς χώρες σου χαρίζω

τη Βενετιά με τα φλουριά , τη Χίο με το λοάρι

και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι .

Η Ροδίτισσα :

την Πόλη με το Γαλατά, τη Χίο και τη

Κωνσταντινούπολη³:

Κι αμ μου το φέρεις, ύπνε μου τρείς χώρες σου χαρίζω,

τημ Πόλημ με το Γαλατάν, τηχ Χιομ με τα γαλούνια

και τηγ Κωνσταντινούπολημ με τα καλά της ούλα .

τάζει,

μάλαμα, ασήμι και λοάρι

και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι⁴:

¹ Μιράσγεζη, Μ., (1980). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Αθήνα. Τόμος πρώτος . σελ 74.

² .Επίμετρο II – Α.1.1

³ .Επίμετρο II – Α.1.2.

⁴ .Επίμετρο II – Α.1.3

Έπαρ' το, ύπνε, έπαρ' το και πάλε φέρε με το,
 μημ με το φέρεις μοναχό, μόνο με τον υγιό σου .
 Κι αν δε θέλει ο γιούκας σου, στείλε το μαθητή σου,
 κι αν δε θέλει ο μαθητής, φέρ' το ο απατός σου,
 να σε χαρίσω μάλαμα, ασήμι και λοάρι
 και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι.

αλλά δεν διστάζει να τάξει χώρες, χωριά και μοναστήρια:

“Τρείς χώρες με τε τρία χωριά και τρια μοναστηράκια”¹.

Πλουσιοπάροχα είναι και τα δώρα που τάξει και στο παι-
 δί της. Η Πελοποννήσια μάνα δίνει στο παιδί της χρυσαφικά,
 ρούχα, διαμάντια, αρκεί να κοιμηθεί.

“...Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
 στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου”².

Του Παγγαίου δίνει τα κάστρα μαζί με τις πόλεις

“

τρία κάστρα το χαρίζω,
 το Μεσίρι και την Πόλη
 και τη Σαλονίκη όλη”³.

¹Επίμετρο II – Α.1.4

²Επίμετρο II – Α.1.5

³Επίμετρο II – Α.1.6

Η Αργήτισσα χαρίζει εμπορικές πόλεις με καράβια και παλικάρια:

*“Κοιμήσου και σαν σηκωθείς κάτι θα σου χαρίσω,
τη Σμύρνη και τη Βενετιά, τη Χίο με τα καράβια,
και την Κωνσταντινούπολη μ’ όλα τα παλικάρια”¹.*

Το ίδιο και η Παργινή μάνα :

*“
να σου χαρίσω χάρισμα
την Άρτα με τα Γιάννενα,
τη Χίο με τα καράβια,
και την Κωνσταντινούπολη
με τα μαργαριτάρια”².*

Η Σμυρνιώτισσα μάνα χαρίζει χωριά και μοναστήρια:

*“ Αν κοιμηθείς, πουλάκα μου, τρεις χώρες σου χαρίζω,
τρεις χώρες και τρία χωριά, τρία μοναστηράκια”³.*

Σε ένα νανούρισμα της Κύπρου, η μάνα χαρίζει,

“ ”

¹. Επίμετρο Π – Α.1.7

². Επίμετρο Π – Α.1.8

³. Επίμετρο Π – Α.1.9

την Αλεξάνδρεια ζάχαρι
 και το Μισίρι ρύζι
 και την Κωνσταντινούπολιν
 τρεις χρόνους να ορίζεις
 κι ακόμη άλλα τρία χωριά,
 τρία μοναστηράκια,
 στες χώρες σου κ' εις τα χωριά
 να πας να σεργιανίσεις,
 στα τρία μοναστήρια σου
 να πας να προσκυνήσεις”¹.

Η μάνα, στην Ηλεία αρκείται στα λουκούμια και τα ζαχα-
 ρωτά :

“.....
 Να του φέρει κάτι τι,
 λουκουμάκια στο χαρτί.
 Να του φέρει κάτι κάτι,
 ζαχαράτα στο κουτάκι”².

Όταν η μάνα έλειπε, την αντικαθιστούσε η γιαγιά ή άλλο
 μέλος της οικογένειας (συνήθως η μεγαλύτερη κόρη ή η ανύ-

¹. Επίμετρο II – Α.1.10

². Επίμετρο II – Α.1.11

παντρη αδελφή ή κουνιάδα), οπότε και το νανούρισμα προσαρ-
μοζόταν ανάλογα, χωρίς να λείπουν τα ταξίματα και η δικαι-
ολογία για την απουσία της μάνας.

Η Σαμιώτισσα γιαγιά υποσχόταν λουλούδια, τριαντά-
φυλλα και “μοσκογαρίφαλα” που θα φέρει η μάνα του, όταν
επιστρέψει από τις δουλιές της:

“.....

ωσπου νάρτ’ η μάνα του

απ’ το Δαφνοπόταμο

κι ‘πού το γλυκό νερό

να του φέρει λούλουδα,

λούλουδα, τριαντάφυλλα

κι μοσκογαρίφαλα¹.

Η γιαγιά της Κέρκυρας υποσχόταν την επιστροφή της
μάνας που θα έφερνε αβγά, πουλιά, κότα και αρνί, εξασφαλί-
ζοντας ένα καλό φαγητό:

“.....

όσο να ‘ρθει η μάνα,

να σου φέρει πέντε αβγά,

πέντε αβγά, πέντε πουλιά,

¹ .Επίμετρο II – Α.1.12

και την κότα την παλιά,
να τη φάς τ' αποταχιά
και τ' αρνί το κατσαρό,
να το τρώς το δειλινό ¹.

Η μάνα του δημοτικού νανουρίσματος δεν αρκείται στο να έρθει ο ύπνος να πάρει το παιδί της, αλλά φροντίζει να δημιουργήσει τις κατάλληλες περιβαλλοντικές και ψυχικές συνθήκες, ώστε ο ύπνος να είναι ευχάριστος, ήρεμος και ξεκούραστος. Μέσα σε ένα περιβάλλον, όπου ο πλούτος και η ομορφιά της φύσης θα είναι στη διάθεσή του. “Ονειρεύεται ένα περιβάλλον ιδανικό για γαλήνιο ύπνο. Δέντρα, φυτά, θάμνοι θα δημιουργούν μια ονειρεμένη ατμόσφαιρα με όλα τα χρώματα και τις οσμές να διευκολύνουν τον ύπνο” (Αυδίκος, Ε., 1996)².

Έτσι η μάνα από την Αγόριανη καλεί τον ύπνο να έρθει από τα βουνά, από τα κλαριά και τα κρύα τα νερά του Παρνασσού και να φέρει μαζί του τη δροσιά των χόρτων

“ απ' τα κλαράκια
και δροσιά απ' τα χορταράκια ” ³

¹. Επίμετρο II – Α.1.13

²Αυδίκος, Ε. (1996). Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. σελ.266.

³.Επίμετρο II – Α.1.14

“

απ’ τα βουνά κι απ’ τα κρύα τα νερά”¹.

Η μάνα από τη Θράκη ζητά από τον ύπνο να κοιμίσει
γλυκά το παιδί της και να το “συργιανίσει” μέσα σε περιβόλια:

“ γλυκά να το κοιμίσεις
και μεσ’ τον ύπνο του να με το συργιανίσεις.
Να μου το πας εδώ, να μου το πας εκεί,
μέσα σε περιβόλι”².

Η μάνα από την Κέρκυρα και τα Γιάννενα προτιμά το
“συργιάνισμα” να γίνει στα αμπέλια και τα περιβόλια,

“πάρε το στου Μάη τ’ αμπέλι
και στου Μάη το περιβόλι,
να του δώσει ο Μάης μήλα
κι ο περιβολάρης κίτρα”³ και ⁴.

Ενώ η μάνα της Θράκης ζητά από τον ύπνο να πάρει το
παιδί της και να το “συργιανίσει” στα αμπέλια και τα περιβό-
λια,

¹.Επίμετρο II – Α.1.14

².Επίμετρο II – Α.1.15

³.Επίμετρο II – Α.1.16

⁴.Επίμετρο II – Α.1.17

“...πάνε το στη Μάη τ’ αμπέλια
και στη Μάη τα τσαγιρέλλια ” ¹,

“.....

πάν’ το μες στου Μάη τ’ αμπέλι
και στου Γιάνν’ το περιβόλι” ²,

αλλά για να αισθάνεται ότι το “συργιάνισμα” θα γίνει με
ασφάλεια και σιγουριά επικαλείτε την παρουσία της Παναγίας :

“ Έλα, γ-ύπνε μ’ , πάρε το,
Πανεγιά μου, κοίμισέ το,
πάνε το στη Μάη τ’ αμπέλια
και στη Μάη τα τσαγιρέλλια,
να το δώκ’ ο Μάης τριφύλλι
και η Πανεγιά κουλίκι
κι ο Χριστός το δεκανίκι ” ³,

και του Χριστού :

“ Έλα, ύπνε, και πάρε το, Χριστέ, ‘ποκοίμισέ το” ⁴.

¹. Επίμετρο II – Α.1.18

². Επίμετρο II – Α.1.19

³. Επίμετρο II – Α.1.18

⁴. Επίμετρο II – Α.1.19

Σε κάθε νανούρισμα, η μάνα επικαλείται τη βοήθεια και την προστασία του Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων. Και αυτό, γιατί πιστεύει στο Θεό και ζητάει την προστασία του. «Αν πρέπει, νομίζω, να κρίνουμε την ύπαρξη χριστιανικής πίστης στο δημοτικό τραγούδι, θα πρέπει να τη ζητήσουμε στη γυναίκα και περισσότερο στη μάνα, προπάντων μάλιστα, τη στιγμή, που βρίσκεται στην κούνια το παιδί της, αδύναμο και ανυπεράσπιστο. 'Αν δεν πίστευε, δεν θα ζητούσε προστασία απ' το Θεό, θα ήταν σαν να ειρωνευόταν τον εαυτόν της, σαν να πρόδιδε το ίδιο το παιδί της. Είναι αλήθεια βέβαια πως η Παναγία, ο Χριστός, και οι Άγιοι, έχουν στο νανούρισμα, μια μορφή ανθρωπίνη, δείγμα της απλότητας της μάνας του ελληνικού λαού» (Μιράσγεζη Μ)¹.

Η μάνα στη Ρόδο για να είναι σίγουρη ότι το παιδί της θα κοιμηθεί μέσα σ' ένα ευχάριστο περιβάλλον υπόσχεται πως θα φυτέψει, η ίδια, δίπλα από την κούνια του δένδρα, - δάφνη, φοινικιά και τριανταφυλλιά².

Σε άλλο νανούρισμα υπόσχεται πως θα φυτέψει μυρσινιά, δάφνη και τριανταφυλλιά³ και αυτό για:

¹. Ο.π. Σελ. 75.

². Επίμετρο II – Α.1.20

³. Επίμετρο II – Α.1.21

“Να σείει άνεμος τη μυρσινιά κι η μυρσινιά τη δάφνη,
κι η δάφνη την τριανταφυλλιά, να σε ραντίζουν τ' άνθη”¹.

Και στη Κρήτη τα δένδρα είναι τρία, είναι η λεμονιά, το
κυπαρίσσι και η δροσομηλιά με άνθη², που η μάνα τα προστάζει
να είναι στην υπηρεσία του γιού της :

“ Ε λεμονιά, μη μαραθείς και, κυπαρίσσι, στέκε,
κι εσύ μηλιά, δροσομηλιά, κράτησε τον αθό σου,
ν' ανατραφεί ο γιούκας μου να φάει τον καρπό σου ”³.

Το άνετο και ευχάριστο, για το παιδί, περιβάλλον δεν θα
μπορούσε να υπάρξει χωρίς την παρουσία του ζωικού βασι-
λείου. Γι' αυτό και η μάνα επιστρατεύει τα ζώα και τα πτηνά,
εκείνα, που διακρίνονται για την αθωότητα, την αγνότητα, τη
γρηγοράδα, την εξυπνάδα και την ευχάριστη παρουσία τους.

Η Ηπειρώτισσα μάνα, παρακαλεί τον ύπνο να αποκοι-
μίσει το παιδί της μέσα στη φύση με τα ελάφια, τα αρνάκια και
τα πουλιά :

“

Σύρ' το πέρα, στα χωράφια ,
να ζυπνάει με τ' αλάφια.

¹. Επίμετρο II – Α.1.21

². Επίμετρο II – Α.1.22

³. Επίμετρο II – Α.1.22

Σύρ' το πέρα, στα μαντράκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να ζυπνάει με τα πουλάκια”¹

και :

“ Κοιμάται το παιδάκι μου,
 κοιμάται σαν τ' αρνάκι ”² .

Η Κύπρια μάνα θέλει το γιό της :

“

να δει τα δένδρη πώς ανθούν,
 και τα πουλιά πώς κιλαδούν ”³.

Η Σαμιώτισσα δεν διστάζει να κινητοποιήσει τη Χήνα, τον αϊτό και το αηδόνη για να προσφέρουν τις υπηρεσίες στο παιδί της, “η χήνα θ' απλώσει τα φτερά της για να πλύνει του παιδιού της, ο αετός θα ανοίξει τις φτερούγες”:

“ Χήνα μου, άπλωσ' τα φτερά να πλύνω του παιδιού μου,
 αϊτέ μου, τα φτερούγια σου ν' απλώσω τ' αγοριού μου,
 και συ, αηδόνη μου χρυσό, στην κούνια να καθήσεις,

¹. Επίμετρο II – Α.1.21

². Επίμετρο II – Α.1.24

³. Επίμετρο II – Α.1.25

με τη γλυκιά σου τη φωνή να μου το νανουρίσεις,
 και σαν το ιδείς να κοιμηθεί, τα μάτια του να κλείσει,
 τρέξε τον ύπνο φώναζε να μου το σεργιανίσει.
 Έλα, ύπνε, και πάρε το, πάν' το στα περιβόλια
 και γέμισε τους κόρφους του τριαντάφυλλα και ρόδα,
 τα ρόδα θα είν' της μάνας του και τ' άνθη του κυρού του
 και τα χρυσά τριαντάφυλλα θα είναι του νονού του." ¹.

Μπορεί ακόμη η μητέρα με το νανούρισμά της να προ-
 τρέπει τον ύπνο να καλύψει μια άλλη βασική ανάγκη του παι-
 διού της, την έλλειψη του πόνου - όλοι γνωρίζουμε ότι σ' αυτές
 τις ηλικίες μπορεί να είναι αρκετοί οι πόνοι των παιδιών (από
 τα δόντια, τα αυτιά τους κ.λ.π.). Έτσι, η Σαμιώτισσα μάνα
 καλεί τον γέρο, Αϊ-Λια και την Παναγία να κοιμίσει το παιδί της
 και να του περάσουν οι πόνοι :

“Έλα, γέρο, Αϊ-Λια,
 να κοιμίσεις τα παιδιά .
 Είμαι γέρος, δεν μπορώ
 να κατέβω το βουνό.
 Φώναξε την Παναγιά,
 που γνωρίζει 'που παιδιά.

¹. Επίμετρο II – Α.1.26

Νάνι, νάνι, νάνι, -
 κι όπου το πονεί να γιάνει .
 Έλα, ύπνε, 'που τα δάση,
 φέρ' του ύπνο να χορτάσει " ¹ .

Τις περισσότερες φορές η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του παιδιού (διατροφή, ύπνος κ.λ.π.) εξαρτάται άμεσα από τη μητέρα και αυτό στηρίζεται στην αλληλεπίδραση που υπάρχει σ' αυτό το δίδυμο μητέρας - παιδιού. Στο νανούρισμα που ακολουθεί έχουμε την δυνατότητα να παρατηρήσουμε την αλληλεπίδραση αυτή:

Αγια-Μαρίνα, κοίμισ' το
 κι Αγια-Σοφιά, νανούρισ το,
 έπαρ' το, πέρα γύρισ' το,
 να δει τα δένδρη πώς ανθούν,
 και τα πουλιά πώς κιλαδούν
 και πάλε σράφου, φέρε το,
 μην το γυρέψ' ο κύρης του
 και δείρει τους βαϊλους του,
 μην το γυρέψ' η μάνα του,
 και κλάψει και χολικιασθεί
 και πικραθεί το γάλα της ¹ .

¹. Επίμετρο II – Α.1.26

Η μητέρα μέσα από το νανούρισμα αυτό προτρέπει και προσεύχεται στην Αγία Μαρίνα και στην Αγία Σοφία, αφού κοιμίσουν το παιδί της να το φέρουν πίσω, να ξυπνήσει δηλαδή - παλαιότερα δεν ήταν λίγα τα μωρά που πέθαιναν από αιφνίδιο θάνατο ή άλλα αίτια κατά τη διάρκεια του ύπνου. Αν δεν ξυπνήσει καλά το παιδί, τότε η μάνα θα :

"κλάψει και χολικιαστεί"

και αν συμβεί αυτό θα :

"πικραθεί το γάλα της"

και δεν θα μπορεί να το ταΐσει και να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, που σ' αυτή την ηλικία καλύπτονται όλες από τη μητέρα.

II. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για ασφάλεια και προστασία

Η μάνα του δημοτικού νανουρίσματος δεν αρκείται στην ικανοποίηση των πρώτων βιολογικών αναγκών του παιδιού της (τροφή, ύπνος και πλούσιο σε παραστάσεις και ερεθίσματα περιβάλλον), που η ικανοποίησή τους αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση “για την ομαλή λειτουργία και επιβίωση κάθε ζώντος οργανισμού και την ομαλή ανάπτυξη και εξέλιξή του κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής” (Coleman, 1979)¹, αλλά φροντίζει να του καλλιεργήσει αισθήματα σιγουριάς και ασφάλειας. Η ασφάλεια του παιδιού έχει δύο απόψεις. Η μία άποψη είναι ο πραγματικός κίνδυνος ή η απειλή της υγείας και της ζωής του μια και για το πρώτο εξάμηνο της ζωής του δεν έχει δικό του ανοσοποιητικό σύστημα και προστατεύεται από κείνο της μητέρας του. Η άλλη είναι τα υποκειμενικά συναισθήματά του ότι βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ασφαλείας ή σε κατάσταση κινδύνου.

Η μητέρα πρώτα από όλα επιδιώκει την ασφάλεια του παιδιού της. Η ανάγκη αυτή δεν θα μπορούσε παρά να μεταφέρεται και μέσα από τα νανουρίσματά της με διάφορους τρόπους.

¹. Coleman, J.C., (1979) *Contemporary Rpsychology and Effective Behavior*. Scott, Foresman and Company, Glenview – Illinois. Pp.182

Άγρυπνοι φρουροί για την ασφάλειά του, ο ήλιος, ο αετός, ο βοριάς :

“ Να μου το πάρεις, ύπνε μου, τρεις βίγλες θα του βάλω, τρεις βίγλες, τρείς βιγλάτορες, κι οι τρείς αντρειωμένοι.

Βάλω τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους, τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου.

Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός αποκοιμήθη
κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός στις μάνας του πηγαίνει.

Γιέ μ', που σουν χτες, που σουν προχτές, που 'σουν την άλλη νύχτα;

Μήνα με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι, μήνα με τον αυγερινό, που 'μεστ' αγαπημένοι .

Μήτε με τ' άστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι, μήτε με τον αυγερινό, οπού 'στ' αγαπημένοι, χρυσόν υγιόν εβίγλιζα στην αργυρή του κούνια ”¹.

Οι παραπάνω στίχοι κλείνουν μέσα τους αληθινή ποίηση. “Η μητρική καρδιά ξεδιπλώνεται για ν' αποκαλύψει το ιερότερο συναίσθημά της, το μητρικό φίλτρο. Η μάνα εκφράζει το δυνατό μητρικό συναίσθημα με το δικό της μητρικό, ποιητικό, προσωπικό τρόπο. Κάμποι, βουνά, και πέλαγα, όλα ανήσυχα και τρεις δυναμικοί ‘βιγλάτορες’ ‘βιγλίζουν’ το παιδί της. Ενώ

¹.Επίμετρο II – Α.2.1

τα άσκοπα ερωτήματα, μοτίβο γνωστό από τα ομηρικά χρόνια, καθώς και ο διάλογος του βοριά με τη μάνα, δίνουν έμφαση, παραστατικότητα και μας οδηγούν σε μια ατμόσφαιρα στοργής και αγάπης”¹.

Η ποίηση – από την ομηρική ως τις μέρες μας – έφτασε σε μερικές ύπατες στιγμές της, που συνέβαλαν αποφασιστικά στην ανάταση του ανθρώπου. Ανάμεσα σ’ αυτές πρέπει να είναι και μερικοί στίχοι του δημοτικού τραγουδιού, όπως οι πιο πάνω, που την ποιητική τους ουσία δίκαια επισημαίνει ο Σεφέρης², λέγοντας ότι “η ποίηση είναι μια γλώσσα της συγκίνησης. Τη γλώσσα τη χρησιμοποιούμε με δυο τρόπους: με τον έναν για να μεταδίδουμε σκέψεις και λογικά νοήματα και με τον άλλο για να εκφράζουμε συγκινήσεις. Η ποίηση είναι ‘η υπέρτατη μορφή της συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας’” και ότι “όσο περισσότερο βυθισμένες στο συλλογικό ασυνείδητο είναι οι ρίζες ενός ποιήματος, τόσο καθολικότερο γίνεται το νόημά του”

Η μάνα, επικαλείται για μεγαλύτερη ασφάλεια και την παρουσία της Παναγίας, του Χριστού και του φύλακα άγγελου,

“ Σα σε κοιμήσω ύστερα στην Παναγιά σ’ αφήνω,

¹. Τζούλης, Χ.(2000). Ρίζες και πορεία του δημοτικού λόγου. Ιωάννινα, Σελ. 162

². Σεφέρης, Γ. Δοκιμές. 1^{ος} τόμος. Ίκαρος, Αθήνα σελ.36

στην Παναγιά και το Χριστό και στο φύλακ' αγγελό σου,
για να σε προφυλάγουνε πάν' στο προσκέφαλό σου ”¹.

Οι επικλήσεις στην Παναγία, το Χριστό και τους Αγίους, δείγμα της μεγάλης πίστης της ελληνίδας μάνας στο θεό, κατά- λαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος στα δημοτικά νανουρίσματα, και δεν αποβλέπουν οι επικλήσεις αυτές τόσο στη βοήθεια για να απόκοιμηθεί το παιδί, αλλά στην ασφάλεια και την προστασία του “ από τις νεράιδες, που απειλούν να το πνίξουν στον ύπνο, ή από άλλες δεισιδαιμονικές δυνάμεις” (Αυδίκος, Ε., 1996)².

“

Κοιμήσου μες στην κούνια σου και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η Δέσποινα να είναι συντροφιά σου ”³

“

Ο ύπνος τρέφει τα παιδιά και η γειά τα μεγαλώνει
και η κυρά η Παναγιά τα καλοξημερώνει ”⁴.

¹.Επίμετρο II – Α.2.2

²Αυδίκος, Ε.,(1996). Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα. σελ.26.

³.Επίμετρο II – Α.2.3

⁴.Επίμετρο II – Α.2.4

“.....

*Τσοιμήσου, παλικάρι μου, τσοιμήσου, κάμε νάνι,
με τον αφέντη το Χριστό τσαι με τον Αϊ-Γιάννη ”¹.*

“.....

*Σα σε κοιμήσω ύστερα στην Παναγιά σ’ αφήνω,
στην Παναγιά και το Χριστό και στο φύλακ’ αγγελό σου,
για να σε προφυλάγουνε πάν’ στο προσκέφαλό σου”².*

*“Η Παναγία και ο Χριστός
κι’ οι δώδεκα Ποστόλοι
να σου τη δίδουν την ευκή
καματερή και σχόλη”³.*

*Στη Κρήτη η μάνα επικαλείται την Παναγιά τη Καλυβια-
νή και την Παναγιά την Κερασπηλιώτισσα ,*

*“Ω Παναγία Δέσποινα
και Συ Καλυβιανή μου
και Συ Κερασπηλιώτισσα*

¹. Επίμετρο II – Α.2.5

². Επίμετρο II – Α.2.2

³. Επίμετρο II – Α.2.6

βλέπετε το παιδί μου”¹.

Στη Σίφνο την Παναγιά τη Χρυσοπηγή²

“

κι’ η Παναγιά η Χρυσοπηγή

να ’ναι πάντα μαζί σου”

Στη Σύμη την Παναγιά τη Βαγγελίστρα και Χαρτωμένη³

“Παναγιά μου Βαγγελίστρα,

γλέπε μού το μέραν νύχτα

Έλα, Παναγιά Μεάλη,

του παιδιού μου το κεφάλι

Παναγιά μου Χαρτωμένη

μια ’σαι μέσ’ στην Οικουμένη”

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν ιδιαίτερο θεό για την προστασία της οικογένειας. Στους χριστιανικούς χρόνους, η Παναγία λατρεύτηκε ως θεά από τις οικογένειες. Ίσως γιατί το άλγος της, τα δάκρυα της κατά το μαρτύριο, του Ιησού, να ηχούσαν στην ψυχή όλων των Ελλήνων ως δικού τους πόνου απαύγασμα.

¹. *Επίμετρο II – Α.2.7*

². *Επίμετρο II – Α.2.8*

³. *Επίμετρο II – Α.2.9*

Την ασφάλεια και την προστασία δεν εξασφαλίζει, η μάνα του δημοτικού νανουρίσματος, μόνο με την παρουσία του ήλιου, του αετού, του βοριά, της Παναγίας, του Χριστού, των Αγγέλων, των Αποστόλων και των Αγίων, αλλά θέλει να μεταβιβάσει το αίσθημα ασφάλειας και σιγουριάς και στο παιδί της, γι' αυτό υπόσχεται ότι και η ίδια θα είναι κοντά του δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα αγάπης και στοργής με τα νανουρίσματά της:

“ Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου, κι εγώ σε νανουρίζω,
κι εγώ την κούνια σου κουνώ και σε αποκοιμίζω ” ¹.

“ Κοιμήσου συ μικράκι μου και γω σε νανουρίζω,
και την κουνίτσα σου κουνώ, γλυκά και σε κοιμίζω ” ²,

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου

.....

να μην το δείρ' η μάνα του,
να μην το δείρ' η μάνα του

¹. Επίμετρο II – Α.2.10

². Επίμετρο II – Α.2.2

και το μαλώσει ο τάτας του¹.

Οι λέξεις "χαϊδεμένο" και "μοσκαναθρεμμένο" δεν μπορούν παρά να παραπέμπουν σε ασφάλεια ψυχική και βιολογική αντίστοιχα. Στο συγκεκριμένο νανούρισμα ακόμη παρατηρούμε ότι χρησιμοποιείται το νανούρισμα για να φέρει τον ύπνο στο παιδί και κατ' αυτό τον τρόπο να διαφυλαχτεί η ασφάλειά του (να μην το δείρ' η μάνα του....και το μαλώσει ο τάτας του).

Σε κάποια άλλα νανουρίσματα μπορούμε να παρατηρήσουμε την επιθυμία για την ικανοποίηση της ανάγκης της ασφάλειας του παιδιού, να το εύχονται και άλλα άτομα από το περιβάλλον του παιδιού και να επιδιώκουν τη βιολογική του ασφάλεια, που δεν είναι άλλη από την υγεία του.

“.....

ωσπου νάρτ' η μάνα του
απ' το Δαφνοπόταμο
κι 'πού το γλυκό νερό
να του φέρει λούλουδα,
λούλουδα, τριαντάφυλλα
κι μοσκογαρίφαλα ”².

¹. Επίμετρο II – Α.2.11

². Επίμετρο II – Α.2.13

Σε μια άλλη κατηγορία νανουρισμάτων, τις κατάρες, η μητέρα φτάνει σε ακραία λεκτική συμπεριφορά στην προοπτική που κάποιος αναφέρεται με αρνητικά σχόλια για το παιδί της και να επιθυμεί την τιμωρία του για να διασφαλίσει την ψυχική και σωματική ασφάλεια του παιδιού της. Στα παρακάτω δύο νανουρίσματα που επιλέξαμε από την κατηγορία αυτή μπορούμε να παρατηρήσουμε την αρνητική διάθεση της μητέρας απέναντι σε όποιον δεν συμπαθεί και δεν αγαπά το παιδί της:

“Όπου μου το ‘πεν άσχημο
τ’ άγουρο δαμάσκηνο,
τσ’ όγοιος δε μου τ’ αγαπά
πέντε μέρες να ‘ν’ κακά,
τσ’ έξι να ψυχομαχεί,
στους εφτά να σηκωθεί
να φάγ’ αχλάδα να πνιγεί

“Όποιος μου το ‘πεν άσχημο, άσχημα ρούχα ας βάλει,
μην κατελύσει τα φορεί, μη δει όσα λιμένει,

.....”

III. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αγάπη και στοργή

Όταν οι φυσικές ανάγκες και οι ανάγκες ασφάλειας του παιδιού ικανοποιηθούν, γίνεται έκδηλη η ανάγκη της αγάπης και στοργής.

“Η αγάπη της μάνας, η στοργή, η ευγένεια, η συναναστροφή και η επικοινωνία με το παιδί διαμορφώνουν τον ήπιο και ενάρετο χώρο της ανατροφής και της ενηλικίωσής του. Και το παιδί έχει τόση ανάγκη αγάπης, όση έχει και τροφής” (Τζούλης, Χ.,2000)¹. Την ανάγκη του παιδιού για αγάπη και στοργή η μάνα ικανοποιεί με απλοχεριά, με την κίνησή της, τα λόγια της, τα συναισθήματά της,

*Κοιμάτ’ ο ύπνος στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια,
Κοιμάται το παιδάκι μου στης μάνας του τα χάδια ².*

*Υιέ μου, καμαρώνω σε σαν η ελιά το φύλλο,
σαν η πλουμίστρα το πλουμί, σαν ο παπάς το γράμμα,
σαν η πρωτομαστόρισσα την πρώτη της μαθήτρα ³.*

¹.Τζούλης, Χ.,(2000). Ρίζες και πορεία του δημοτικού λόγου. Ιωάννινα. σελ. 162.

².Επίμετρο II – Α.3.1

³.Επίμετρο II – Α.3.2

Γιόκα μ', όταν σ' έκανα,
 πώς δεν εξαπέτησα,
”¹.

Η Θρακιώτισσα μάνα δεν βρίσκει άλλο τρόπο να ξυπνήσει το παιδί της παρά με το φιλί της,

“

θα το ξυπνήσω με φιλί, για να γλυκοξυπνήσει”².

Είναι ένα φιλί αγάπης και στοργής που μέσα από την επαφή καλλιεργεί και ενδυναμώνει τη σχέση του διδύμου μάνας-παιδιού.

Η πελοποννήσια μάνα δίνει τον ύπνο και τη “γειά της” και κρατάει για τον εαυτόν της την “αγρυπνιά του”, αρκεί να δει το παιδί της να καλοξημερώνει.

“

Ο ύπνος μου στα μάτια σου και η γεια μου στη χαρά σου και η αγρυπνιά σου μετ' αμέ να κάνουν τα προικιά σου”³.

Η ανάγκη για στοργή και αγάπη όμως πρέπει να αφορά και τη στοργή και αγάπη που έρχεται μέσα από τη σχέση

¹. Επίμετρο II – Α.3.3

². Επίμετρο II – Α.3.4

³. Επίμετρο II – Α.3.5

με τον πατέρα ή το ευρύτερο περιβάλλον. Κατάσταση, που κάθε μητέρα ξέρει και γνωρίζει τη σημαντικότητά της. Η αγάπη του πατέρα είναι προϋπόθεση για την ασφάλεια του παιδιού και προϋπόθεση για την καλλιέργεια αισθήματος σιγουριάς και προστασίας,

“Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
και γλυκά αποκοίμισέ το,
ώσπου να 'ρθει ο τάτας του
κι ο καλός ο μπάμπας του.

.....”¹.

Η στοργή και η αγάπη στο παραπάνω νανούρισμα φαίνονται έκδηλα από τον τρόπο που η μητέρα μας μεταφέρει αυτή τη σχέση, τη σχέση του πατέρα και των συγγενών, οι οποίοι ενδιαφέρονται για το παιδί και θα του φέρουν δώρα από το ταξίδι τους. Ο πατέρας αλλά και ο θεός του παιδιού έρχονται και μπορεί να τους περιμένει ήσυχο και ασφαλές στην αγκαλιά του ύπνου και της μητέρας.

¹. Επίμετρο II – Α.3.6

IV. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αναγνώριση και επιδοκιμασία

Σύμφωνα με το Maslow¹, όταν οι “κατωτέρου” επιπέδου ανάγκες ικανοποιηθούν, η συμπεριφορά μας κατευθύνεται από το βαθμό ικανοποίησης των “ανωτέρου” επιπέδου αναγκών.

Η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του ατόμου, των αναγκών ασφάλειας και προστασίας, στοργής και αγάπης δημιουργούν τις βάσεις και τις προϋποθέσεις για νέες συμπεριφορές και αναζητήσεις – για ικανοποίηση “ανωτέρου” επιπέδου αναγκών. Ο άνθρωπος από τη φύση του είναι ον κοινωνικό. Για την ένταξη και προσαρμογή του στην κοινωνία πρέπει να βρεθεί ο δρόμος “που δεν θα έχει παραμορφωτικές διαστρεβλώσεις στην ανάπτυξη και λειτουργία της προσωπικότητάς του” (Φίλιας, Β., 1986)². Μια ολοκληρωμένη ένταξη και προσαρμογή του στην κοινωνία, περνά μέσα από την αναγνώριση και επιδοκιμασία του από τους άλλους και το ίδιο το άτομο. Η ανάγκη αναγνώρισης και επιδοκιμασίας, κατά το Maslow³,

¹. Coleman, J. C., (1974). *Contemporary Psychology and Effective Behavior*. Foresmen and Company, Glenview, Illinois. Pp. 100.

². Φίλιας, Β., (1986) Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Σύγχρονη εποχή. Αθήνα Σελ. 76.

³ Maslow, A., (1943). “A Theory of human motivation”. *Psychological Review* 50.. pp 370 – 396.

παρουσιάζει δύο όψεις: η πρώτη είναι αυτή που περιλαμβάνει την επιθυμία για δύναμη, επιτυχία, επάρκεια και εμπιστοσύνη προς την κοινωνία, συνοδευόμενη με ανεξαρτησία και ελευθερία και η δεύτερη, είναι αυτή που μπορούμε να αποκαλούμε επιθυμία για φήμη ή κύρος, αναγνώριση, προσοχή και αποδοχή από τους άλλους.

Το αναπτυσσόμενο άτομο, το παιδί, στα πρώτα χρόνια της ζωής του, τα χρόνια του νανουρίσματος, δεν ενδιαφέρεται και δεν μπορεί, άλλωστε δεν είναι ανάγκη της ηλικίας του, να ικανοποιήσει την ανάγκη για αναγνώριση και επιδοκιμασία. Η ελληνίδα μάνα που έζησε φτώχεια, κακουχίες, πολέμους, αγωνιά για το μέλλον του παιδιού της, για τη μόρφωσή του, την ελευθερία του, την αναγνώριση και την επιτυχία του. Δεν θ' ήθελε να ζήσει το παιδί της καταστάσεις και γεγονότα που αυτή έζησε. Γι' αυτό με τα νανουρίσματά της εκφράζει τις επιθυμίες της, τους πόθους, τα όνειρά της, χωρίς χρονικούς περιορισμούς και δυσκολίες. Εκφράζει αυτό που ήθελε αυτή να ζήσει και δεν έζησε και θέλει να το ζήσει το παιδί της. Εκφράζει τις ανικανοποίητες ανάγκες της και δημιουργεί έμμεσα τις κατάλληλες συνθήκες για ένα καλλίτερο μέλλον του παιδιού της. Η αναγνώριση και επιδοκιμασία γίνεται από την ίδια τη μάνα. Καμαρώνει και υπερηφανεύεται για το παιδί της η Ροδίτισσα μάνα :

Υιέ μου , καμαρώνω σε σαν η ελιά το φύλλο ,
 σαν η πλουμίστρα το πλουμί , σαν ο παπάς το γράμμα ,
 σαν η πρωτομαστόρισσα την πρώτη της μαθήτρα¹.

Για τη μάνα από τη Σμύρνη, το παιδί της είναι μάλαμα,
 μέλι και κρύο νερό,

“Τ’ αγόρι μου είναι μάλαμα και το παιδί μου μέλι ,
 το σπλάχνο μου κρύο νερό που πίνουν οι αγγέλοι².

Η μάνα του ελληνικού νανουρίσματος γνωρίζει ότι η αναγνώριση και η επιδοκιμασία του παιδιού της μόνο από αυτή την ίδια δεν είναι αρκετό για την επιτυχία του και την πραγματοποίηση των δικών της επιθυμιών και ότι απαιτείται η αναγνώριση, η αποδοχή και η επιδοκιμασία της κοινωνίας, που προέρχονται μέσα από το χαρακτήρα, την προσφορά, τη μόρφωση, τα πλούτη, την οικογένεια. Αισθάνεται αδύναμη για να του προσφέρει αυτά που σκέπτεται, γι’ αυτό η μάνα από το Άργος εμπιστεύεται τη Μοίρα του, ότι θα του δώσει πλούτη, δόξα και παλάτια:

Κοιμήσου συ μικρούλη μου κι η Μοίρα σου δουλεύει,

¹. Επίμετρο II – Α.4.1

². Επίμετρο II – Α.4.2

παλάτια φτιάνει ν' ανεβείς, χώρα να κατοικήσεις,
κι όλα του κόσμου τα καλά να τα κληρονομήσεις¹.

Η μάνα της Νισύρου εμπιστεύεται τον ύπνο,

.....

τον ύπνον της ανατροφής και της μεγαλοσύνης,
να κοιμηθεί, ν' ανεθραφεί, να καλομεγαλώσει,
να το παντρέψει η μάνα του στις Παναγιάς την τάβλα².

Ενώ, η παργιανή μάνα ξεπερνά το χρόνο, εμπιστεύεται
το παιδί της στον ύπνο και τον παρακαλεί να της το φέρει πίσω
μεγαλωμένο και πετυχημένο με φήμη και δόξα, σ' Ανατολή και
Δύση :

“ ,

μικρό μικρό σου το 'δωκα, μεγάλο φέρε μου το,
μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσι,
και οι κλώνοι του ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση ”³.

Η Χιώτισσα μάνα παρακαλεί το θεό για τύχη και γνώση,

“ ”

¹. Επίμετρο II – Α.4.3

². Επίμετρο II – Α.4.4

³. Επίμετρο II – Α.4.4β

τσαι μου 'παν πως ότ' ο Θεός το βλόγησ' απατός το,
για να 'χει πήχυν το φτερό , καντάρι να 'χει γνώση”¹,

και τον Χριστό και την Παναγιά να το θρέψουν, να μεγαλώσει,
να γίνει καλό παιδί, αλλά και να του δώσουν τύχη και φώτιση
να μάθει γράμματα,

Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει, να θραφεί, καλό παιδί να γίνει.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει”².

Η ικανοποίηση της ανάγκης για αναγνώριση, αποδοχή
και επιδοκιμασία στηρίζεται για την ελληνίδα μάνα στο τρίπτυχο
θρησκεία, οικογένεια, πατρίδα. Και δεν χρειάζονται οι έννοιες
αυτές ρητορείες και στόμφο, για να αφομοιωθούν από το λαό,
αλλά πράξεις γεμάτες συνέπεια και ήθος. Ο απλός άνθρωπος
φτάνει ευκολότερα στις πρωτογενείς αυτές για τη ζωή έννοιες.
Και από την ώρα που θα τις αφομοιώσει, παλεύει και ξεπερνά

¹. Επίμετρο II – Α.4.6

². Επίμετρο II – Α.4.5

κάθε βία και ταυτίζεται, με την πράξη του και με το θάνατό του, με τις ίδιες αυτές έννοιες.

Όλα σχεδόν τα νανουρίσματα κάνουν αναφορά στο Θεό, στην Παναγία, στο Χριστό, στους Απόστόλους, στους τοπικούς προστάτες Αγίους και ζητάει η μάνα να προστατέψουν, να βοηθήσουν, να φωτίσουν και να δώσουν γνώση στο παιδί της:

“Νάνι το κανακάρι μου, το καλογεννημένο,
που το ‘πιασαν οι αντίελοι, στα χέρια μου το δώσαν
τσαι μου ‘παν πως ότ’ ο Θεός το βλόγησ’ απατός του,
για να ‘χει πήχυν το φτερό, καντάρι να ‘χει γνώση”¹.

“.....

να σ’ ερωτούν οι άρχοντες « Τι έχεις τσαι μουρίτξεις ».
Έχω την χάριν αφ’ τον Θιόν τσ’ από την Πάναγίαν,
τσ’ αφ’ το Μεγαλοδύναμο την έχω την αζίαν”².

Για τη μάνα ο γάμος του παιδιού της είναι σταθμός για τη ζωή του, είναι η συνέχεια της οικογένειας, είναι η αναγνώριση από την κοινωνία :

¹. Επίμετρο II – Α.4.6

². Επίμετρο II – Α.4.7

“ κι ο κόρης οπού σ’ έσπερνε
να ιδεί παιδιά ‘πο σένα”¹,

αλλά και το στήριγμά της οικογένειας :

“
κι ο αφέντης οπού σ’ έκανε
να ιδεί καλά ‘πο σένα”².

Ο γάμος είναι στοιχείο αναγνώρισης, επιτυχίας, προόδου
και επιδοκιμασίας για το παιδί της, γιατί η νύφη θα έρθει από
την πόλη,

“Κοιμήσου, γιέ μου πρωτογιέ, και γιέ μου κανακάρη,
κι από την Πόλη κοπελιά θε να ‘ρτει να σε πάρει .

.....”³.

ενώ και άλλες “ κόρες ” με πλούτη θα ήθελαν να το
παντρευτούν:

“

Κοιμήσου, γιέ μου, να τραφείς, γιέ μου, να μεγαλώσεις

¹. Επίμετρο II – Α.4.8

². Επίμετρο II – Α.4.9

³. Επίμετρο II – Α.4.10

και τα προικιά λιμένου σε, κι οι κόρες καρτερού σε”¹ .

Το γάμο του παιδιού της η Παργιανή μάνα, τον κάνει
Μάη και Απρίλη, μήνες της άνοιξης, εποχή της χαράς και της
αναγέννησης της φύσης, με καλεσμένους “ τς
αρχοντιάς τους καλύτερους” και νονούς τους άρχοντες της
περιοχής, τον Σπάνια και την Ρήγαινα,

“

Θα καλέσω και το Σπάνια
να τ’ αλλάξει τα στεφάνια ,
και τη Ρήγαινα την ίδια ,
να τ’ αλλάξ’ τα δαχτυλίδια”².

Η μάνα από την Κέρκυρα, κάνει το γάμο το Πάσχα, ημέ-
ρα χαράς και ελπίδας για μια καινούργια αρχή,

“ Του λεβέντη μου το γάμο
Λαμπριά θα τότε κάμω ,
..... ”³ .

¹. Επίμετρο II – Α.4.10

². Επίμετρο II – Α.4.11

³. Επίμετρο II – Α.4.12

και με καλεσμένους τους προεστούς και τους άρχοντες της
περιοχής και νονό τον “άρχοντα” Σπάνια,

“..... ,
θα καλέσω και το Ράλλη,
τον υγιό του Γκενεράλλη,
θα καλέσω και το Σπάνια
να τ’ αλλάξει τα στεφάνια”¹.

Και στην Αίγινα και την Καλαμάτα η μάνα, Λαμπρή,
κάνει το γάμο του παιδιού της:

“.....
που ν’ κουλούρια, που ν’ αβγ ,
που ‘ναι και παχιά τ’ αρνιά...”².

“.....
που ‘ναι αβγά , που ‘ναι τυριά ,
που ‘ναι καθαρά ψωμιά ,
.....”³ ,

¹. Επίμετρο II – Α.4.12

². Επίμετρο II – Α.4.13

³. Επίμετρο II – Α.4.14

με καλεσμένους :

“

όλο μητροπολιτάδες”¹,

παλικάρια και κοπέλες στολισμένες και “ το βασιλιά κουμπάρο”. Θα είναι καλεσμένοι ο κατής, ο βεζίρης και τα “ τουρκοκόπελλα”, για τις αγγαρίες και προετοιμασίες του γάμου. Ενώ βρίσκει και τον τρόπο η ελληνίδα μάνα να τιμωρήσει τον κατακτητή,

“

θα καλέσω τον κατή,
να σαρώνει την αυλή,
θα καλέσω το βεζίρ ,
να σηκώνει το πισκίρι,
και τα τουρκοκόπελλα,
να πετάν τα κόκαλα”.

“

θα καλέσω το βεζίρη ,
για να κουβαλεί το ρύζι
και τα τουρκοκόπελα ,
να πετάν τα κόκαλα”.

¹. Επίμετρο II – Α.4.13

V. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αυτοπραγμάτωση (επίτευξη ανώτερων στόχων).

“Η ιεραρχία των αναγκών του Maslow φαίνεται να ακολουθεί τον κύκλο της ζωής. Οι ανάγκες του νηπίου είναι εξ ολοκλήρου φυσιολογικές. Καθώς το νήπιο αναπτύσσεται, χρειάζεται ασφάλεια και αγάπη. Στην παιδική ηλικία έχει την ανάγκη των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Ως προέφηβος ανησυχεί για τις κοινωνικές ανάγκες και ως έφηβος ενδιαφέρεται για αναγνώριση και αποδοχή και μόνο στην ώριμη ηλικία και αφού έχουν ικανοποιηθεί οι ανάγκες των τεσσάρων πρώτων σταδίων της ιεραρχίας, ασχολείται με την πραγμάτωση ανώτερων στόχων” (Briner Martin, 1999)¹, και “κάνει αυτό το οποίο μπορεί να κάνει το άτομο” (Maslow, A., 1970)². Γιατί η ανάγκη της αυτοπραγμάτωσης δεν είναι παρά “η επιθυμία του ατόμου να γίνει αυτό που αισθάνεται ότι μπορεί να γίνει” (Gwynne, R., 1997)³.

Η μάνα του ελληνικού νανουρίσματος που στερήθηκε τη μόρφωση, τα πλούτη, την ελευθερία, το δικαίωμα να έχει όνειρα

¹. Martin, B., (1999). Site: curriculum.calstatela.edu/Theorists.

². Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. Harper & Row..

³. Gwynne, R., (1997). Site. Web. utk.edu/gwynne/Maslow.HTM..

και επιθυμίες για τον εαυτόν της, διαμορφώνει το πλαίσιο ζωής για το παιδί της. Ένα πλαίσιο ζωής που περιέχει ό,τι αυτή στερήθηκε. Ικανοποιεί άμεσα τις πρώτες ανάγκες του παιδιού της. Του προσφέρει φροντίδα, αγάπη, ασφάλεια, αγωγή. Ξεπερνά το χρόνο και ρυθμίζει τα του γάμου, ορίζει τα φαγητά και τους καλεσμένους. Μια μάνα λέει πως θα καλέσει όλο τον κόσμο. Άλλη πως δεν θα καλέσει φτωχούς παρά μόνο πλούσιους, “πραματευτάδες” που θα χαρίσουν στο ζευγάρι γρόσια με το “φόρτωμα”. Επίσης το γάμο δεν θα τον ευλογήσουν οι παπάδες αλλά ο ίδιος ο επίσκοπος. Εξάλλου το παιδί της το ονομάζει,

“ του Ρήγα το παιδί, του βασιλιά τα’ αγγόνι

..... ”¹.

Βάζει τα κριτήρια επιλογής της νύφης ή του γαμπρού. “ Ο γαμπρός της κόρης θέλει να’ ναι γιος άρχοντα ή η νύφη του γιου κόρη του Ρήγα από μεγάλο τζάκι, και το σπουδαιότερο , να ’ χει πολλά χρήματα (Τζούλης, Χ., 2000)², γιατί η φτώχεια ερειπώνει και αποσυνθέτει την ψυχή του παιδιού, που τσακίζεται την ώρα που ψάχνει ένα καλό όνειρο για τη θέση του μέσα στον κόσμο:

“

να βρεις και κόρην όμορφη , του ρήγα θυγατέρα ,

¹. Επίμετρο II – Α.5.1

².ο.π., σελ.164.

να 'ν' από ακριβή γενιά κι από μεγάλο σπίτι,
 να 'χει πύργους με μ'λαμα και πύργους με λογάρι
 και βάγες με τα ρεπαντιά να σε παρακρατούσι,
 να φτεροριπιδίζουν τη ν'χτα σαν κοιμάσαι”¹.

Το όνειρό της είναι η επιτυχία του γιου της. Η επίτευξη
 ανώτερων στόχων. Γι' αυτό παρακαλεί το Χριστό και την Πα-
 ναγία να του δώσουν τύχη και φώτιση για να μάθει γράμματα,

“.....

Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
 Να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει”²,

Γιατί θέλει να δει το γιο της “μεγάλο”, να τον δει να γί-
 νεται δάσκαλος,

“Κοιμήσου που να σε χαρώ, που να σε δω μεγάλο,
 που να σε ιδώ στα γράμματα και δάσκαλο μεγάλο.

.....”³.

για να κερδίζει χρήματα και να προσφέρει στο κοινωνικό
 σύνολο. “Η μάνα παρακαλεί το Χριστό και την Παναγία να

¹. Επίμετρο II – Α.5.2

². Επίμετρο II – Α.5.3

³. Επίμετρο II – Α.5.4

γίνει το παιδί της “καλό παιδί”, με μεγάλη φώτιση και φρονιμάδα, να χτίσει σχολεία, για να μάθουν οι φτωχοί γράμματα, μια και οι άρχοντες του τόπου έχουν ξεχάσει την Ελληνική ύπαιθρο. Έτσι η μάνα χαίρεται ότι μπορεί να σταθεί το παιδί της άξιο να καλυτερέψει τις συνθήκες ζωής των παιδιών της ξεχασμένης περιφέρειας”¹, να μπορεί να βοηθήσει τους αδυνάτους, τα ορφανά, να κτίσει εκκλησιές:

Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει, να θραφεί, καλό παιδί να γίνει.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει,
για να τσερδίτζει χρήματα, παντού καλά να κάμνει,
ένα τσαι είκοσι σχολειά μ’ αληθινούς δασκάλους,
να μάθουν γράμματα οι πτωχοί, ανθρώποι να γενούνε,
να μάθουν πως ‘ρφανέψαμεν από τους άρχοντάς μας,
να μάθουν πως ξεχάσαμεν του γένους μας τα φρένα,
πως ο καθείς μας χρεωστεί βοήθειαν να δίνει
εις τα σχολειά, στις εκκλησιες τσαι στα ορφανεμένα”².

¹.Ο.π. Σελ. 160

².Επίμετρο II – Α.5.3

να “κάμει” πολλά σχολεία για να μορφωθούν οι νέοι, για να γίνουν καλοί άνθρωποι, καλοί γονείς, με αγάπη και πίστη στο θεό, την οικογένεια, την πατρίδα,

“.....

χίλια καλά στο γένος μας να κάμε , να τα δώσει
 ν’ αρχίσει από τα γράμματα, να κάμ’ όλο σχολεία,
 να γένουν μάνες Χριστιανές καθώς ο Θιός το θέλει,
 να γένουν τσαι πατέρηδες καθώς μας παραντζέλλει,
 να κάμουνε καλά παιδιά μ’ αισθήματα, με φρένα,
 που σαν πηγαίνουνε αλλού να είναι παινεμένα
 να ξέρουνε τα χρέη των, τα χρέη στους γονιούς των,
 τα χρέη εις το γένος μας τσαι σ’ όλους τους ανθρώπους,
 να κάμνουν δυο, να κάμνουν τρία, να κάμνουνε χιλιάδες,
 χιλιάδες βεργετήματα λογιών τσ’ ανελογάδι,
 που να τ’ αρέσει ο Θεός, να τα παινά ο κόσμος”¹.

Το όνειρο και η επιθυμία της μάνας ήταν η απελευθέρωση της σκλαβωμένης Ελλάδας. Ένα όνειρο και μια επιθυμία που δεν θα μπορούσουν να μείνουν έξω από τα νανουρίσματα. Ανικανοποίητες ανάγκες της μάνας, που γίνονται στόχοι διαπαιδαγώγησης για το παιδί της και σκοπός της ζωής του. Γι’ αυτό

¹. Επίμετρο II – Α.5.5

θέλει ο γιος της να μεγαλώσει, να γίνει παλικάρι, να πάρει το
σπαθί του και το άλογό του και να πάει στον πόλεμο και να
νικήσει τον κατακτητή,

“

να μεγαλώσεις, να γενείς μεγάλο παλικάρι,
να κτενιστείς, να διαρμιστείς, να στολιστείς, ν' αλλάξεις,
ν' αρματωθείς με το σπαθί, με τ' αργυρό κοντάρι,
να καλλικέψεις τ' άλογο που περπατεί και δρέμει,
με τα σελλοχαλίναρα τα χρυσοκεντημένα,
με τ' ασημένια πέταλα και με τα φταρμιστήρια,
που στέκει και χιλιμιντρά στο πέργερο δεμένο.
Να πάγεις εις τον πόλεμο, να λιοντοπολεμήσεις,
μ' ούλους σου τους ακράνηδες, μ' ούλους τους
στρατολάτες
κι εις όποιο πόλεμο βρεθείς, να βγεις κεφαλιωμένος,
να πάρεις χάρες και χαρές, χώρες, χωριά και κάστρα,
.....”¹.

Η μάνα από την ακριτική Καρπάθο θλίβεται να βλέπει
την Κωνσταντινούπολη στα χέρια των Τούρκων, γι' αυτό θέλει
ο γιος της να φθάσει στο ανώτατο αξίωμα, να γίνει πρωθυ-

¹. Επίμετρο II – Α.5.2

πορρωῶς, να πάρει την πόλη και να λεηλοποιήσει στην Αχαιά —
Σοφία,

—
Αντρέα, πλοῦσω να σε 'ω, ως πεθυμῶ ποτα θέλω,
ποτα να σε 'ὅ προεθιπορηγὸ ἀποῶ το Βενιζέλο.
Τοτα την Κωνσταντινούπολη, γιέ μου, να καταπορεύσεις,
αποῶ τα χέρια των Τούρκων να την ελευθερώσεις.
Να πως με το Ελληνικόν, με το σπαθί στο χέρι
ποτα να παρόσεις τα Στενά μέρα το μεσημέρι.
Να τα παρόσεις τα Στενά, να μπαίς μέσα στη Μπόλη,
ποτα θα φωναίς, Αντρέα μου, να σε θαμνάζουν ὄλοι.
Να πάρεις το φουστάνο σου μες στην Αχαιά-Σοφία,
να πάρεις γυῖλη ποτα πεπνῶ, να κάμεις λεηλοποιήν" Π

Μέρος Τέταρτο

1. Συμπεράσματα

Η σκέψη του δημοτικού ποιητή, ειδικά εκεί που το μυθικό στοιχείο παίζει μεγαλύτερο ρόλο, είναι πάντοτε υπερπροσδιορισμένη, έχει δηλαδή πολλαπλές πηγές και πολλαπλά, ποικίλου είδους νοήματα. Παρ' όλα αυτά, παρουσιάζει εξαιρετική συνοχή και ενότητα. Διακρίνεται από τον πλούτο και την επιβλητικότητα των παραστάσεων.

Στο πρακτικό επίπεδο τα νανουρίσματα επιτρέπουν και διευκολύνουν τη μετέπειτα χαρά, αλλά και την αγωνία, τη λαχτάρα της μάνας για την τύχη του παιδιού της. Η μάνα του δημοτικού νανουρίσματος δεν γνωρίζει ψυχολογία και παιδαγωγική, γνωρίζει όμως τι χρειάζεται το παιδί της για να μεγαλώσει. Του προσφέρει απλόχερα την αγάπη, τη στοργή, την φροντίδα. Φροντίζει για τον ύπνο, το φαγητό, την υγεία του (βασικές ανάγκες του παιδιού). Σχεδιάζει το μέλλον του και τις επιτυχίες. Προγραμματίζει τους στόχους και τη θέση του στην κοινωνία.

Στο επίπεδο των ιδεών η σκέψη του δημοτικού ποιητή είναι η μοίρα του ανθρώπου. Ο ανίσχυρος άνθρωπος, αυτό το “τρυφερό και ντελικάτο καλάμι”, όπως τον προσονομάζει κάπου ο Πασκάλ, παίγνιο των θεών και της ειμαρμένης, όπως τον

έβλεπαν οι αρχαίοι τραγικοί, υψώνει εικονίσματα εξορκισμού και εξιλέωσης, για να στεγάσει την πολύπλαγκτη, κατά το Σοφοκλή, ελπίδα.

Ίσως η ίδια η δύναμη της σκέψης και της συγκίνησης του δημοτικού ποιητή εξηγεί και την εξαιρετική ποιότητα της ποιητικής έμπνευσης του. Η ομορφιά και η τελειότητα των νανουρισμάτων φθάνουν σε μοναδικά ύψη. Πολλά νανουρίσματα, φωτεινά και εξαίσια, αποτελούν αριστουργήματα της νεοελληνικής ποίησης.

Στο κοινωνικό επίπεδο η ελληνική παραδοσιακή οικογένεια είναι κλειστό κύτταρο, που τα μέλη του συνδέονται οργανικά μεταξύ τους από αδιάλυτο δεσμό, και που απαιτεί να παραμείνει άθικτο. Στη δημοτική ποίηση των νανουρισμάτων, όπως και στη μυθολογία, η μάνα είναι το πρόσωπο που κυριαρχεί στις συναισθηματικές και τις ηθικές επιπτώσεις της ζωής. Η μάνα είναι η ενσάρκωση του καυμού και της στοργής. Είναι η “χρυσομάνα”, η “χρυσοχέρα” που “τιμονεύει του σπιτιού το καράβι”, αυτή που συμπορεύεται σ’ όλες τις εκδηλώσεις της ζωής του παιδιού της.

Η μάνα είναι περισσότερο ακουμπισμένη στη ζωή, πιστεύει περισσότερο στη ζωή σαν αυτοαγαθό, γιατί μεγάλο μέρος της ζωής της το περνά τρέφοντας και μεγαλώνοντας στα

σπλάχνα της το έμβρυο και ενυφαίνοντας όνειρα για την προκοπή του παιδιού της.

Αλλά και η οικογένεια χρωματίζεται από το συναίσθημα της αλληλεγγύης, της αγάπης και του ολοκαυτώματος. Η οικογενειακή αγάπη είναι η καλύτερη τροφή, στερεώνει τον άνθρωπο στη μικρή ηλικία για να αισθανθεί ότι περιβάλλεται από προστασία, την ώρα που προσπαθεί να τοποθετήσει τον εαυτόν του στο περιβάλλον και να καταλάβει ένα δικό του χώρο ζωής, σκέψης και δημιουργίας. Η οικογενειακή αγάπη ανοίγει όλους τους δρόμους προβληματισμού, σκέψης και ενέργειας. Κυρίως ανοίγει στο μικρό παιδί τον καθαρό ουρανό των ονείρων και τον ήπιο προγραμματισμό της ζωής του.

Μέσα στο κλίμα της οικογενειακής αγάπης σκαριάζεται η “Αργώ”, για να πάνε τα παιδιά προς την Κολχίδα. Σ’ αυτή τη δύσκολη πορεία τα συντροφεύει, τα ενθαρρύνει, τα εμπνέει, τα καθοδηγεί η μάνα.

Αν η αγάπη μένει μέσα στο σπίτι, η ψυχή των παιδιών θα είναι βρύση χαράς και ευτυχίας. Το σπίτι με τη μάνα και τον πατέρα είναι το καλό χωράφι και ο ήπιος χώρος της χαράς και της ευλογίας, που κάθε παιδί τον θεωρεί δικό του. Εκεί, το αγγίζει η αγάπη της μάνας και του πατέρα και του δίνουν

δυνάμεις αθάνατες σαν αυτές που έδωσε η Θέτιδα στο παληκάρι της τον Αχιλλέα.

Έξοχα η δημοτική ποίηση έχει νιώσει αυτή τη σημαντικότητα που εκφράζει η μάνα μέσα στην οικογένεια. Το νανούρισμα από τα μητρικά χείλη είναι το πιο αποτελεσματικό κλειδί που ανοίγει όλες τις πόρτες για την κανονική ψυχοσωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Τα τυπικά νανουρίσματα, που αποσκοπούν προπαντός στο να κοιμήσουν το παιδί, είναι σύντομα και γεμάτα τρυφερούς ήχους και λέξεις. Έτσι, επενεργούν με πλήρη γλώσσα ανάμεσα στη μάνα και το παιδί, μέσα στον αληθινό χώρο της γλώσσας, και οι τρεις αυτοί παράγοντες ενοποιούνται.

Τα νανουρίσματα είναι λειτουργικά τραγούδια, που λέγονται από τη μάνα στο παιδί της, καθώς προσπαθεί να το κοιμήσει. Συγκεντρώνουν, λοιπόν πολύ σπουδαία στοιχεία: μάνα, παιδί, ύπνο, στοιχειακή γλώσσα, ηρεμία και ονειροπόληση, φυγή από την τυπική πραγματικότητα, με λίγα λόγια, τα νανουρίσματα είναι αφορμή για μια ιδιαίτερη μορφή ζωής μάνας – παιδιού, που οργανώνει αρχέγονα και πάντα λειτουργικά στοιχεία. Έτσι, η γλώσσα τους είναι απλή και δυναμική προς κάθε σπουδαία γλωσσική μορφή.

Τα νανοορίσματα κρατούν στο ρυθμό τους μια βασική — στοιχειακή λειτουργία της γλώσσας. Ό,τι λένε, υπάρχει σαν ανάπνευμα του βασικού τους νοήματος που είναι πάντα ρυθμικό. Το νόημά τους είναι ο ίδιος ο ρυθμός, στον οποίο οι ρυθμικές θέσεις (θέσεις των λέξεων στο στίχο), οι τόνοι, οι ήχοι, τα δομικά σχήματα κ.ά., είναι νοήματα. Μ' αυτά η διάθεση της μάνας περνάει στο παιδί κι αυτό κοιμάται. Μάνα και παιδί βρίσκονται στην κυριότητα μέσα στον κόσμο, και η γλώσσα ενοποιεί τα πάντα κι έτσι φτάνει ανάμεσά τους σαν μια εκδήλωση αυτής ενοποίησης.

Μπορούμε να στηρίζουμε με βεβαιότητα ότι με την εργασία μας αυτή γνωρίσαμε τα κυριότερα χαρακτηριστικά των ελληνικών νανοορισμάτων και χαρακτηριστικά σημεία από το πλούσιο ποιητικό στοιχείο που γεμίζει τους στίχους τους. Αλλά το σημαντικότερο κέρδος που αποκομίσουμε είναι ότι μέσα από τις προφερές λαϊκές μελωδίες προορισμένες να αποκοιμίζουν το παιδί, γνωρίσαμε ένα τομέα γεμάτο από την ψυχολογία των μεγάλων. Ένα τομέα γεμάτο από τη γόνιμη ποιητική παρουσία του μητρικού φίλτρου, από τις έννοιες και τους καημούς του ιερού εκείνου προσώπου που βρίσκεται σκομμένο πάνω στην κούνια, που σμίγει τα δάκρυα του και τα χαμόγελά του με τα

δάκρυα και τα χαμόγελα του παιδιού, και που έχει το ζηλευτό προνόμιο ν' ανκούει στο μαγικό όνομα *Μάνα*.

Κλείνοντας την έρευνα γύρω από τα ελληνικά Νανουρίσματα, αυτό που θέλουμε ιδιαίτερα να τονίσουμε είναι η έξοχη αρμονία, η αντιστοιχία και ομολογία που υπάρχει ανάμεσα στο λόγο και στο μέλος, στοιχεία που ενισχύουν το αισθητικό και το κοινωνικό συναίσθημα. Και όπως θα' λεγε ο Σεφέρης, "τα δημοτικά κείμενα (.....) που μλονότι φαίνονται στοιχειώδη, θα χρειάζεται, όσο περνά ο καιρός ολοένα και περισσότερη καλλιέργεια για να δεχτούμε τη διδαχή τους"¹.

Τα χρειαζόμαστε περισσότερο σήμερα, γιατί ο θεσμός της οικογένειας έχει χάσει την παλιότερη συνεκτική και ενοποιό δύναμη. Έρευνες που έχουν γίνει σε παγκόσμια κλίμακα και διάσταση, καταγράφουν ένα γενικό κλυδωνισμό που απειλεί την οικογένεια με αποσύνθεση και κατακερματισμό.

Οι αντιψυχίατροι επίσης, κυρίως ο R. Laiang, ο D. Cooper και ο A. Esterson μιλούν για την καταπίεση που ασκεί η ίδια η οικογένεια στα μέλη της. Ο Cooper² μάλιστα με ένα αναλυτικό και απαισιόδοξο τρόπο βλέπει πως ο θεσμός της

¹. Σεφέρης, Γ., (1984). Δοκίμες, Α'. Ίκαρος. Αθήνα. Σελ. 70.

². Cooper, D., Ψυχιατρική και Αντιψυχιατρική. Μεταφρ., κ. Χατζηδήμου – Ι. Ράλλη, εκδ., Ράππα. Αθήνα, 1974

οικογένειας έρπει σ' ένα τούνελ αυτοκαταστροφής και αυτό-αναίρεσης. Είναι χαρακτηριστικός ο τίτλος ενός από τα σημαντικά του βιβλία "Ο θάνατος της οικογένειας".

Ο *Ronald Laiang*¹ θεωρεί το άτομο μέσα στην οικογενειακή σύνταξη να αισθάνεται αγωνία και ανασφάλεια. Ταυτόσημες είναι οι απόψεις του *Kierkegaard*, του *Heidegger* και του *Jean Paul Sartre*, που υποστηρίζουν πως άτομα μέσα στη μικροκοινωνία της οικογένειας δεν έχουν λειτουργική συμφυΐα μεταξύ τους, αλλά συναντιούνται και συσχετίζονται εξαιτίας του αμφίδρομου φόβου, της αγωνίας και της ενοχής.

Σαν καταστάλαγμα των συμπερασματικών επισημάνσεων μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι μέσα από την ανάλυση και μελέτη του περιεχομένου των νανουρισμάτων ανεδείχθηκε ότι:

1. τα νανουρίσματα πέρα από το ρυθμό και τη μελωδία εμπερι-έχουν στοιχεία που φανερώνουν τους φόβους, τις αγωνίες, τις επιθυμίες και τους προβληματισμούς της μάνας για αγωγή, μόρφωση και οικονομική αποκατάσταση του παιδιού της (επα-λήθευση της υπόθεσης).

2. τα νανουρίσματα πέρα από το ρυθμό και τη μελωδία έχουν στοιχεία που φανερώνουν τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες και ονει-ρα της μάνας, αλλά και την προσπάθειά της να διαμορ-

¹. *Laiang R.*, Διχασμένος εαυτός. Εκδ., Καστανιώτη. Αθήνα 1977

φώσει καταστάσεις και προϋποθέσεις, ώστε να γίνουν πραγματικότητα από το παιδί της (επαλήθευση της 2^{ης} υπόθεσης)

3. το περιεχόμενο νανουρισμάτων εκφράζει τις κοινωνικές και οικονομικές καταστάσεις και τις ανάγκες μιάς συγκεκριμένης εποχής, της εποχής που τραγουδήθηκαν (επαλήθευση της 3^{ης} υπόθεσης).

4. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στο περιεχόμενο των νανουρισμάτων και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για μια διαπαιδαγώγηση του παιδιού της βασισμένη στο τρίπτυχο: θρησκεία, πατρίδα, οικογένεια. Το όνειρο κάθε μάνας είναι να μεγαλώσει το παιδί της, να γίνει καλός άνθρωπος με πίστη στο θεό, με αγάπη για την πατρίδα του, να πολεμά γι' αυτή και να γίνει καλός οικογενειάρχης. Στοιχεία που περιέχονται στα περισσότερα νανουρίσματα και στο επίκεντρο των σκέψεων της μάνας (επαλήθευση της 4^{ης} υπόθεσης).

5. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στις ανάγκες επιβίωσης του παιδιού και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για την ικανοποίησή των. Θέλει η μάνα να εξασφαλίσει στο παιδί της ένα ευχάριστο περιβάλλον και όλες τις απαραίτητες συνθήκες, φροντίδα, αγάπη, στοργή, ασφάλεια, ώστε να γίνει γερό, δυνατό, ψηλό σαν κυπαρίσι, έξυπνο, με σιγουριά για τον

εαυτόν του και αγάπη και ενδιαφέρον για τους άλλους (επαλήθευση της 5^{ης} υπόθεσης).

6. Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στις ανάγκες αναγνώρισης και επιδοκιμασίας του παιδιού και των ενεργειών και προσπαθειών της μάνας για την ικανοποίησή των. Η μάνα αφού με απλοχεριά δώσει αγάπη, στοργή, φροντίδα και ασφάλεια στο παιδί της και το μεγαλώσει, θέλει να το δει δάσκαλο, δεσπότη, πρωθυπουργό, να μάθει γράμματα, να κτίσει σχολεία και εκκλησιές, να αποκτήσει πλούτη και να βοηθήσει τους φτωχούς, στοιχεία επιτυχίας, προόδου, αναγνώρισης και επιδοκιμασίας (επαλήθευση της 6^{ης} υπόθεσης)..

Επίμετρο Ι

1.

*Νάνι, νάνι, το παιδί,
 όσο ν' αποκοιμηθεί,
 Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
 και γλυκά 'ποκοίμισέ τ .
 Σύρ' το πέρα, στα χωράφια,
 να ξυπνάει με τ' αλάφια.
 Σύρ' το πέρα, στα μαντράκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να ξυπνάει με τα πουλάκια.*

Ήπειρος . Γιάγκας Αθ. Χ , 671

2.

*Κοιμήσου, σαββατόλουστο, την Κυριακή αλλασμένο,
 και τη Δευτέρα στο σκολειό σα μήλο μυρισμένο .*

*Νάνι, το πουλί, τ' αηδόν ,
 τ' αλεξανδρινό παγώνι,
 νάνι, νάνι, το κανάρι,
 που το νου μου θα μου πάρει.*

*Πάργα . Αραβαντινός Π. σ. 131 , Β 164
 Γιάγκας Αθ. Χ , αρ. 677*

3.

Του παιδιού μ' εγώ το γάμο
 Μάη κι Απρίλη θα τον κάμω,
 Θα καλέσω νιούς και γέροντες
 αρχοντιάς τους καλυτέρους.
 Θα καλέσω και το Σπάνια
 να τ' αλλάξει τα στεφάνια,
 και τη Ρήγαινα την ίδια,
 να τ' αλλάξ' τα δαχτυλίδια.

**Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 133 αρ.
 172.1**

4.

Κοιμήσου , που να σε χαρεί η μάνα που σ' εγέννα ,
 κι ο κύρης οπού σ' έσπειρε να ιδεί παιδιά 'πό σένα .

Έλ , ύπν' , αγάλ' αγάλι
 στου μικρού μου το κεφάλι,
 έλα, ύπν' , αγκάλιασέ το
 και γλυκ' αποκοίμισέ το.

**Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 132 , Δ 166
 Γιάγκας Αθ. Χ. αρ. 675**

5.

Έλα , ύπνε , κι έπαρέ το ,
 και γλυκαποκοίμισέ το .
 Σύρ' το μες στου Μάη τ' αμπέλι
 και στου Μάη το περιβόλι ,

να του δώσ' ο Μάης λουλούδια
 κι ο περιβολάρης μήλα .
 Νάνι , νάνι , το παιδάκι ,
 που κοιμάται σαν τ' αρνάκι ,
 νάνι , το γλυκό τ' αηδόνι ,
 τ' αλεξανδρινό παγώνι .

*Ιωάννινα . Αραβαντινός Π. , σ. 133 , 175
 Γιάγκας Αθ. Χ. , 681 (στ. 10 αλεξαντρινό)*

6.

Ύπνε, που παίρνεις τα μικρά, έλα, πάρε και τούτο,
 μικρό μικρό σου το 'δωκα, και μεγάλο φέρε μου το,
 μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσ ,
 κι οι κλώνοι του ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση .

Πάργα . Πολίτης Ν.Γ. 148

7.

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου,
 κάτι να σου χαρίσω,
 να σου χαρίσω χάρισμα
 την Άρτα με τα Γιάννενα,
 την Άρτα με τα Γιάννενα,
 τη Χίο με τα καράβια,
 και την Κωνσταντινούπολη
 με τα μαργαριτάρια.

Νάνι, νάνι, να μου κάνει
 και μ' αγγόνια να πεθάνει,
 νάνι, νάνι, ο γιός του Ράλλη
 κι ο γαμπρός του Γκενεράλη .

Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ.131 , 165 Γ.

8.

Κοιμάται το παιδάκι μο ,
 κοιμάται σαν τ' αρνάκι,
 κοιμάται και ψιλό πανί
 γ-υφαίνεται στην Πόλ ,
 κόφτουν του Ρήγα δουλαμά,
 του Πίσκοπου φελόνι,
 κόφτουν για τα Ρηγόπουλα
 ψιλά ποκαμισόπουλα ,
 κόφτουν για το παιδάκι μου
 ποκάμισα ν' αλλάζει .

*Ιωάννινα. Αραβαντινός Π., σ.132, ΣΤ. 168
 Γιάγκας Αθ. Χ. , 682*

9.

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου
 και μοσκαναθρεμμένο μου,
 νάνα του, νανάκια του,
 ύπνος στα ματάκια του
 νάνα του και νάνα του,

να μην το δείρ' η μάνα του,
 να μην το δείρ' η μάνα του
 και το μαλώσει ο τάτας του.

*Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 131 , Α .163
 Γιάγκας Αθ. Χ. , αρ. 674*

10.

*Κοιμάται τ' όμορφο παιδί και πώς να το ζυπνήσω,
 δεν έχω μοσχοκάρυδα να το πετροβολήσω.*

*Κούνια, κούνα τον αθέρα,
 την καλή μου θυγατέρα
 κούνια, κούνα το αρνάκι,
 το γλυκό μου το παιδάκι .*

*Ιωάννινα. Αραβαντινός Π , σ. 132 , Ε. 167
 Γιάγκας Αθ. Χ. , αρ. 683*

11.

*Κουνιέται το γαρίφαλο , κουνιέται και τ' ασήμι ,
 κουνιέται το παιδάκι μου με μια κλωνιά μπρεσίμι,*

*έλα, ύπν', από τη Χίο,
 κοίμισέ μου το μικρό,
 νάνι, νάνι, το παιδάκι,
 το γλυκό μου τ' αηδονάκι
 άσπρο σαν τυρί χλωρό
 και σα ρόδο τρυφερό.*

*Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 132 , Η. 170
 Γιάγκας Αθ. Χ. , αρ. 680*

12.

Ελα Νύπνε μ' και πάρε, γλυκά να το κοιμίσεις
 και μέσ' τον ύπνο του να με το συργιανίσεις.
 Να μου το πας εδώ, να μου το πας εκεί, μέσα σε περιβόλια
 να το γεμίσεις και τις τσέπαις του τριαντάφυλλα και ρόδα.
 Τα ρόδα νάν' της μάνας του, τα κρίνα της νονάς του
 και τ' άσπρα τριαντάφυλλα νάναι της αφεντιάς του.

*Ε. Σαραντή – Σταμούλη. “Από τα θρακικά έθιμα”.
 Θρακικά Α'. 1928. σελ 257*

13.

Κοιμήσου συ μικράκι μου και γω σε νανουρίζω,
 και την κουνίτσα σου κουνώ, γλυκά και σε κοιμίζω
 Σα σε κοιμήσω ύστερα στην Παναγιά σ' αφήνω,
 στην Παναγιά και το Χριστό και στο φύλακ' αγγελό σου,
 για να σε προφυλάγουνε πάν' στο προσκέφαλό σου

*Ε. Σαραντή – Σταμούλη. “ Δημοτικά τραγούδια
 τη; Θράκης. Θρακικά. 1939 σελ.38*

14.

Έλ , γ-ύπνε μ' , πάρε το,
 Πανεγιά μου , κοίμισέ το,
 πάνε το στη Μάη τ' αμπέλια
 και στη Μάη τα τσαγιρέλλια,
 να το δώκ' ο Μάης τριφύλλι
 και η Πανεγιά κουλίκι
 κι ο Χριστός το δεκανίκι.

*Ανατολ. Θράκη. Πετρόπουλος Δ., σ. 143,
ΙΒ Αρχεῖον Θρακικού Θησαυρού 7, 193.*

15.

Ελ , ύπνε, και πάρε το, Χριστέ, 'ποκοίμισέ το,
- πάν' το μες στου Μάη τ'αμπέλι και στου Γιάνν' το περιβόλι
κόψε το ένα σταφύλι, δώσε το κι ένα καρπούζι.
Το σταφύλι να το φάει, το καρπούζι να το παίζει,
να κοιμάται σαν τ' αρνέλ' , να ζυπνά σα μοσχарέλ'.

*Ανατολική Θράκη. Ιωάννου Γ. , 170 Α
Θρακικά Α , Σταμούλη Ελπ. , σ. 138*

16.

Κοιμάται το πουλάκι μου και πώς να το ζυπνήσω,
να πάρω διαμαντόπετρες να το πετροβολήσω.
Αν το ζυπνήσω με νερό, φοβούμαι μην ζυπνήσει,
να το ζυπνήσω με κρασί, φοβούμαι μη μεθύσει.
Θα το ζυπνήσω με φιλί, για να γλυκοζυπνήσει.

*Καστανιές (Θράκης). Πρακτικά Β . Συμποσίου
Λαογραφίας (συλ. Μαμέλη Γ.)*

17.

Κοιμήσου, που να σε χαρώ, που να σε δω μεγάλο,
που να σε ιδώ στα γράμματα και δάσκαλο μεγάλο.
Νάνι, νάνι, το μωρό μου,
να ζυπνά το μοναχό μου .

Μάδυτος (Ανατ. Θράκης).

18.

Η Παναγία και ο Χριστός
κι' οι δώδεκα Ποστόλοι
να σου τη δίδουν την ευκή
καματερή και σχόλη

**Ε. Φραγκάκι, Συμβολή στα Λαογραφικά
της Κρήτης. Αθήνα 1949. σελ. 175**

19.

Ω Παναγία Δέσποινα
και Συ Καλυβιανή μου
και Συ Κερασπηλιώτισσα
βλέπετε το παιδί μου

**Ε. Φραγκάκι, Συμβολή στα Λαογραφικά
της Κρήτης. Αθήνα 1949. σελ. 175**

20.

Κοιμήσου, αγγελούδι μου κι ομορφοκαμωμένο,
κι όποια σε είπεν άσκημο, άσκημα ρούχα ας βάλει,
ασκημονιό να παντρευτεί κι ασκημονιό να πάρει
κι ασκημονιούς κι ασκημονιές η άσκημη να κάμει.

**Κρήτη.Κρητική Εστία 23-27, τεύχος 211 ,
σ. 454 , (Κριάρη αρ. 1)**

21.

΄Πο πάνω από την κλίνη σου τρία δέντρα θα βάλω .
Το 'να να είναι λεμονιά και τ' άλλο κυπαρίσσι
και στο προσκεφαλάδι σου δροσομηλιά με τ' άνθη .

Ε λεμονιά, μη μαραθείς και, κυπαρίσσι, στέκε,
 κι εσύ μηλιά, δροσομηλιά, κράτησε τον αθό σου,
 ν' ανατραφεί ο γιούκας μου να φάει τον καρπό σου .

Κρήτη . Κρητική Εστία , τευχ. 211 , σελ.
 455 ,2

22.

Του παιδιού μου εγώ το γάμο
 μια Λαμπρή θα τότε κάμω,
 που 'ναι αβγά, που 'ναι τυριά,
 που 'ναι καθαρά ψωμιά,
 που 'ν' τα παλικάρια αλέστα,
 για να ρίχνουν τα ντουφέκια,
 οι κοπέλες στολισμένες
 με τις κόκκινες κορδέλες
 θα καλέσω και θα πάρω
 και το βασιλιά κουμπάρο,
 θα καλέσω το βεζίρη,
 για να κουβαλεί το ρύζι
 και τα τουρκοκόπελα,
 να πετάν τα κόκαλα.

Αίγινα . Λαογραφία Γ. , σ. 491 , αρ. 1
 (συλ. Σεφερλή Π.Δ.)

23.

Νάνι, νάνι, στο γάμο του φτωχούς να μην καλέσει,
 μόνον παπάδες τσ' άρχοντες τσ' όλοπραματευτάδες,

να του 'φχονται , να κουβαλούν τσαι όλοι να του φέρνουν
τα γρόσα με το φόρτωμα, τ' άλλα με τα καράβια,
να χτίζει σκίτια υψηλά με τα μαργαριτάρια

Χίος .Καννελάκης Κ. , σ. 212 , αρ. 9

24.

Νάνι , που να σε δώ παπά , που να σε δώ δεσπότη ,
να μπαίνεις τσαι να λειτουργάς, να βγαίνεις να θυμιάτεις
να σ' ερωτούν οι άρχοντες « Τι έχεις τσαι μουρίτεις ».
Έχω την χάριν αφ' τον Θιόν τσ' από την Παναγίαν ,
τσ' αφ' το Μεγαλοδόναμο την έχω την αζίαν.

Χίος . Κανελλάκης Κ. , σ. 212 , αρ.10

25.

Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει, να θραφεί, καλό παιδί να γίνει.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει,
για να τσερδότηξει χρήματα , παντού καλά να κάμνει,

ένα τσαι είκοσι σχολειά μ' αληθινούς δασκάλους,
να μάθουν γράμματα οι πτωχοί, άνθρωποι να γενούνε,
να μάθουν πως 'ρφανέψαμεν από τους άρχοντάς μας,
να μάθουν πως ξεχάσαμεν του γένους μας τα φρένα,
πως ο καθείς μας χρεωστεί βοήθειαν να δίνει
εις τα σχολειά, στις εκκλησιες τσαι στα ορφανεμένα

Χίος . Πολίτης Ν.Γ.
Καννελάκης Κ. , σ.211 , αρ. 5

26.

Νάνι το κανακάρι μου, το καλογεννημένο,
- που το 'πιασαν οι άντζελοι, στα χέρια μου το δώσαν
τσαι μου 'παν πως ότ' ο Θεός το βλόγησ' απατός του,
για να 'χει πήχυν το φτερό, καντάρι να 'χει γνώση,
χίλια καλά στο γένος μας να κάμει, να τα δώσει
ν' αρχίσει από τα γράμματα, να κάμ' όλο σχολεία,
να γένουν μάνες Χριστιανές καθώς ο Θιός το θέλει,
να γένουν τσαι πατέρηδες καθώς μας παραντζέλλει,
να κάμουνε καλά παιδιά μ' αισθήματα, με φρένα,
που σαν πηγαίνουνε αλλού να είναι παινεμένα
να ξέρουνε τα χρέη των, τα χρέη στους γονιούς των,
τα χρέη εις το γένος μας τσαι σ' όλους τους ανθρώπους,
να κάμνουν δυο, να κάμνουν τρία, να κάμνουνε χιλιάδες,
χιλιάδες βεργετήματα λογιών τσ' ανελογάδι,
που να τ' αρέσει ο Θεός, να τα παινά ο κόσμος .

Χίος . Καννελάκης Κ. , σ. 212 , αρ.9

27.

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, όμορφε διωματάρη,
για να γληγοροκοιμηθείς και για ν' αργοζυπνήσεις,
να μεγαλώσεις, να γενείς μεγάλο παλικάρι,
να κτενιστείς, να διαρμιστείς, να στολιστείς, ν' αλλάξεις,
ν' αρματωθείς με το σπαθί, με τ' αργυρό κοντάρι,

να καλλικέψεις τ' άλογο που περπατεί και δρέμει,
 με τα σελλοχαλίναρα τα χρυσοκεντημένα,
 με τ' ασημένια πέταλα και με τα φταρμιστήρια,
 που στέκει και χιλιμιντρά στο πέργερο δεμένο.

Να πάγεις εις τον πόλεμο, να λιοντοπολεμήσεις,
 μ' ούλους σου τους ακράνηδες, μ' ούλους τους στρατολάτες
 κι εις όποιο πόλεμο βρεθείς, να βγεις κεφαλιωμένος,
 να πάρεις χάρες και χαρές, χώρες, χωριά και κάστρα,
 να βρεις και κόρην όμορφη, του ρήγα θυγατέρα,
 να 'ν' από ακριβή γενιά κι από μεγάλο σπίτι,
 να 'χει πύργους με μ'λαμα και πύργους με λογάρι
 και βάγες με τα ρεπαντιά να σε παρακρατούσι,
 να φτεροριπιδίζουνσι τη ν'χτα σαν κοιμάσαι.

*Κάρπαθος. Πετρόπουλος Δ., σ. 147, αρ. 8
 Θέρος Άγις, σ. 134, αρ. 58 (στα ακριτικά*

28.

Τσοιμήσου, παλικάρι μου, τσοιμήσου, κάμε νάνι,
 με τον αφέντη το Χριστό τσαι με τον Αϊ-Γιάννη.
 Ως σ' αγαπώ να σε χαρώ τσ' ως θέλω να μου ζήσεις
 τσ' ως σ' έχω μέσα στην καρδιά να μου πολυχρονίσεις.

Αντρέα, πλούσιο να σε 'ω, ως πεθυμώ τσαι θέλω,
 τσαι να σε 'ώ πρωθυπουργό ωτσά το Βενιζέλο .
 Τσαι την Κωνσταντινούπολη, γιέ μου, να κατορτώσεις,
 αφού τα χέρια των Τουρκώ να την ελευτερώσεις.
 Να πας με το Ελληνικό, με το σπαθί στο χέρι

τσαι να περάσεις τα Στενά μέρα το μεσημέρι.
 Να τα περάσεις τα Στενά, να μπείς μέσα στη Μπόλη,
 τσαι θα φανείς, Αντρέα μου, να σε θαμάζουν όλοι.
 Να πάρεις το φουσάτο σου μες στην Αγια-Σοφία,
 να πάρεις ψάλτη τσαι παπά, να κάμεις λειτουργία .

**Κάρπαθος . Μιχαηλίδης-Νουάρος Μ.Γ.
 Λαογρ.Συμμ. Καρπάθου, τομ. Α σ.106**

29.

Όπου μου το 'πεν άσχημο
 τ' άγουρο δαμάσκηνο,
 τσ' όγοιος δε μου τ' αγαπά
 πέντε μέρες να 'ν' κακά,
 τσ' έξι να ψυχομαχεί,
 στους εφτά να σηκωθεί
 να φάγ' αχλάδα να πνιγεί.

Χίος . Κανελλάκης Κ. , σ. 210 , αρ. 3

30.

Όποιος μου το 'πεν άσχημο να σπείρει μη γιωργίσει ,
 ξυλοκαρπιά στ' αλώνι του και μόδι να γιψργίσει
 κι από το μόδι να χρουστά τα τέσσαρα καφίζια
 και του γειτόνου του ψωμί και του δασκάλου πίτα .

Νίσυρος . Σακελλαρίδης Κ.Ο. , σ. 117 αρ. 91

31.

Κόρη που σ' είπεν άσκημη, ρούχ' άσκημα να βάλει,

μην κατελύσει τα φορεί, μη δει τους αλιμένει,
 πολυδοντιά στο σπίτι της και μόδιν ο σωρός της,
 κι από το μόδι να χρωστά ανάμισι πινάκι,
 και τον παπά μια λειτουριά και το βοσκό μια πίτα.

Ρόδος . Γνευτός Π. , 7

32.

Κόρη που σ' είπεν άσκημο, άσκημα ρούχ' ας βάλει,
 μην κατελύσει τα φορεί, μη βάλει τα λιμένει.
 Πολυδοντιά στο σπίτι της και μό(δ)ιν ο σωρός της.
 Κι αφού το μό(δ)ι να χρωστεί τ' ανάμισι πινάκι,
 και του μπαμπά μια λειτριγιά και του βοσκού μια πίτα.

*Κάρπαθος . Baud-Bovy S. τόμ. Β ,
 αρ. 10*

33.

Όποιος μου το 'πεν άσχημο, άσχημα ρούχα ας βάλει,
 μην κατελύσει τα φορεί , μη δει όσα λιμένει ,
 μη φά' του Μά' κιτριάγγουρο , τον Αύγουστο σταφύλι
 κι απ' Αύγουστο ως Αύγουστο κακούς Αυγούστους να 'χει
 πολυδοντιά στο σπίτι του και μόδι ο σωρός του
 κι από το μόδι να χρουστά τα τέσσερα καφίζια
 και του Χριστού μια λουτρονιά και του βοσκού μια πίτα .

*Νίσυρος . Σακελλαρίδης Κ.Ο. , σ. 118 ,
 αρ. 92*

34.

Έλα, γέρο, Αϊ-Λια,
 να κοιμίσεις τα παιδιά.

Είμαι γέρος, δεν μπορώ ..
 να κατέβω το βουνό.
 Φώναξε την Παναγιά,
 που γνωρίζει 'που παιδιά.
 Νάνι, νάνι, νάνι,
 κι όπου το πονεί να γιάνει .
 Έλα, ύπνε, 'που τα δάση,
 φέρ' του ύπνο να χορτάσει.

Σάμος. Λαογραφία IS, σ.228, 10
 (Βρόντη Αν.)

35.

Ύπνε μου στα ματάκια σου
 η γεια μου στο κορμί σου
 κι' η Παναγιά η Χρυσοπηγή
 να 'ναι πάντα μαζί σου

Α. Κανακάρης, " Λαογραφικά της
 Σίφνου: Τραγούδια αγάπης –
 Νανουρίσματα" (1968) , σελ.637

36.

Παναγιά μου Βαγγελίστρα,
 γλέπε μού το μέραν νύχτα
 Έλα, Παναγιά Μεάλη,
 του παιδιού μου το κεφάλι
 Παναγιά μου Χαρτωμένη
 μια 'σαι μέσ' στην Οικουμένη

Σ. Καρανικόλας, "Συμαϊκά λαογραφήματα", Λαογραφία, ΙΖ': Β' (1958).
Σελ.428.

37.

Χήνα μου, άπλωσ' τα φτερά να πλύνω του παιδιού μου,
αϊτέ μου, τα φτερούγια σου ν' απλώσω τ' αγοριού μου,
και συ, αηδόني μου χρυσό, στην κούνια να καθήσεις,
με τη γλυκιά σου τη φωνή να μου το νανουρίσεις,
και σαν το ιδείς να κοιμηθεί, τα μάτια του να κλείσει,
τρέξε τον ύπνο φώναζε να μου το σεργιανίσει.
Έλα, ύπνε, και πάρε το, πάν' το στα περιβόλια
και γέμισε τους κόρφους του τριαντάφυλλα και ρόδα,
τα ρόδα θα είν' της μάνας του και τ' άνθη του κυρού του
και τα χρυσά τριαντάφυλλα θα είναι του νονού του.

Σάμος. Ν. Πολίτης

38.

Έλα, ύπνε, έπαρέ το
και γλυκά αποκοίμισέ το,
πάρε το στου Μάη τ' αμπέλι
και στου Μάη το περιβόλι,
να του δώσει ο Μάης μήλα
κι ο περιβολάρης κίτρα .

Κέρκυρα . Μαρτζούκος Γ.Κ. 1

39.

Έλα, ύπνε, κοίμισέ το
 κι όπου θέλεις πήγαινε το,
 πάν' το εδώ, πάν' το εκεί,
 πάν' το στ' αγά την αυλή.
 Να του δώσ' αγάς λεμόνι
 κι η αγάδαινα κυδώνι,
 κι η μικρή αγαδοπούλα
 τα φλουριά με τη σακούλα.

Σάμος . Λαογραφία ΚΗ , σ. 372,2
 (συλ. Αγγελινάρα Γ.Κ.)

40.

Λουλούδια, λουλουδάκια, έπαρτέ με εκεί πέρα,
 να ιδώ τη θεία Ροδινή, τη μάνα μου φεγγάρι,
 να ιδώ και τον αφέντη μου στους κάμπους καβαλάρη,
 που λουλουδίξει η σκούφια του και λάμπουν τ' άρματά του
 κι ένα μικρό γαρούφαλο τριγύρω στα μαλλιά του .

Κέρκυρα . Μαρτζούκος Γ.Κ. , 2

41.

Έλα, ύπνε, έλα γεια,
 ελα, Χριστέ και Παναγιά.
 Νάνι, νάνι, νάνι του,
 ωσπου νάρτ' η μάνα του
 απ' το Δαφνοπόταμο
 κι 'πού το γλυκό νερό

να του φέρει λούλουδα,
λούλουδα, τριαντάφυλλα
κι μοσκογαρίφαλα .

*Σάμος. Λαογραφία IS, σ.228,11(συλ.
Βρόντη Αν.)*

42.

*Κι αμ μου το φέρεις , ύπνε μου τρείς χώρες σου χαρίζω ,
τημ Πόλημ με το Γαλατάν , τηχ Χιομ με τα γαλούνια
και τηγ Κωνσταντινούπολημ με τα καλά της ούλα .*

*Ρόδος .Λαογραφία Β. , σ. 455,4 (συλ.
Παπαϊωάννου Γ.)*

43.

*Ύπνε μου, πάρε το παιδί και πάλι φέρε μού το .
Σαν μου το φέρεις, ύπνε μου, τρείς χώρες σου χαρίζω
τη Βενετιά με τα φλουριά, τη Χίο με το λουάρι
και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι.*

*Όλυμπος (Καρπάθου) . Λαογραφία ΚΔ , σ.
238,1*

44.

*Νάνα, νάνα, νάνα,
οσο να 'ρθει η μάνα,
να σου φέρει πέντε αβγά,
πέντε αβγά, πέντε πουλιά,
και την κότα την παλιά,
να τη φάς τ' αποταχιά*

και τ' αρνί το κατσαρό,
να το τρώς το δειλινό.

*Αργυράδες (Κερκύρας) , Λαογραφία Ι , σ.
34 ,109 (συλ. Μ.Ι.)*

45.

Έπαρ' το, ύπνε, έπαρ' το και πάλε φέρε με το,
μημ με το φέρεις μοναχό, μόνο με τον υγιό σου .
Κι αν δε θέλει ο γιούκας σου, στείλε το μαθητή σο ,
κι αν δε θέλει ο μαθητή , φέρ' το ο απατός σου,
να σε χαρίσω μάλαμα, ασήμι και λοάρι
και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι.

*Ρόδος. Λαογραφία ΙΑ , σ. 577 (συλ.
Βρόντη Α.)*

46.

Κι αν με το πάρεις, ύπνε μου, τρεις χώρες σε χαρίζω.
Τρείς χώρες με τε τρία χωριά και τρια μοναστηράκια.
Μες στα χωριά να κάθεται, στις χώρες να κοιμάσαι,
και στα μοναστηράκια σου να ψαλλολειτουργάσαι.

Ρόδος . Γνευτός Δ. , 6

47.

Να μου το πάρεις, ύπνε μου, τρεις βίγλες θα του βάλω,
τρεις βίγλες, τρείς βιγλάτορες, κι οι τρείς αντρειωμένοι .
Βάλω τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους,
τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου .
Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός αποκοιμήθη

κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός στις μάνας του πηγαίνει .

Γιέ μ' , που σουν χτες, που σουν προχτές, που 'σουν
την άλλη νύχτα ;

Μήνα με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι,

μήνα με τον αυγερινό , που 'μεστ' αγαπημένοι.

Μήτε με τ' άστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι,

μήτε με τον αυγερινό, οπού 'στ' αγαπημένοι,

χρυσόν υγιόν εβίγλιζα στην αργυρή του κούνια .

Χίος . Πολίτης Ν.Γ. ,149

48.

Μωρό μου , στο βαβάλις σου τρία δέντρα θα φυτέψω ,

εις την ζερβής σου φοινικιάν , εις τηδ δεξιά σου δάφνη

κι απάνω στο κεφάλις σου τριανταφυλλιάμ με τ' άνθη .

Ρόδος . Λαογραφία Β. σ. 455,2
(συλ. Παπαϊωάννου Γ.)

49.

Παιδάκι μου, στην κούνια σου τρία δέντρα θα φυτέψω.

Το 'να να λέσι μυρσινιά, τ' άλλο να λέσι δάφνη,

το τρίτο το καλύτερο τριανταφυλλιά με τ' άνθη.

Να σείει άνεμος τη μυρσινιά κι η μυρσινιά τη δάφνη,

Κι η δάφνη την τριανταφυλλιά, να σε ραντίζουν τ' άνθη.

Ρόδος . Γνευτός Π.

50.

Νάνι , του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι,

που 'ρτε 'που την Ανατολή το πετροχειλιδόνι,

που ' κατσε κι εκελάδησε στις κόρης μας τη ζώνη.

*Ρόδος. Λαογραφία ΙΑ , σ.578 (σουλ.
Βρόντη Α.)*

51.

Νάνι, νάνι θέλ' να κάνει .
Νάνι, του ρήα το παιδί,
του βασιλιά τ' αγγόνι,
τζ' άλλη μάνα το γέννησε
τζ' άλλη το νανουρίζει.
Νάνι, νάνι θέλ' να κάνει
τζ' όπου το πονεί να γιάνει.

*Δωδεκάνησα . Λαογραφία ΙΖ , σ.
28 2.α (σουλ. Νοτοπούλου Δ.)*

52.

Υιέ μου, καμαρώνω σε σαν η ελιά το φύλλο,
σαν η πλουμίστρα το πλουμί, σαν ο παπάς το γράμμα,
σαν η πρωτομαστόρισσα την πρώτη της μαθήτρα

Ρόδος . Γνευτός Π .

53.

Του λεβέντη μου το γάμο
Λαμπριά θα τότε κάμω,
θα καίέσω νιούς και γέροντες
και παπαδοκαλογέροντες,
θα καίέσω και το Ράλλη,
τον υγιό του Γκενεράλλη,
θα καίέσω και το Σπάνια
να τ' αλλάξει τα στεφάνια .

Αργυράδες (Κερκύρας).
Λαογραφία I, σ. 34, αρ. 112

54.

Κοιμήσου, γιέ μου πρωτογιέ, και γιέ μου κανακάρη,
κι από την Πόλη κοπελιά θε να 'ρτει να σε πάρει.
- Κοιμήσου, γιέ μου, να τραφείς, γιέ μου, να μεγαλώσεις
και τα προικιά λιμένου σε, κι οι κόρες καρτερού σε.

Κως. Σπυριδάκης Γ.Κ.
Περιστέρης Σ.Δ., σ.383

55.

Κι α δε φάουν κι αν δεν ιρθούν κι α δε κάμουν χαδάκια
κι α δε μαλαματώσουνι τ' Αι-Γιώργη τα σουκάκια,
τη κόρη μου δε παίρνουνι πόχει γλυκά ματάκια.

Σάμος. Δημητρίου Ν, σ.259, αρ.
28

56.

Εγώ την πρωτοκόρη μου, αν έρτου, δεν τη δίνω,
κι αν έρτου, δεν την ευλογώ και δεν την επαντρεύω,
κι αν δεν υπάν κι αν δεν ερτούν κι α δε διπλοσκοντάψουν
κι α δε μου φέρουν άλογο να μου την καλλικέψου(ν),
να βάλουν και το σιζατέ να μου τη σεριανίσου,
να φέρουν και της της φλουριά με το πανιέρι,
να φέρουν και τ' αφέντη της τρικούβερτο καράβι,
να 'ναι ν-η πλώρη μάλαμα κι η πρύμη όλ' ασήμι,
να 'χει πανιά μεταξωτά κι αντένες ασημένιες,
να 'χει και ναύτες διαλεχτούς, Κασιώτες και ν-Υδραίους,
και πάλι ναι και πάλ' οχί και πάλι δεν τη δίνω.

Δωδεκάνησα . Λαογραφία ΚΗ ,
σ.172 (Μ. Μιχαηλίδη (κληρονο-
μικόν έθιμον των κανακάρηδων)

57.

Νάνι του , που να μου θραφεί , να μου γενεί μεγάλο ,
Να μου γενεί τσαι της παντρείας τσαι τ' αρραβωνιασμάτου,
να το βλογήσ' επίσκοπας, να του 'φχηθούν παπάδες,
να πιάσουν τσαι τα στέφανα οι πρώτοι βασιλιάδες.

Χίος . Κανελλάκης Κ. , σ. 211 αρ. 6

58.

Νάνι, νάνι, στο γάμο του να βρέχει, να χιονίζει,
τα χιόνι ' αλεύρια να γενούν τσ' οι πέτρες παξιμάδια,
τσαι όλα τα χώματα της γης ατίμητα πετράδια

Χίος.Κανελλάκης Κ. , σ. 211 , αρ. 7

59.

Νάνι του, κι στου γάμου του θα βρέχει, θα χιονίζει .
Να 'νι τα χιόνια αλεύρια κι τα πουτάμια λάδια,
κι του νιρό γλυκό κρασί να πουν τα παλικάρια

Σάμος. Δημητρίου Ν., σ.259, αρ.24

60.

Νάνε το, που να κοιμηθεί τον ύπνον της υγείας του,
τον ύπνον της αναθροφής και της μεγαλοσύνης,
να κοιμηθεί, ν' ανεθραφεί, να καλομεγαλώσει,
να το παντρέψει η μάνα του στις Παναγιές την τάβλα,
τα γίδια μύρια να γενούν κι οι πάχνες πιταρίδια
και του κατέργου τα κουπιά να γίνουνσι κουτάλια
κι η θάλασσα γλυκό κρασί να πούν τα παλικάρια .

Νίσυρος . Σακελλαρίδης Κ.Ο. , σ.
117 , αρ. 90

61.

Νάνι, νάνι, στο γάμο του να σφάζουν τρία βουδάτσια,
Το 'να να τρών' οι άρχοντες τσαι τ' άλλο οι παπάδες,
- Το τρ'το το καλύτερο οι μητροπολιτάδες.

Χίος .Κανελλάκης Κ. , σ. 211 αρ. 8

62.

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, όμορφε, διωματάρι,
για να γληγοροκοιμηθείς και για ν' αργοζυπνήσεις,
να μεγαλώσεις, να γενείς μεγάλο παλικάρι,
να κτενιστείς, να διαρμιστείς, να στολιστείς, ν' αλλάξεις,
ν' αρματωθείς, με το σπαθί, με τ' αργυρό κοντάρι,
να καλικέψεις τ'άλογο, που περπατεί και δρέμει,
με τα σελοχαλίναρα τα χρυσοκεντημένα,
με τ'ασημένια πέταλα και με τα φταρνιστήρια,
που στέκει και χιλιμιντρά, στο πέργερο δεμένο.
Να πάγεις εις τον πόλεμο, να λιοντοπολεμήσεις,

Μ' ούλους σου τους ακράνηδες, μ' όλους τους στρατη-λάτες
κι εις όποιον πόλεμο βρεθείς, να βγείς κεφαλιωμένος,
να πάρεις χάρες και χαρές, χώρες, χωριά και κάστρα,
να βρείς και κόρην όμορφη, του ρήγα θυγατέρα,
να' ν' από ακριβή γενιά κι από μεγάλο σπίτι,
να' χει πύργους με μάλαμα και πύργους με λονάρι
και βάγιες με τα ρεπαντιά να σε παρακρατούσι,
να φτεροριπιδίζουν τη νύχτα σαν κοιμάσαι.

**Βασική βιβλιοθήκη, τόμος 47.
Κάρπαθος**

63.

Κοιμήσου φώς μου, κι ο Χριστός σου παραστέκει πλάϊ,
κοιμήσου κι η μανούλα σου την κούνια σου κουνάει.
Την κούνια σου την έστρωσα με μαλακό σεντόνι,
που το 'πλυναν και το 'καναν νεράϊδες σαν το χιόνι,
στο πάπλωμά σου κέντησα αϊτούς να σε στολίζουν,
σου κέντησα μια Παναγιά στ' αχνό προσκέφαλό σου
κι ακόμα την Αγιά Σοφιά να 'χεις στο μαγουλό σου.

**Β.Δ Αναγνωστόπουλος. Ανθολογία.
Καρδίτσα**

64.

Έχω κόρη έχω πίκρα
γιατί μου ζητάνε προίκα.
Θα της δώσω για σεντούκι
της χελώνας το καβούκι.
Θα της δώσω για λεφτά
ένα κόσκινο κουκιά.

**Μ. Μιχαήλ – Δέδε. Δημοτικά
τραγούδια. Αθηναϊκά**

65.

Φύσα αεράκι δροσερό μες στων δεντρών τα φύλλα,
Πάρε τα ρόδα των ανθών κι απ' τη μηλιά τα μήλα,
Και φέρ' τα στο παιδάκι μου, ιδέστε και πως κάνει,
Ήσυχο νάνι – νάνι.

Άνοιξε νυχτολούλουδο, άνοιξε και μην κλείσεις,
 Την όμορφή σου μυρωδιά, ώσπου να την (ε) χύσεις,
 Για ιδέστε πώς κάνει, ήσυχο νάνι – νάνι.

Νάνι – νάνι – νάνι του ώσπου να 'ρθει η μάνα του,
 απ'το δαφνοπόταμο κι από την κρυοβρύση,
 θα μας φέρει λούλουδια, λούλουδα τριαντάφυλλα
 και μοσχογαρύφαλλα.

*Από το βιβλίο του Δ. Ράπτη.
 Δημοτικά τραγούδια Πρέβεζας*

66.

Έα, ύπρε του γιαού
 τσαι δροσιά του Μαλεβι ,
 τσαι γλυκά απομπακτσέ-νι,
 ταν ημέραν ζύπνητσέ – νι,
 ως να μόλλη ο αφέγγη σοι,
 να νι φέρει τα καούδια,
 τα νυρίζοντα λαλούδια.

*Κυνουρία . Λαογραφία Γ. ,σ. 494 ,1
 (συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

67.

Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
 και γλυκά αποκοίμισέ το,
 ώσπου να 'ρθει ο τάτας του
 κι ο καλός ο μπάρμπας του.
 Να του φέρει κάτι τι,

λουκουμάκια στο χαρτί.
 Να του φέρει κάτι κάτι ,
 ζαχαράτα στο κουτάκι .
 Έλα , ύπνε , από την Πάτρα
 κι αποκοίμα μου την πάπια .
 Έλα , ύπνε , απ' την Αθήνα
 κι αποκοίμα μου την χήνα .
 Έλα, ύπνε , από την Πόλη
 κι αποκοίμα μου την κόρη.
 Έλα, ύπνε, από την Χίο
 κι αποκοίμα μου το γιο.

*Ηλεία . Λαογραφία ΙΕ , σ. 265,2
 (συλ. Ψυχογιού Ντ. Δ.)*

68.

*Κοιμήσου και σαν σηκωθείς κάτι θα σου χαρίσω ,
 τη Σμύρνη και τη Βενετιά , τη Χίο με τα καράβια ,
 και την Κωνσταντινούπολη μ' όλα τα παλικάρια .*

*Άργος . Λαογραφία Γ. , σ. 493
 (συλ. Σεφερλή Π.)*

69.

*Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι,
 κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιός που θα σε πάρει.
 Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
 στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου .
 Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη,
 και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι
 στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγώνι.*

Νάν , του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόν .

Κοιμήσου και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγκάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μες στην κούνια σου και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η Δέσποινα να είναι συντροφιά σου.

Πελοπόννησος . Πολίτης Ν.Γ. ,153

70.

Κοιμήσου , χαϊδεμένο μου , κι εγώ σε νανουρίζω ,
κι εγώ την κούνια σου κουνώ και σε αποκοιμίζω .

Έλα, ύπνε, από την Πόλη
κι αποκοίμισε τ' αγόρι,
έλα, ύπνε, από τη Χίο
κι αποκοίμισε το γιο.

*Άργος . Λαογραφία Γ. , σ. 493,5
(συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

71.

Κοιμάτ' ο ύπνος στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια,
Κοιμάται το παιδάκι μου στις μάνας του τα χάδια.

Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
κι ελαφρά 'ποκοίμισέ το .

*Άργος . Λαογραφία Γ. , σ. 493 , αρ.
6 (συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

72.

Κοιμάται ο ήλιος στα βουνά κι η πέρδικα στα κλώνια,
κοιμάται και ο Δράκος μου σε φουρφουρί σεντόνια.
Κοιμάται ο ήλιος στα βουνά κι η πέρδικα στα πλάγια,
κοιμάται κι η Δρακούλα μου στ' αφράτα μαξιλάρια.

*Ηλεία . Λαογραφία ΙΕ. , σ. 265 ,
αρ. 4 (συλ. Ψυχογιού Ντ.)*

73.

Του παιδιού μου εγώ το γάμο
μια Λαμπρή θελά τον κάμω,
μια Λαμπρή, μια Κυριακή,
μια χαρούμενη γιορτή,
που ν' κουλούρια, που ν' αβγά,
που 'ναι και παχιά τ' αρνιά.
Θα καλέσω καλεστάδες
ολο μητροπολιτάδες,
θα καλέσω τον κατή,
να σαρώνει την αυλή,
θα καλέσω το βεζίρη,
να σηκώνει το πισκίρι,
και τα τουρκοκόπελλα,
να πετάν τα κόκαλα.

*Καλαμάτα . Λαογραφία Α , σ.414
(συλ. Φοίφα Ν.Δ.)*

74.

Κοιμήσου συ μικρούλη μου κι η Μοίρα σου δουλεύει,
παλάτια φτιάνει ν' ανεβείς, χώρα να κατοικήσεις,
κι όλα του κόσμου τα καλά να τα κληρονομήσεις.

*Άργος. Λαογραφία Γ., σ. 493, αρ. 7
(συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

75.

Κοιμήσου , καλορίζικο και καλοτελειωμένο ,
που σ' έχ'αφέντης ο Χριστός καλά μελετημένο .

Κοιμήσου , που να σε χαρεί η μάνα που σε γέννα
 κι ο αφέντης οπού σ' έκανε να ιδεί καλά 'πό σένα .
 Ο ύπνος μου στα μάτια σου και η γεια μου στη χαρά σου
 και η αγρυπνιά σου μετ' αμέ να κάνουν τα προικιά σου .
 Ο ύπνος τρέφει τα παιδιά και η γειά τα μεγαλώνει
 και η κυρά η Παναγιά τα καλοξημερώνει .

Πελοπόννησος. Ιωάννου Γ., σ.
 265, 169^Α Λελέκος Μ. ,Επιδόρπιον
 Α , σ. 122

76.

Το παιδί μου πάει στην Αίνο
 Λεμονάκια φορτομένο, το παιδί μου
 Το παιδί μου πάει στην Πάρο
 Ποιόν θα στείλω να το πάρω;
 Στέλνω τα χελιδονάκι,
 που' είναι γρ' ηγορο πουλάκι
 στέλνω βάρκα με κουπιά,
 παλικάρια διαλεχτά,
 να τραβάνε τα κουπιά,
 να το πάνε στα νησιά
 που' είναι τα γλυκα κρασιά.

Πελοπόννησος, Β.Δ.
 Αναγνωστόπουλος. Ανθολογία

77.

Αν κοιμηθείς , πουλάκι μου , τρεις χώρες σου χαρίζω ,
 τρεις χώρες και τρία χωριά , τρία μοναστηράκια .

Μες στα χωριά να κάθεται , σσι χώρες να κοιμάσαι
και στα μοναστηράκια σου πα να ξεμολογάσαι .

Σμύρνη. Μικρασιατικά Χρονικά 2,
σ. 371 , 10.

78.

Μην κλαις, πουλί, μην κλαίς, αρνί μ', κι εφτάς κι εμέν κ
σαν κλαις εσύ, κλαίγω κι εγώ, κλαίει κι ο κόσμος όλον .

Κοτύωρα (Πόντου). Θέρος Άγης ,
B, σ. 129 , αρ. 617

79.

Έλα ύπνε μου , πάρε το και φέρ' το με τη γεια του
και φέρ' το με τα κάλλη του και με την ομορφιά του .
Νάνι, που το 'σπερνε αϊτός και που το εγέννα χήνα
και που το κοιλοπόνναε μια χρυσοκαρδερίνα .
Τ' αγόρι μου είναι μάλαμα και το παιδί μου μέλι,
το σπλάχνο μου κρύο νερό που πίνουν οι αγγέλοι.

Σμύρνη. Μικρασιατικά Χρονικά 2,
σ.371 , αρ. 12

80.

Κάτω στο βαθύ τον κάμπο
Κάνουν τα καβούρια γάμο
Κι' οι χελώνες πανηγύρι
Κι ο σκαντζόχοιρος ο ρήγας
Κάθεται στο κρεββατάκι,
Κάνει της αχιλώνας μάτι :
-Βρε σκαντζόχοιρε, βρε ρήγα
Τι με ζήλεψες εμένα,
τα ποδάρια τα σκασμένα

το λαιμό το σκουριασμένο

*Τρίκαλα. Β.Δ. Αναγνωστόπουλος.
Ανθολογία*

81.

*Αγια-Μαρίνα, κοίμισ' το
κι Αγια-Σοφιά, νανούρισ' το,
έπαρ' το, πέρα γύρισ' το,
να δει τα δένδρη πώς ανθούν,
και τα πουλιά πώς κιλαδούν
και πάλε σράφου, φέρε το,
μην το γυρέψ' ο κύρης του
και δείρει τους βαϊλους του,
μην το γυρέψ' η μάνα του,
και κλάψει και χολικιασθεί
και πικραθεί το γάλα της .*

Κύπρος .Fauriel CI. ,σ. 338,3

82.

*Νανά, νανά το γιούδι μου
και το παλικάρούδι μου.
Κοιμήσου, γιούδι μ' ακριβό,
κι έχω να σου χαρίσω
την Αλεξάνδρεια ζάχαρι
και το Μισίρι ρύζι
και την Κωνσταντινούπολιν
τρεις χρόνους να ορίζεις
κι ακόμη άλλα τρία χωριά,
τρία μοναστηράκια,*

στες χώρες σου κ' εις τα χωριά -
 να πας να σεργιανίσεις,
 στα τρία μοναστήρια σου
 να πας να προσκυνήσεις.

Κύπρος . Fauriel C.I. , σ. 337 , 2

83.

Έλα, ύπνο, απ' τα κλαράκια
 και δροσιά απ' τα χορταράκια,
 να υπνώσεις τα παιδάκια.
 Έλα, ύπνο, ύπνωσέ το
 και γλυκαποκοίμισέ το.
 Έλα, ύπνο, απ' τα βουνά
 κι απ' τα κρύα τα νερά.

Αγόριαννη (Παρνασσού). Σπανδωνίδη Ειρ. σ. 99, Ιωάννου Γ. 170 Β

84.

Το παιδί μου νανουρίζω,
 τρία κάστρα το χαρίζω,
 το Μεσίρι και την Πόλη
 και τη Σαλονίκη όλη .

Παγγαίο . Γούσιος Αστ. Δ. , σ. 84

85.

Γιόκα μ' , όταν σ' έκανα,
 πώς δεν εξαπέτησα,
 πώς δεν έκανα φτερά,
 σαν του παγωνιού χρυσά,
 να πετάζω στα βουνά ;

Αθήνα . Παλίνης Ν.Γ. 151

86.

Κοιμάτ' ο ύπνος στα βουνά κι η πέρδικα στα δάση,
 κοιμάται το παιδάκι μου τον ύπνο να χοιτάσει,
 και το πρεβ' να σηκωθεί και πάλι να γουστιάζει.

Αίγινα . Λασηρσία Γ. , σ. 491,3
 (σολ. Σεφερλή Π.Α.)

87.

Νάνι το σπαρτογέννημα , το ροδοπολλημένο ,
 που μου το επούλιδεσνε στο βασιλέ την πόρτα ,
 δίνει ο βεζήρης εκατό κι ο βασιλές τριακόσα ,
 δίνει και η βασίλισσα χιλιάδες πεντακόσια .

Σφόρη . Μικρασιατικά Χρονικά 2,
 σ. 370 , σφ. 5

Επίμετρο II

(Κατάταξη των νανουρισμάτων κατά κατηγορία ανάλυσης)

A'

A'.1. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση των φυσικών / βιολογικών ανάγκών του παιδιού

A.1.1

Ύπνε μου, πάρε το παιδί και πάλι φέρε μού το .

Σαν μου το φέρεις, ύπνε μου, τρείς χώρες σου χαρίζω

τη Βενετιά με τα φλουριά, τη Χίο με το λουάρι

και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι.

Όλυμπος (Καρπάθου). Λαογραφία
ΚΔ , σ. 238,1

A.1.2

Κι αμ μου το φέρεις, ύπνε μου τρείς χώρες σου χαρίζω,

τημ Πόλημ με το Γαλατάν, τηχ Χιομ με τα γαλούνια

και τηγ Κωνσταντινούπολημ με τα καλά της ούλα.

Ρόδος.Λαογραφία Β., σ. 455,4
(συλ. Παπαϊωάννου Γ.)

A.1.3

Έπαρ' το, ύπνε, έπαρ' το και πάλε φέρε με το,

μημ με το φέρεις μοναχό, μόνο με τον υγιό σου.

Κι αν δε θέλει ο γιούκας σου, στείλε το μαθητή σου,

κι αν δε θέλει ο μαθητής, φέρ' το ο απατός σου,

να σε χαρίσω μάλαμα, ασήμι και λοάρι

και την Κωνσταντινούπολη με το μαργαριτάρι.

*Ρόδος . Λαογραφία ΙΑ , σ. 577
(συλ. Βρόντη Α.)*

A.1.4

*Κι αν με το πάρεις, ύπνε μου, τρεις χώρες σε χαρίζω.
Τρεις χώρες με τε τρία χωριά και τρια μοναστηράκια.
Μες στα χωριά να κάθεται, στις χώρες να κοιμάσαι,
και στα μοναστηράκια σου να ψαλλολειτουργάσαι.*

Ρόδος . Γνευτός Δ. , 6

A.1.5

*Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι,
κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιός που θα σε πάρει.
Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.
Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη,
και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι
στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγώνι.
Νάνι, του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγρόνι.
Κοιμήσου και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγκάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μες στην κούνια σου και στα παχιά πανιά σου,
η Παναγιά η Δέσποινα να είναι συντροφιά σου.*

*Πελοπόννησος . Πολίτης
Ν.Γ. ,153*

A.1.6

Το παιδί μου νανουρίζω,

τρία κάστρα το χαρίζω,
το Μεσίρι και την Πόλη
και τη Σαλονίκη όλη.

**Παγγαίο . Γούσιος Αστ. Δ. ,
σ. 84**

A.1.7

*Κοιμήσου και σαν σηκωθείς κάτι θα σου χαρίσω,
τη Σμύρνη και τη Βενετιά, τη Χίο με τα καράβια,
και την Κωνσταντινούπολη μ' όλα τα παλικάρια.*

**Άργος . Λαογραφία Γ. , σ.
493 (συλ. Σεφερλή Π.)**

A.1.8

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου,
κάτι να σου χαρίσω,
να σου χαρίσω χάρισμα
την Άρτα με τα Γιάννενα,
την Άρτα με τα Γιάννενα,
τη Χίο με τα καράβια,
και την Κωνσταντινούπολη
με τα μαργαριτάρια.
Νάνι, νάνι, να μου κάνει
και μ' αγγόνια να πεθάνει,
νάνι, νάνι, ο γιός του Πάλλη
κι ο γαμπρός του Γκενεράλη.

***Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ.131 ,
165 Γ.***

A.1.9

Αν κοιμηθείς, πουλάκι μου, τρεις χώρες σου χαρίζω,

τρεις χώρες και τρία χωριά, τρία μοναστηράκια
 Μες στα χωριά να κάθεται, σσι χώρες να κοιμάσαι
 και στα μοναστηράκια σου πα να ξεμολογάσαι.

Σμύρνη. Μικρασιατικά Χρονικά 2,
 σ. 371, 10.

A.1.10

Νανά, νανά το γιούδι μου
 και το παλγκαρούδι μου.
 Κοιμήσου, γιούδι μ' ακριβό,
 κι έχω να σου χαρίσω
 την Αλεξάνδρεια ζάχαρι
 και το Μισίρι ρύζι
 και την Κωνσταντινούπολη
 τρεις χρόνους να ορίζεις
 κι ακόμη άλλα τρία χωριά,
 τρία μοναστηράκια,
 στες χώρες σου κ' εις τα χωριά
 να πας να σεργιανίσεις,
 στα τρία μοναστήρια σου
 να πας να προσκυνήσεις.

Κύπρος. Fauriel C.I., σ. 337, 2

A.1.11

Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
 και γλυκά αποκοίμισέ το,
 ώσπου να 'ρθει ο τάτας του

κι ο καλός ο μπάρμπας του.

Να του φέρει κάτι τι,

λουκουμάκια στο χαρτί.

Να του φέρει κάτι κάτι,

ζαχαράτα στο κουτάκι.

Έλα, ύπνε, από την Πάτρα

κι αποκοίμα μου την πάπια.

Έλα, ύπνε, απ' την Αθήνα

κι αποκοίμα μου την χήνα.

Έλα, ύπνε, από την Πόλη

κι αποκοίμα μου την κόρη.

Έλα, ύπνε, από την Χίο

κι αποκοίμα μου το γιο.

Ηλεία . Λαογραφία ΙΕ , σ. 265,2
(συλ. Ψυχογιού Ντ. Δ.)

A.1.12

Έλα, ύπνε, έλα γεια,

ελα, Χριστέ και Παναγιά.

Νάνι, νάνι, νάνι του,

ωσπου νάρτ' η μάνα του

απ' το Δαφνοπόταμο

κι 'πού το γλυκό νερό

να του φέρει λούλουδα,

λούλουδα, τριαντάφυλλα

κι μοσκογαρίφαλα.

*Σάμος . Λαογραφία IS , σ. 228,11
(συλ. Βρόντη Αν.)*

A.1.13

*Νάνα, νάνα, νάνα,
οσο να 'ρθει η μάνα,
να σου φέρει πέντε αβγά,
πέντε αβγά, πέντε πουλιά,
και την κότα την παλιά,
να τη φάς τ'αποταχιά
και τ' αρνί το κατσαρό,
να το τρώς το δειλιν .*

*Αργυράδες (Κερκύρας),
Λαογραφία , σ. 34,109 (συλ. Μ.Ι.)*

A.1.14

*Έλα, ύπνο, απ' τα κλαράκια
και δροσιά απ' τα χορταράκια,
να υπνώσεις τα παιδάκια.
Έλα, ύπνο, ύπνωσέ το
και γλυκαποκοίμισέ το.
Έλα, ύπνο, απ' τα βουνά
κι απ' τα κρύα τα νερά.*

*Αγόριαννη (Παρνασσού). Σπανδω-
νίδη Ειρ. σ. 99, Ιωάννου Γ. 170 Β*

A.1.15

*Έλα Νύπνε μ' και πάρε, γλυκά να το κοιμίσεις
και μέσ' τον ύπνο του να με το συργιανίσεις.*

Να μου το πας εδώ, να μου το πας εκεί, μέσα σε περιβόλια
να το γεμίσεις και τις τσέπαις του τριαντάφυλλα και ρόδα.
Τα ρόδα νάν' της μάνας του, τα κρίνα της νονάς του
και τ' άσπρα τριαντάφυλλα νάναι της αφεντιάς του.

Ε. Σαραντή – Σταμούλη. “Από τα
θρακικά έθιμα”. Θρακικά Α'
1928. σελ 257

A.1.16

Έλα, ύπνε, έπαρέ το
και γλυκά αποκοίμισέ το,
πάρε το στου Μάη τ' αμπέλι
και στου Μάη το περιβόλι,
να του δώσει ο Μάης μήλα
κι ο περιβολάρης κίτρα.

Κέρκυρα . Μαρτζούκος Γ.Κ. 1

A.1.17

Έλα, ύπνε, κι έπαρέ το,
και γλυκαποκοίμισέ το.
Σύρ' το μες στου Μάη τ' αμπέλι
και στου Μάη το περιβόλι,
να του δώσ' ο Μάης λουλούδια
κι ο περιβολάρης μήλα.
Νάνι, νάνι, το παιδάκι,
που κοιμάται σαν τ' αρνάκι,
νάνι, το γλυκό τ' αηδόني,

τ' αλεξανδρινό παγώνι.

Ιωάννινα. Αραβαντινός Π., σ. 133,
175. Γιάγκας Αθ. Χ., 681 (στ. 10
αλεξαντρινό)

A.1.18

Έλα , γ-ύπνε μ' , πάρε το ,
Πανεγιά μου , κοιμίσε το ,
πάνε το στη Μάη τ' αμπέλια
και στη Μάη τα τσαγιρέλλα ,
να το δώκ' ο Μάης τριφύλλι
και η Πανεγιά κουλίκι
κι ο Χριστός το δεκανίκι .

Ανατολική Θράκη . Πετρόπουλος
Δ. , σ. 143, ΙΒΑρχεῖον Θρακικού
Θησαυρού 7 , 193.

A.1.19

Έλα , ύπνε , και πάρε το , Χριστέ , 'ποκοίμισέ το ,
πάν' το μες στου Μάη τ' αμπέλι και στου Γιάνν' το περιβόλι
κόψε το ένα σταφύλι, δώσε το κι ένα καρπούζι.
Το σταφύλι να το φάει, το καρπούζι να το παίζει,
να κοιμάται σαν τ' αρνέλ', να ζυπνά σα μοσχαρέλ'.

Ανατολική Θράκη. Ιωάννου Γ. ,
170 Α Θρακικά Α , Σταμούλη
Ελπ., σ. 138

A.1.20

Μωρό μου, στο βαβάλις σου τρία δέντρα θα φυτέψω,
 εις την ζερβής σου φοινικιάν, εις τηδ δεξιά σου δάφνη
 κι απάνω στο κεφάλις σου τριανταφυλλιάμ με τ' άνθη.

Ρόδος . Λαογραφία Β. σ. 455,2
 (συλ. Παπαϊωάννου Γ.)

A.1.21

Παιδάκι μου , στην κούνια σου τρία δέντρα θα φυτέψω .
 Το 'να να λέσι μυρσινιά , τ' άλλο να λέσι δάφνη ,
 το τρίτο το καλύτερο τριανταφυλλιά με τ' άνθη .
 Να σείει άνεμος τη μυρσινιά κι η μυρσινιά τη δάφνη ,
 Κι η δάφνη την τριανταφυλλιά , να σε ραντίζουν τ' άνθη .

Ρόδος . Γνευτός Π.

A.1.22

'Πο πάνω από την κλίνη σου τρία δέντρα θα βάλω.
 Το 'να να είναι λεμονιά και τ' άλλο κυπαρίσσι
 και στο προσκεφαλάδι σου δροσομηλιά με τ' άνθη.
 Ε λεμονιά, μη μαραθείς και, κυπαρίσσι, στέκε,
 κι εσύ μηλιά, δροσομηλιά, κράτησε τον αθό σου,
 ν' ανατραφεί ο γιούκας μου να φάει τον καρπό σου.

Κρήτη. Κρητική Εστία, τευχ. 211 ,
 σελ. 455 ,2

A.1.23

*Νάνι, νάνι, το παιδί,
 όσο ν' αποκοιμηθεί,
 Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
 και γλυκά 'ποκοίμισέ το.
 Σύρ' το πέρα, στα χωράφια,
 να ξυπνάει με τ' αλάφια .
 Σύρ' το πέρα, στα μαντράκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να κοιμάται με τ' αρνάκια,
 να ξυπνάει με τα πουλάκια.*

*Ήπειρος . Γιάγκας Αθ. Χ ,
 671*

A.1.24

*Κοιμάται το παιδάκι μου,
 κοιμάται σαν τ' αρνάκι,
 κοιμάται και ψιλό πανί
 γ-υφαίνεται στην Πόλη,
 κόφτουν του Ρήγα δουλαμά,
 του Πίσκοπου φελόνι,
 κόφτουν για τα Ρηγόπουλα
 ψιλά ποκαμισόπουλα,
 κόφτουν για το παιδάκι μου
 ποκάμισα ν' αλλάξει .*

*Ιωάννινα. Αραβαντινός Π., σ.132 ,
 ΣΤ. 168*

A.1.25

Αγια-Μαρίνα, κοίμισ' το
 κι Αγια-Σοφιά, νανούρισ' το,
 έπαρ' το, πέρα γύρισ' το,
 να δει τα δένδρη πώς ανθούν,
 και τα πουλιά πώς κιλαδούν
 και πάλε σράφου, φέρε το,
 μην το γυρέψ' ο κύρης του
 και δείρει τους βαϊλους του,
 μην το γυρέψ' η μάνα του,
 και κλάψει και χολικιασθεί
 και πικραθεί το γάλα της.

Κύπρος .*Fauriel* Cl. ,σ. 338,3

A.1.26

Έλα, γέρο, Αϊ-Λια,
 να κοιμίσεις τα παιδιά.
 Είμαι γέρος, δεν μπορώ
 να κατέβω το βουνό.
 Φώναξε την Παναγιά,
 που γνωρίζει 'που παιδιά.
 Νάνι, νάνι, νάνι,
 κι όπου το πονεί να γιάνει.
 Έλα, ύπνε, 'που τα δάση,
 φέρ' του ύπνο να χορτάσει .

Σάμος. Λαογραφία IS , σ.228 , 10
 (Βρόντη Αν.)

A.1.27

Χήνα μου, άπλωσ' τα φτερά να πλύνω του παιδιού μου,
 αϊτέ μου, τα φτερούγια σου ν' απλώσω τ' αγοριού μου,
 και συ, αηδόني μου χρυσό, στην κούνια να καθήσεις,
 με τη γλυκιά σου τη φωνή να μου το νανουρίσεις,
 και σαν το ιδείς να κοιμηθεί, τα μάτια του να κλείσει,
 τρέξε τον ύπνο φώναζε να μου το σεργιανίσει.

Έλα, ύπνε, και πάρε το, πάν' το στα περιβόλια
 και γέμισε τους κόρφους του τριαντάφυλλα και ρόδα,
 τα ρόδα θα είν' της μάνας του και τ' άνθη του κυρού του
 και τα χρυσά τριαντάφυλλα θα είναι του νονού του.

Σάμος. Ν. Πολίτης

A.1.28

Έα, ύπρε του γιαού
 τσαι δροσιά του Μαλεβιού,
 τσαι γλυκά απομπακτσέ-νι,
 ταν ημέραν ζύπνητσέ – νι,
 ως να μόλλη ο αφέγγη σοι,
 να νι φέρει τα καούδια,
 τα νυρίζοντα λαλούδια.

Κυνουρία . Λαογραφία Γ. ,σ. 494 ,1
 (συλ. Σεφερλή Π.Δ.)

A.1.29

Λουλούδια, λουλουδάκια, έπαρτέ με εκεί πέρα,
 να ιδώ τη θεία Ροδινή, τη μάνα μου φεγγάρι,
 να ιδώ και τον αφέντη μου στους κάμπους καβαλάρη,
 που λουλουδίζει η σκούφια του και λάμπουν τ' άρματά του

κι ένα μικρό γαρούφαλο τριγύρω στα μαλλιά του.

Κέρκυρα . Μαρτζούκος Γ.Κ. , 2

A.1.30

Έλα, ύπνε, κοίμισέ το
 - κι όπου θέλεις πήγαινε το,
 πάν' το εδώ, πάν' το εκεί,
 πάν' το στ' αγά την αυλή .
 Να του δώσ' αγάς λεμόνι
 κι η αγάδαινα κυδώνι ,
 κι η μικρή αγαδοπούλα
 τα φλουριά με τη σακούλα.

*Σάμος . Λαογραφία ΚΗ , σ. 372,2
 (συλ. Αγγελινάρα Γ.Κ.)*

A.2. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για ασφάλεια και προστασία

A.2.1

Να μου το πάρεις, ύπνε μου, τρεις βίγλες θα του βάλω,
 τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες, κι οι τρεις αντρειωμένοι.
 Βάλω τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους,
 τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου.
 Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αϊτός αποκοιμήθη
 κι ο κυρ Βοριάς ο δροσερός στις μάνας του πηγαίνει.
 Γιέ μ', που σουν χτες, που σουν προχτές,
 που 'σουν την άλλη νύχτα ;
 Μήνα με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι,
 μήνα με τον αυγερινό, που 'μεστ' αγαπημένοι.
 Μήτε με τ' άστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι,
 μήτε με τον αυγερινό, οπού 'στ' αγαπημένοι,
 χρυσόν υγιόν εβίγλιζα στην αργυρή του κούνια.

Χίος . Πολίτης Ν.Γ. ,149

A.2.2

Κοιμήσου συ μικράκι μου και γω σε νανουρίζω,
 και την κουνίτσα σου κουνώ, γλυκά και σε κοιμίζω
 Σα σε κοιμήσω ύστερα στην Παναγιά σ' αφήνω,
 στην Παναγιά και το Χριστό και στο φύλακ' αγγελό σου,
 για να σε προφυλάγουνε πάν' στο προσκέφαλό σου

Ε. Σαραντή – Σταμούλη. “ Δημο-
 τικά τραγούδια της Θράκης.
 Θρακικά. 1939 σελ.38

A.2.3

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι,

κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιός που θα σε πάρει.

Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,

ση Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη,

και σου το τελειώνουνε σαρανταδύο μαστόροι

στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγώνι.

Νάνι, του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι.

Κοιμήσου και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγκάρη,

να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μες στην κούνια σου και στα παχιά πανιά σου,

η Παναγιά η Δέσποινα να είναι συντροφιά σου.

Πελοπόννησος . Πολίτης Ν.Γ. ,153

A.2.4

Κοιμήσου, καλορίζικο και καλοτελειωμένο,

που σ' έχ' αφέντης ο Χριστός καλά μελετημένο.

Κοιμήσο , που να σε χαρεί η μάνα που σε γέννα

κι ο αφέντης σκού σ' έκανε να ιδεί καλά 'πό σένα.

Ο ύπνος μου στα μάτια σου και η γεια μου στη χαρά σου

και η αγρυπνιά σου μετ' αμέ να κάνουν τα προικιά σου.

Ο ύπνος τρέφει τα παιδιά και η γειά τα μεγαλώνει

και η κυρά η Παναγιά τα καλοξημερώνει .

Πελοπόννησος . Ιωάννου Γ., σ. 265

169⁴ Λελέκος Μ. ,Επιδόρπιον Α ,

σ. 122

A.2.5

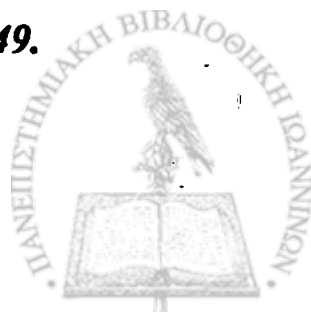
*Τσοιμήσου, παλικάρι μου, τσοιμήσου, κάμε νάνι,
 με τον αφέντη το Χριστό τσαι με τον Αϊ-Γιάνη.
 Ως σ' αγαπώ να σε χαρώ τσ' ως θέλω να μου ζήσεις
 τσ' ως σ' έχω μέσα στην καρδιά να μου πολυχρονίσεις.
 Αντρέα, πλούσιο να σε 'ω, ως πεθυμώ τσαι θέλω,
 τσαι να σε 'ώ πρωθυπουργό ωτσά το Βενιζέλο.
 Τσαι την Κωνσταντινούπολη, γιέ μου, να κατορτώσεις,
 αφού τα χέρια των Τουρκώ να την ελευτερώσεις.
 Να πας με το Ελληνικό, με το σπαθί στο χέρι
 τσαι να περάσεις τα Στενά μέρα το μεσημέρι.
 Να τα περάσεις τα Στενά, να μπείς μέσα στη Μπόλη,
 τσαι θα φανείς, Αντρέα μου, να σε θαμάζουν όλοι.
 Να πάρεις το φουσάτο σου μες στην Αγια-Σοφία,
 να πάρεις ψάλτη τσαι παπά, να κάμεις λειτουργία.*

*Κάρπαθος. Μιχαηλίδης-Νουάρος
 Μ.Γ., Λαογρ.Συμμ. Καρπάθο, τομ.
 σ.106, ά*

A.2.6

*Η Παναγία και ο Χριστός
 κι' οι δώδεκα 'Ποστόλοι
 να σου τη δίδουν την ευκή
 καματερή και σχόλη.*

*Ε. Φραγκάκι, Συμβολή στα Λαο-
 γραφικά της Κρήτης. Αθήνα 1949.
 σελ. 175*

A.2.7

Ω Παναγία Δέσποινα
 και Σο Καλοβιανή μου
 και Σο Κερασπηλιώτισσα
 βλέπετε το παιδί μου.

Ε. Φραγκάκι, Συμβολή στα Λαο-
 γραφικά της Κρήτης. Αθήνα 1949.
 σελ. 175.

A.2.8

Υπνε μου στα ματάκια σου
 η γεια μου στο κορμί σου
 κι' η Παναγιά η Χρυσοπηγή
 να 'ναι πάντα μαζί σου

Α. Κανακάρης, "Λαογραφικά της
 Σίφνου: Τραγούδια αγάπης - Να-
 νουρίσματα" (1968), σελ. 637.

A.2.9

Παναγιά μου Βαγγελίστρα,
 γιέπε μού το μέραν νύχτα
 Έλα, Παναγιά Μεάλη,
 του παιδιού μου το κεφάλι
 Παναγιά μου Χαρτωμένη
 μια 'σαι μέσ' στην Οικουμένη

Σ. Καρανικόλας, "Σομαϊκά λαο-
 γραφήματα", Λαογραφία, ΙΖ': Β'
 (1958). Σελ. 428.

A.2.10

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου, κι εγώ σε νανουρίζω,
κι εγώ την κούνια σου κουνώ και σε αποκοιμίζω.

Έλα, ύπνε, από την Πόλη

κι αποκοίμισε τ' αγόρι,

έλα, ύπνε, από τη Χίο

κι αποκοίμισε το γιο.

Άργος . Λαογραφία Γ. , σ. 493,5
(συλ. Σεφερλή Π.Δ.)

A.2.11

Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου
και μοσκαναθρεμμένο μου,
νάνα του, νανάκια του,
ύπνος στα ματάκια του
νάνα του και νάνα του,
να μην το δείρ' η μάνα του,
να μην το δείρ' η μάνα του
και το μαλώσει ο τάτας του.

Πάργα. Αραβαντινός Π., σ. 131, Α
163 Γιάγκας Αθ. Χ. , αρ. 674

A.2.12

Όπου μου το 'πεν άσχημο
τ' άγουρο δαμάσκηνο,
τσ' όγοιος δε μου τ' αγαπά
πέντε μέρες να 'ν' κακά,

τσ' έξι να ψυχομαχεί,
 στους εφτά να σηκωθεί
 να φάγ' αχλάδα να πνιγεί .

Χίος. Κανελλάκης Κ., σ. 210, αρ. 3

A.2.13

Έλα, ύπνε, έλα γεια,
 ελα, Χριστέ και Παναγιά.
 Νάνι, νάνι, νάνι του,
 ωσπου νάρτ' η μάνα του
 απ' το Δαφνοπόταμο
 κι 'πού το γλυκό νερό
 να του φέρει λούλουδα ,
 λούλουδα , τριαντάφυλλα
 κι μοσκογαρίφαλα .

*Σάμος . Λαογραφία IS , σ. 228,11
 (συλ. Βρόντη Αν.)*

A.3. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αγάπη και στοργή

A.3.1

*Κοιμάτ' ο ύπνος στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια,
Κοιμάται το παιδάκι μου στις μάνας του τα χάδια.*

*Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
κι ελαφρά 'ποκοίμισέ το.*

*Άργος. Λαογραφία Γ, σ. 493, αρ. 6
(συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

A.3.2

*Υιέ μου, καμαρώνω σε σαν η ελιά το φύλλο,
σαν η πλουμίστρα το πλουμί, σαν ο παπάς το γράμμα,
σαν η πρωτομαστόρισσα την πρώτη της μαθήτρα.*

Ρόδος. Γνευτός Π.

A.3.3

*Γιόκα μ', όταν σ' έκανα,
πώς δεν εξαπέτησα,
πώς δεν έκανα φτερά,
σαν του παγωνιού χρυσά,
να πετάζω στα βουνά ;*

Αθήνα. Πολίτης Ν.Γ. 151

A.3.4

*Κοιμάται το πουλάκι μου και πώς να το ζυπνήσω,
να πάρω διαμαντόπετρες να το πετροβολήσω.
Αν το ζυπνήσω με νερό, φοβούμαι μην ζυπνήσει,
να το ζυπνήσω με κρασί, φοβούμαι μη μεθύσει.*

Θα το ζυπνήσω με φιλή, για να γλυκοζυπνήσει.

*Καστανιές (Θράκης). Πρακτικά Β
· Συμποσίου Λαογραφίας (σολ.
Μαμέλη Γ.)*

A.3.5

*Κοιμήσου, καλορίζικο και καλοτελειωμένο,
που σ' έχ' αφέντης ο Χριστός καλά μελετημένο.*

*Κοιμήσου, που να σε χαρεί η μάνα που σε γέννα
κι ο αφέντης οπού σ' έκανε να ιδεί καλά 'πό σένα.*

*Ο ύπνος μου στα μάτια σου και η γεια μου στη χαρά σου
και η αγρυπνιά σου μετ' αμέ να κάνουν τα προικιά σου.*

*Ο ύπνος τρέφει τα παιδιά και η γειά τα μεγαλώνει
και η κυρά η Παναγιά τα καλοξημερώνει.*

*Πελοπόννησος. Ιωάννου Γ., σ. 265
169^Α Λελέκος Μ. ,Επιδόρπιον Α ,
σ. 122*

A.3.6

*Έλα, ύπνε, ύπνωσέ το
και γλυκά αποκοίμισέ το,
ώσπου να 'ρθει ο τάτας του
κι ο καλός ο μπάμπας του.*

*Να του φέρει κάτι τι,
λουκουμάκια στο χαρτί.*

*Να του φέρει κάτι κάτι,
ζαχαράτα στο κοντάκι.*

*Έλα, ύπνε, από την Πάτρα .
κι αποκοίμα μου την πάπια.*

Έλα, ύπνε, απ' την Αθήνα

κι αποκοίμα μου την χήνα.

Έλα, ύπνε, από την Πόλη

κι αποκοίμα μου την κόρη.

Έλα, ύπνε, από την Χίο

κι αποκοίμα μου το γιο.

Ηλεία. Λαογραφία ΙΕ, σ.265,2
(συλ. Ψυχογιού Ντ. Δ.)

A.4. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αναγνώριση και επιδοκιμασία

A.4.1

Υιέ μου, καμαρώνω σε σαν η ελιά το φύλλο,
σαν η πλουμίστρα το πλουμί, σαν ο παπάς το γράμμα,
σαν η πρωτομαστόρισσα την πρώτη της μαθήτρα.

Ρόδος . Γνευτός Π .

A.4.2

Έλα ύπνε μου, πάρε το και φέρ' το με τη γεια του
και φέρ' το με τα κάλλη του και με την ομορφιά του.
Νάνι, που το 'σπερνε αϊτός και που το εγέννα χήνα
και που το κοιλοπόναι μια χρυσοκαρδερίνα.
Τ' αγόρι μου είναι μάλαμα και το παιδί μου μέλι,
το σπλάχνο μου κρύο νερό που πίνουν οι αγγέλοι.

*Σμύρνη. Μικρασιατικά Χρονικά 2,
σ.371 , αρ. 12*

A.4.3

Κοιμήσου συ μικρούλη μου κι η Μοίρα σου δουλεύει,
παλάτια φτιάνει ν' ανεβείς, χώρα να κατοικήσεις,
κι όλα του κόσμου τα καλά να τα κληρονομήσεις.

*Άργος. Λαογραφία Γ., σ. 493, αρ. 7
(συλ. Σεφερλή Π.Δ.)*

A.4.4

Νάνε το, που να κοιμηθεί τον ύπνον της υγείας του,
τον ύπνον της ανατροφής και της μεγαλοσύνης,
να κοιμηθεί, ν' ανεθραφεί, να καλομεγαλώσει,
να το παντρέψει η μάνα του στις Παναγιές την τάβλα,

τα γίδια μύρια να γενούν κι οι πάχνες πιταρίδια
 και του κατέργου τα κουπιά να γίνουσι κουτάλια
 κι η θάλασσα γλυκό κρασί να πιούν τα παλικάρια.

Νίσυρος . Σακελλαρίδης Κ.Ο. , σ.
 117 , αρ. 90

A.4.5

Υπνε, που παίρνεις τα μικρά, έλα, πάρε και τούτο,
 μικρό μικρό σου το 'δωκα, και μεγάλο φέρε μου το,
 μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρρίσς ,
 κι οι κλώνοι του ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση.

Πάργα . Πολίτης Ν.Γ. 148

A.4.6

Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
 να μεγαλώσει, να θραφεί, καλό παιδί να γίνει.
 Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
 να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει,
 για να τσερδίτζει χρήματα, παντού καλά να κάμνει,
 ένα τσαι είκοσι σχολειά μ' αληθινούς δασκάλους,
 να μάθουν γράμματα οι πτωχοί, άνθρωποι να γενούνε,
 να μάθουν πως 'ρφανέσαμεν από τους άρχοντάς μας,
 να μάθουν πως ξεχάσαμεν του γένους μας τα φρένα,
 πως ο καθείς μας χρεωστεί βοήθειαν να δίνει
 εις τα σχολειά, στις εκκλησιες τσαι στα ορφανεμένα.

Χίος . Πολίτης Ν.Γ. Καννελάκης
 Κ. , σ.211 , αρ. 5

A.4.7

*Νάνι το κανακάρι μου, το καλογεννημένο,
 που το 'πιασαν οι άντζελοι, στα χέρια μου το δώσαν
 τσαι μου 'παν πως ότ' ο Θεός το βλόγησ' απατός του,
 για να 'χει πήχυν το φτερό, καντάρι να 'χει γνώση,
 χίλια καλά στο γένος μας να κάμει, να τα δώσει
 ν' αρχίσει από τα γράμματα, να κάμ' όλο σχολεία,
 να γένουν μάνες Χριστιανές καθώς ο Θιός το θέλει,
 να γένουν τσαι πατέρηδες καθώς μας παραντζέλλει,
 να κάμουνε καλά παιδιά μ' αισθήματα, με φρένα,
 που σαν πηγαίνουνε αλλού να είναι παινεμένα
 να ξέρουνε τα χρέη των, τα χρέη στους γονιούς των,
 τα χρέη εις το γένος μας τσαι σ' όλους τους ανθρώπους,
 να κάμνουν δυο, να κάμνουν τρία, να κάμνουνε χιλιάδες,
 χιλιάδες βεργετήματα λογιών τσ' ανελογάδι,
 που να τ' αρέσει ο Θεός, να τα παινά ο κόσμος.*

Χίος. Καννελάκης Κ, σ. 212, αρ.9

A.4.8

*Νάνι, που να σε δω παπά, που να σε δω δεσπότη,
 να μπαίνεις τσαι να λειτουργάς, να βγαίνεις να θυμιάτεις
 να σ' ερωτούν οι άρχοντες « Τι έχεις τσαι μουρίτεις ».
 Έχω την χάριν αφ' τον Θιόν τσ' από την Παναγίαν,
 τσ' αφ' το Μεγαλοδύναμο την έχω την αξίαν.*

*Χίος. Κανελλάκης Κ., σ. 212,
 αρ.10*

A.4.9

*Κοιμήσου, που να σε χαρεί η μάνα που σ' εγέννα,
κι ο κύρης οπού σ' έσπειρε να ιδεί παιδιά 'πό σένα.*

Έλα, ύπν', αγάλ' αγάλι

- στου μικρού μου το κεφάλι,

έλα, ύπν', αγκάλιασέ το

και γλυκ' αποκοίμισέ το.

*Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 132 ,
Δ 166. Γιάγκας Αθ. Χ. αρ. 675*

A.4.10

*Κοιμήσου, καλορίζικο και καλοτελειωμένο,
που σ' έχ' αφέντης ο Χριστός καλά μελετημένο.*

*Κοιμήσου, που να σε χαρεί η μάνα που σε γέννα
κι ο αφέντης οπού σ' έκανε να ιδεί καλά 'πό σένα.*

*Ο ύπνος μου στα μάτια σου και η γεια μου στη χαρά σου
και η αγρυπνιά σου μετ' αμέ να κάνουν τα προικιά σου.*

*Ο ύπνος τρέφει τα παιδιά και η γειά τα μεγαλώνει
και η κυρά η Παναγιά τα καλοζημερώνει .*

*Πελοπόννησος. Ιωάννου Γ., σ.265,
169^Α. Λελέκος Μ. ,Επιδόρπιον Α ,
σ. 122*

A.4.11

*Κοιμήσου, γιέ μου πρωτογιέ, και γιέ μου κανακάρη,
κι από την Πόλη κοπελιά θε να 'ρτει να σε πάρει.*

*Κοιμήσου, γιέ μου, να τραφείς, γιέ μου, να μεγαλώσεις
και τα προικιά λιμένου σε , κι οι κόρες καρτερού σε.*

*Κως. Σπυριδάκης Γ.Κ. Περιστέ-
ρης Σ.Δ. , σ.383*

A.4.12

*Του παιδιού μ' εγώ το γάμο
Μάη κι Απρίλη θα τον κάμω,
Θα καλέσω νιούς και γέρους
τς αρχοντιάς τους καλύτερους.
Θα καλέσω και το Σπάνια
να τ' αλλάξει τα στεφάνια,
και τη Ρήγαινα την ίδια,
να τ' αλλάζ' τα δαχτυλίδια.*

*Πάργα . Αραβαντινός Π. , σ. 133
αρ. 172.1. Γιάγκας Αθ. , αρ. 678*

A.4.13

*Του λεβέντη μου το γάμο
Λαμπριά θα τότε κάμω,
θα καλέσω νιούς και γέρους
και παπαδοκαλογέρους,
θα καλέσω και το Ράλλη,
τον υγιό του Γκενεράλλη,
θα καλέσω και το Σπάνια
να τ' αλλάξει τα στεφάνια.*

*Αργυράδες (Κερκύρας).
Λαογραφία Ι , σ. 34 , αρ. 112*

A.4.14

Του παιδιού μου εγώ το γάμο
 μια Λαμπρή θελά τον κάμω,
 μια Λαμπρή, μια Κυριακή,
 μια χαρούμενη γιορτή,
 που ν' κουλούρια, που ν' αβγά,
 που 'ναι και παχιά τ' αρνιά.
 Θα καλέσω καλεστάδες
 ολο μητροπολιτάδες,
 θα καλέσω τον κατή,
 να σαρώνει την αυλή,
 θα καλέσω το βεζίρη,
 να σηκώνει το πισκίρι,
 και τα τουρκοκόπελλα,
 να πετάν τα κόκαλα.

Καλαμάτα . Λαογραφία Α , σ.414
 (συλ. Φοίφα Ν.Δ.)

A.4.15

Του παιδιού μου εγώ το γάμο
 μια Λαμπρή θα τότε κάμω,
 που 'ναι αβγά, που 'ναι τυριά,
 που 'ναι καθαρά ψωμιά,
 που 'ν' τα παλικάρια αλέστα,
 για να ρίχνουν τα ντουφέκια,
 οι κοπέλες στολισμένες
 με τις κόκκινες κορδέλες

θα καλέσω και θα πάρω
 και το βασιλιά κουμπάρο,
 θα καλέσω το βεζίρη,
 για να κουβαλεί το ρύζι
 - και τα τουρκοκόπελα,
 να πετάν τα κόκαλα.

**Αίγινα. Λαογραφία Γ., σ. 491, αρ.1.
 (συλ. Σεφερλή Π.Δ.)**

4.5. Νανουρίσματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση της ανάγκης για αυτοπραγμάτωση (επίτευξη ανώτερων στοιχείων).

A.5.1

Νάνι, του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι,
που 'ρτε 'που την Ανατολή το πετροχελιδόνι,
που 'κατσε κι εκελάδησε στις κόρης μας τη ζώνη.

Ρόδος . Λαογραφία ΙΑ , σ. 578
(συλ. Βρόντη Α.)

A.5.2

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, όμορφε διωματάρη,
για να γληγοροκοιμηθείς και για ν' αργοξυπνήσεις,
να μεγαλώσεις, να γενείς μεγάλο παλικάρι,
να κτενιστείς, να διαρμιστείς, να στολιστείς, ν' αλλάξεις,
ν' αρματωθείς με το σπαθί, με τ' αργυρό κοντάρι,
να καλλικέψεις τ' άλογο που περπατεί και δρέμει,
με τα σελλοχαλίναρα τα χρυσοκεντημένα,
με τ' ασημένια πέταλα και με τα φταρμιστήρια,
που στέκει και χιλιμιντρά στο πέργερο δεμένο.
Να πάγεις εις τον πόλεμο, να lionτοπολεμήσεις,
μ' ούλους σου τους ακράνηδες, μ' ούλους τους στρατολάτες
κι εις όποιο πόλεμο βρεθείς, να βγεις κεφαλιωμένος,
να πάρεις χάρες και χαρές, χώρες, χωριά και κάστρα,
να βρεις και κόρην όμορφη, του ρήγα θυγατέρα,
να 'ν' από ακριβή γενιά κι από μεγάλο σπίτι,
να 'χει πύργους με μ'λαμα και πύργους με λογάρι

και βάγες με τα ρεπαντιά να σε παρακρατούσι,
να φτεροριπιδίζουν τη ν'χτα σαν κοιμάσαι.

*Κάρπαθος. Πετρόπουλος Δ., σ.147
αρ. 8 . Θέρος Άγις, σ.134, αρ. 58
(στα ακριτικά)*

A.5.3

*Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει, να θραφεί, καλό παιδί να γίνει.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθει γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνει,
για να τσερδίζει χρήματα, παντού καλά να κάμνει,
ένα τσαι είκοσι σχολειά μ' αληθινούς δασκάλους,
να μάθουν γράμματα οι πτωχοί, άνθρωποι να γενούνε,
να μάθουν πως 'ρφανέψαμεν από τους άρχοντάς μας,
να μάθουν πως ξεχάσαμεν του γένους μας τα φρένα,
πως ο καθείς μας χρεωστεί βοήθειαν να δίνει
εις τα σχολειά, στις εκκλησιες τσαι στα ορφανεμένα*

*Χίος . Πολίτης Ν.Γ. Καννελάκης
Κ. , σ.211 , αρ. 5*

A.5.4

*Κοιμήσου, που να σε χαρώ, που να σε δω μεγάλο,
που να σε ιδώ στα γράμματα και δάσκαλο μεγάλο.*

*Νάνι, νάνι, το μωρό μου,
να ζυπνά το μοναχό μου.*

Μάδυτος (Ανατ. Θράκης).

A.5.5

*Νάνι το κανακάρι μου, το καλογεννημένο,
 που το 'πιασαν οι άντζελοι, στα χέρια μου το δώσαν
 τσαι μου 'παν πως ότ' ο Θεός το βλόγησ' απατός του,
 για να 'χει πήχυν το φτερό, καντάρι να 'χει γνώση,
 χίλια καλά στο γένος μας να κάμει, να τα δώσει
 ν' αρχίσει από τα γράμματα, να κάμ' όλο σχολεία,
 να γένουν μάνες Χριστιανές καθώς ο Θιός το θέλει,
 να γένουν τσαι πατέρηδες καθώς μας παραντζέλλει,
 να κάμουνε καλά παιδιά μ' αισθήματα, με φρένα,
 που σαν πηγαίνουνε αλλού να είναι παινεμένα
 να ξέρουνε τα χρέη των, τα χρέη στους γονιούς των,
 τα χρέη εις το γένος μας τσαι σ' όλους τους ανθρώπους,
 να κάμνουν δυο, να κάμνουν τρία, να κάμνουνε χιλιάδες,
 χιλιάδες βεργετήματα λογιών τσ' ανελογάδι,
 που να τ' αρέσει ο Θεός, να τα παινά ο κόσμος.*

Χίος. Καννελάκης Κ., σ. 212, αρ.9

A.5.6

*Τσοιμήσου, παλικάρι μου, τσοιμήσου, κάμε νάνι,
 με τον αφέντη το Χριστό τσαι με τον Αϊ-Γιάννη.
 Ως σ' αγαπώ να σε χαρώ τσ' ως θέλω να μου ζήσεις
 τσ' ως σ' έχω μέσα στην καρδιά να μου πολυχρονίσεις.
 Αντρέ, πλούσιο να σε 'ω, ως πεθυμώ τσαι θέλω,
 τσαι να σε 'ώ πρωθυπουργό ωτσά το Βενιζέλο.
 Τσαι την Κωνσταντινούπολη, γιέ μου, να κατορτώσεις,
 απού τα χέρια των Τουρκώ να την ελευτερώσεις.*

Να πας με το Ελληνικό, με το σπαθί στο χέρι ..

τσαι να περάσεις τα Στενά μέρα το μεσημέρι.

Να τα περάσεις τα Στενά, να μπείς μέσα στη Μπόλη,

τσαι θα φανείς, Αντρέα μου, να σε θαμάζουν όλοι.

Να πάρεις το φουσάτο σου μες στην Αγια-Σοφία,

να πάρεις ψάλτη τσαι παπά, να κάμεις λειτουργία.

Κάρπαθος . Μιχαηλίδης-Νουάρος
Μ.Γ. , Λαογρ.Συμμ. Καρπάθου ,
τομ. Α , σ.106

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνόγλωσση

1. **Αθάνας, Γ.,** (1952). *Η μάνα στο Δημοτικό τραγούδι. Στην Ελληνική Δημιουργία. Τεύχος 158, Αθήνα.*
2. **Αθανασίου, Α.,** (2000). *Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής. Ιωάννινα.*
3. **Αθανασούλα, Ε.,**(1957). *Παιγνίδια και τραγούδια λαϊκά. Βιβλιοθήκη του παιδιού. Τυπογραφείο Μυρτίδη. Αθήνα.*
4. **Αθήναιος.** *Οι Δειπνοσοφιστές ΙΔ'.*
5. **Ακριτόπουλος, Α.** (1993). *Η ποίηση για παιδιά και νέους. Αθήνα.*
6. **Αναγνωστόπουλος, Δ.Β.,**(1991). *Λαϊκά τραγούδια και παιγνίδια για παιδιά. Εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα.*
7. **Ανώνυμος.,**(1994). *Ελάτε να σας δείξω το δωμάτιό μου. Το Παιδί μου κι Εγώ.*
8. **Αξελός, Κ.,** (1985). *Φρόνιμ, αναλυτής του ανθρώπου, στο βιβλίο του: προς την πλανητική σκέψη. Βιβλιοπωλείο της Εστίας. Αθήνα .*
9. **Αραβαντινός, Π.,** *Ηπειρωτικά τραγούδια. Νανουρίσματα – ταχταρίσματα – κάλαντα – διάφορα παιδικά τραγούδια – πρωτοβαδίσματα. Δαμιανός – Δωδώνη.*
10. **Αυδίκος, Ε.,** (1996). *Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία. Αθήνα.*
11. **Βαμβουκάς, Μ.,** (1988). *Εισαγωγήστην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα.*
12. **Bowlby, J.** (1995). *Δημιουργία και διακοπή των συναισθηματικών δεσμών (μετάφραση , Στρατή Π. Αθήνα, εκδ., Καστανιώτη.*

13. *Γιάγκας, Χ. Α., Ηπειρωτικά Δημοτικά τραγούδια 1000 – 1958. Κάλαντα – Νανουρίσματα – Χελιδονίσματα – Ταχτα-ρίσματα – Πρωτοβαδίσματα – Διάφορα παιδικά. Βιβλιοπωλείο Νασιώτη. Αθήνα*
14. *Γερμανός, Δ., (1993). Χώρος και διαδικασίες αγωγής. Η Παιδαγωγική ποιότητα του χώρου. Αθήνα*
15. *Δαράκη, Π., (1994). Ομαδικά παιχνίδια των παιδιών μας. Εκδόσεις Gutenberg. Παιδαγωγική σειρά. Αθήνα*
16. *Δαράκη, Π., (1972) Τραγούδια Λέσβου. Νανουρίσματα – Ταχταρίσματα. Σύλλογος. Αθήνα*
17. *Debesse Maurice. Οι σταθμοί της αγωγής. Μεταφρ. Α. Κούλα .*
18. *Εγκυκλοπαίδεια :Επιστήμη και Ζωή, τόμος 4^{ος} . Πρασινες σελίδες.*
19. *Ευριπίδης – Ορέστης , 210 - 211, τόμ. 40.*
20. *Θέρος, Άγις. (1952) Τα Τραγούδια των Ελλήνων. Νανουρίσματα – Παιδικά – Χελιδονίσματα – κάλαντα. Έκδοση Εθνικά, αετός α.ε. Αθήνα*
21. *Κακριδής, Ι., (1954). Ομηρικά Θέματα, Αθήνα*
22. *Κανακάρης, Α., Λαογραφικά της Σίφνου: Τραγούδια αγάπης – Νανουρίσματα. Ε.Ε.Κ.Μ (Επιτηρίς κυκλαδικών μελετών.*
23. *Κασσωτάκης, Μ. (1978). Η εμπειρική έρευνα στις επιστήμες της αγωγής. Αθήνα*
24. *Καψάλης, Γ., (2000) Μελέτες παιδικής λογοτεχνίας. Εκδόσεις Guten-berg. Αθήνα*
25. *Κουλεντιανού, Μ., (1994). Νανουρίσματα, ταχταρίσματα. Αθήνα*

26. Κουφού, Ν., (1970). Τα Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια. Νανουρίσματα – Ταχταρίσματα – Κάλαντα – Χελιδονίσματα Εκδόσεις Σείριος. Αθήνα.
27. Κυριακίδης, Σ., (1990). Το Δημοτικό τραγούδι, Αθήνα.
28. Κυριακίδης, Σ., (1965). Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα, 76.
29. Λαμψίδης, Π., (1960). Δημοτικά Τραγούδια του Πόντου: Νανουρίσματα – Ταχταρίσματα – Κάλαντα – βιβλιογραφία. Τυπογραφείο Μυρτίδη. Αθήνα.
30. Lemaire, A., (1977). Jaques Lacan. Rierre Martaga, Bruxelles.
31. Λουκάτος, Δ. (1992). Εισαγωγή στην Ελληνικά Λαογραφία. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Αθήνα.
32. Μακρής, Μ., (1997). Δωδεκανησιακά Παραδοσιακά Δίστιχα. Νανουρίσματα – Βιβλιογραφία. Εκδόσεις δημόσιας βιβλιοθήκης Ρόδου. Ρόδος.
33. Μελόπουλου, Ε., (1985), από τη σημειωτική στην ψυχανάλυση. Εισαγωγή στη μετάφραση του βιβλίου της Julia Kristeva, “ Στην αρχή ήταν η αγάπη”, εκδ. Άγρα. Αθήνα.
34. Μιράσγεζη, Μ., (1978). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Τόμος πρώτος. Αθήνα.
35. Μιράσγεζη, Μ., (1980). Νεοελληνική Λογοτεχνία. Τόμος Δεύτερος. Αθήνα.
36. Μιχαήλ – Δέδε Μ., (1994). Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου. Κάλαντα – Χελιδονίσματα – καλησπερίσματα – Παιδικά – Νανουρίσματα – Λαχνί-σματα. Εκδόσεις Φιλιππότη. Αθήνα.

37. *Μιχαηλίδου- Νουάρου Μ., (1928). Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου Α'. Νανουρίσματα. Τυπογραφείο Χαϊκοπούλου. Αθήνα.*
38. *Μουστάκας, Σ., Λαογραφικοί θησαυροί της Λήμνου. Νανουρίσματα-Παιγνιδίσματα- διάφορα παιδικά. Εκδόσεις Κ. Βασδέκη.*
39. *Μπάντη, Α., (1997). Τα λαϊκά Νανουρίσματα ως ποιητικό είδος.*
40. *Μπέττης, Σ., (1963). Νανουρίσματα – Ταχταρίσματα Ηπειρωτικά. Ηπειρωτική Εστία, τόμος 12, Ιωάννινα.*
41. *Οιδίπους Τύραννος, στίχος 716.*
42. *Παππάς, Ν., (1953). Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια. Ναναρίσματα. Εκδοτικός οίκος Γ. Παπαδημητρίου. Αθήνα.*
43. *Παπαδόπουλος Ν., (1994), "Λεξικό της Ψυχολογίας". Αθήνα.*
44. *Πλάτων. Νόμοι 4. Βιβλίο Ζ' 790 d .*
45. *Πετρόπουλος Δ., (1959). Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια. Κάλαντα – Παινέματα – Ευχές Νανουρίσματα – Ταχταρίσματα Βασική βιβλιοθήκη αρ. 47. Εκδόσεις Ζαχαροπούλου. Αθήνα.*
46. *Πολίτης, Ν., (1932). Από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού. Αθήνα.*
47. *Πολίτης, Ν., Η παραχάραξις των εθνικών ασμάτων. Λαογραφικά Σύμμεικτα, τ. Α'.*
48. *Πολίτης, Ν., (1914). Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού. Συλλογή. Αθήνα .*
49. *Ράπτης, Δ., Δημοτικά τραγούδια, περιοχής Φαναρίου πρέβεζας. Έκδοση του πολιτιστικού συλλόγου Βαλανιδούσας.*
50. *Ρήγα, Α- Β., Καρκίνος. Σειρά κλινικής κοινωνιο-ψυχολογίας. Τόμος Α'. Εκδόσεις Δ. Μαυρομμάτη .*

51. **Σακαλάκη, Μ.,**(1984). *Κοινωνικές ιεραρχίες και συστήματα αξιών, ιδεολογικές δομές στο νεοελληνικό μυθιστόρημα 1900 – 1980.* Αθήνα.
52. **Σακελλαρόπουλος, Π.,** (1998). *"Σχέσεις μητέρας - παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής".* Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
53. **Σπεράντζας, Σ.,** *Το νανούρισμα. Τ.48. σ.209.Το Δημοτικό τραγούδι. Σπύρου μελά 1990.*
54. **Σπεράντζας, Σ.,** (1994). *Ελληνική Δημιουργία, το Δημοτικό μας τραγούδι.* Αθήνα.
55. **Σταύρου, Α.,** (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική αποκλινόντων – Νηπίων, παιδιών, εφήβων.* Αθήνα.
56. **Στρουμπούλη, Α.,** (2000). *Νάνι – Νάνι..., Νανουρίσματα απ' όλη την Ελλάδα,* Εκδόσεις Ποταμός. Αθήνα.
57. **Σφυρόερας, Ν.,** (1984). *Δημοτικά Τραγούδια από τα' Απεράθου της Νάξου. Έκδοση του Απεραθιτικού συλλόγου.* Αθήνα.
58. **Τζούλης, Θ.,** (1996). *Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία.* Εκδόσεις Οδυσσέας. Αθήνα.
59. **Τζούλης, Χ.,** (1997). *Κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας, από τη θεωρία στην πράξη.* Γιάννενα.
60. **Τζούλης, Χ.,** (1999). *Ρίζες και πορεία του Δημοτικού λόγου.* Γιάννενα.
61. **Φίλιας, Β. και συνεργάτες,** (1993). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών ερευνών.* Gutenberg. Αθήνα.
62. **Φίλιας, Β.,** (1986). *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Σύγχρονη εποχή.* Αθήνα.

63. Φράγκος, Χ., (1983). Βασικές Παιδαγωγικές θέσεις. Αθήνα.
64. Fauriel, C., Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια. Εκδοτική επιμέλεια
Αλέξης Πολίτης
65. Φραγκουδάκη, Μ., (1979). Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού
σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία. Αθήνα.
66. Φρουντ, Σ., (1979). Μελέτες για την ψυχανάλυση. Εκδ. Επίκουρος.
Αθήνα.
67. Χαραλαμπόπουλος, Β., (1982). Οργάνωση της διδασκαλίας και
της μάθησης Γενικά. Αθήνα.

Β. Ξενογλώσση

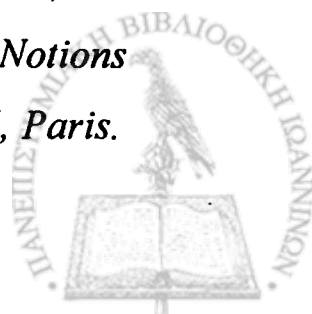
1. **Ariès Philippe** (1960). *L' enfant et la vie familiale sous l' ancien regime*. Paris, Plon.
2. **Benedek T.** (1959). *Parenthood as a developmental phase*, - *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 7, 389 - 417.
3. **Berkson, B.**, *Content analysis in communication research*, Glencoe : Free press.
4. **Brazelton T. B., Cramer B., Kreisler L., Schappi R., Soule M.**, (1982). *La dynamique du nourrisson*. Paris. ESF
5. **Briner, M.**, (1999). *Site: curriculum calstatela. Edu // Theorists*.
6. **Bronfenbrenner U.**, (1970). *"Two worlds of Childhood : U.S. and U.S.S.R."*, New York, Russel Sage Foundation.s
7. **Coleman James C.**(1974). *Contemporary Psychology and Effective Behavior*. Scott, Foresmen and Company, Glenview, Illinois.
8. **Eisenberg, R. B.** (1976). *Auditory competence in early life : The roots of communicative behavior*, Baltimore, University Park press
9. **Ellis D.S., & Brighthouse, G.** (1952). *Effects of music on respiration and heart - rate*. *American journal o Psychology*, 65
10. **Erikson, E.** (1963). *Childhood and Society*. W.W Norton and company .inc. sel.249..
11. **Farnsworth,** (1985). *The social Psychology of music*. Ames, Iowa., *The Iowa State university. Press*

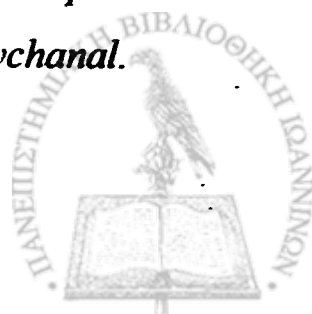
12. **Freud, S.**, *A general introduction to psychoanalysis* . N.Y : Washigton Square press (Originally published 1920).
13. **Freud, S.**, (1971). *La Creation Litteraire et le reve eveille*. Gallimard idees, Paris. P. 79.
14. **Goslin, D.**, (1969), "*Handbook of socialization: Theory and Research*", Chicago, Rand McNally
15. **Gwynne, R.** Site. Web. utk.edu/gwynne/Maslow.HTM. 1997.
16. **Hyde, I.**, (1927). *Effects Upon Electro – cardiograms and Blood pressure. In The Effects of Music*, Ed M. Schoen. Freeport, N.Y., Books for Libraries Pres
17. **Johnson, D.M., & M. Irawick, M.**, (1938). *Influence of Rhythmic sensory Stimuli Upon Heart – Rate*. *Journal of psychology*, 6 .
18. **Jompaulksi, G.**, (1981). *Love is Letting Go of Fear*. N.Y., Bantan Books .
19. **Kofman, S.**, (1972). *L' enfance de l' art, une interpretation d' esthetique freudienne*,.Petite bibliotheque, Payot. Paris.
20. **Kreisler, L., Cramer, B.**, (1981), *Sur les bases cliniques de la psychiatrie du nourrisson. La psychiatrie de l' enfant*. 19, 1,
21. **Kuhl, P. K** (1991). *Percertion, cognition and the ontogenetic and phylogenetic emergence of human speech*. In S. Brauth, W. Hall & Dooling (Eds), *Plasticity of Development*. Cambridge, MA : MIT Press/Bradford Books.
22. **Lebovici, S** (1961). *La relation objectale chez l' enfant*. *La Psychiatrie de l' enfant* Vol. III .

23. *Lebovici S. (1989), La mère. In S. Lebovici, F. Weil - Halpern : Psychopathologie du bebe, Paris, Edit. PUF.*
24. *Lebovici S.(1983), Le nourrisson, la mère et la psychanalyse, Paris, Ed. Le Centurion*
25. *Lecanuet, J.P., Granier-Deferre, C & Busnel, M. (1988). Fetal cardiac and motor responses to one-band noises as a function of central frequency, intensity and hear rate variability. Early human development, 13 .*
26. *Lorenz K. (1963), L' agression, une histoire naturelle du mal (trad. Franc. V. Pritsch 1969). Paris, Flammarion.*
27. *Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation", Rsycho-logical Review, vol.50 σελ. 370.*
28. *Maslow, A. (1970). Motivation and Personality. N.Y. Hharper & Row.*
29. *Mayer, P.,(1970), Socialization, the Approach from Social Anthropology, London, Tavistock*
30. *McClellan, R., (1991), The healing forces of Music. Element, inc., Rockport, M.A*
31. *Mendel, G. (1968).La revolte contre le pere. Payot, Paris. Από το βιβλίο Χ. Τζούλης. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας—από τη θεωρία στην πράξη. Γιάννενα. (1997).*
32. *Millspaugh, M. Trial by Mass Media? 13:2:328-9. 1949.*
33. *Morgan, J.L. (1994). Converging measures of speech segmen-tation in preverbal infants. Infant behavior and development, 17.*
34. *Nguyen, A. (1955).Les carences effectives precoces. Notions Generales. Sauvegarde de l' enfance, 10e annee, Nos 5-6, Paris.*

35. *Nilson, L., (1983). Behold Man. Boston, Little, Brown & Co .*
36. *Nimkoff and Ogburn (1955), The Technology and the changing family, Boston, Houghton – Mifflin.*
37. *Ojeman, R.H. A Fuctional Analysis of Child Development Material in current Newspapers and magazines. Child Development, 1948.*
38. *Parsons, T., Bales R., (1955), Family, Socialization and Interaction Process, Glencoe, The free Press.*
39. *Santrock, J.W., (1999). Life – Span Development. Mcgraw – Hill College.*
40. *Sewell W., (1953), "Infant training and the personality of the child", American Journal of Sociology, vol. 58.*
41. *Segalowitz, S. (1983). Two sides of brain. Englewood Cliffs, n.J., Prentice –Hall..*
42. *Shahidullah, S. & Hepper, P.G. (1993). Frequency discrimination by the fetus. Early human development, 36*
43. *Shuler I., (1948). A Psychiatrist's Experiments with Music as a Therapeutic Agent, in Music and Medicine, ed P.M. Schullian & M. Shoen. N.Y.Schuman.*
44. *Skeels H., (1966), "Adult status of children with contrasting early life experiences", Monograph Social Research on Child Development, 31, (3), No 105*
45. *Soule M., Sakellaropoulos P. (1959), Etude statistique simple des relations affectives de la mère et de son enfant asthmatique. Le role particulier de la grossesse. Revue Franc. De Psychanal. XXIII, No 6.*

46. **Spitz R. A.** (1954), *Genese des premières relations objectales*.
Revue Franc. De Psychanal., XVIII, No 4.
47. **Stern, D.N.A.**, "Micro-analysis of mother - infant interaction",
Journal of the American Academy of Child Psychiatry, 10, 501 -
517, 1971.
48. **Stoetzel. J.** (1954). *Les changements dans les fonctions fami-
liales* σε *R. Prigent (Eds). Renouveau des idees sur la famille*.
Paris, PUF.s
49. **Tinbergen N.** (1950), *L' etude de l' instinct* (trad. Franc. B. de
Zelicourt & F. Bourlière). Paris, Ed. Payot.
50. **Wallon, H.** (1952). *L' Evolution psychologique de l' enfant*.
Paris. Colin .
51. **Weic, C.** (1979). *Auditory Frequency sensitivity of human new-
borns : some date with improved acoustic and behavioral
controls*, *Persept. Psychophys*, 22.
52. **Wilkin, P. E** (1991). *Prenatal and Postnatal responses to mu-
sic and soud stimuli – aclinical report*. *Canadian Music Edu-
cator (Research edition)*, 33 .
53. **Winnicott D. W.** (1969), *La tendance antisociale in De la
pediatrie à la psychanalyse*. Paris, Payot.
54. **Winnicott, D. W.**, (1954). *Transitional objects and Transi-
tional phenomena*. *Int. J. Psychoanal* 34.
55. **Wolff, P.H.** (1966). *The causes, controls and orga-nization of
behavior in the neonate*. *Psychological issus*, 5, 7 – 11.

56. Wolff, P.H. (1963). *Observations on the early development of smiling*. In B. M. Foss *determinants of infant behavior*, II, N.Y., Wiley 20.
57. Yarrow L., (1961), "Maternal deprivation : toward an empirical and conceptual reevaluation", *Psychology Bulletin*, No 58.
58. Zvorykine A., (1964). *Progres Technique et Societe, Journal of World History and Consequences sociales et psychologiques de l' automation en URRSS*. Paris, Unesco.
-

